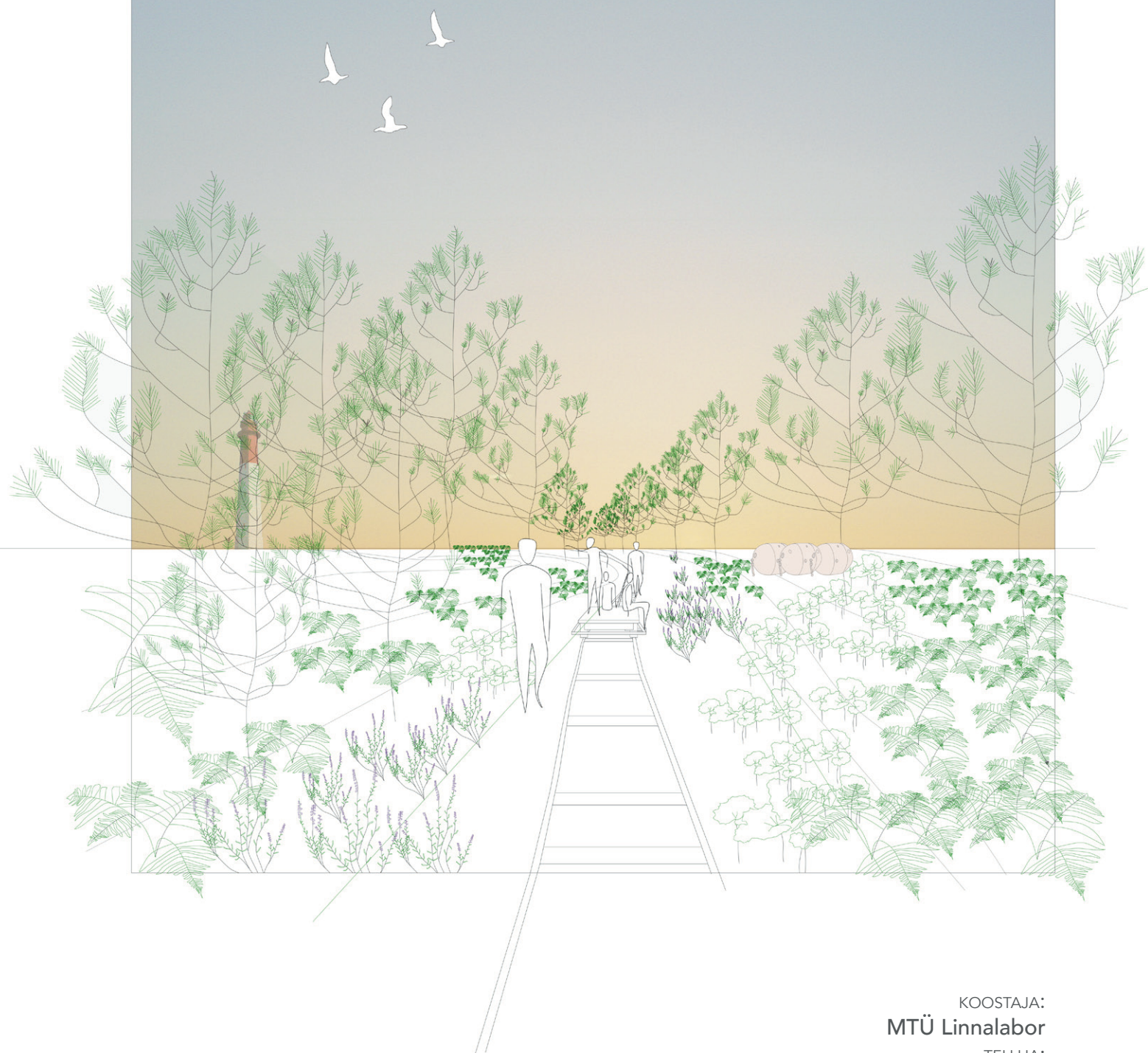

NAISSAARE ARENGUKAVA 2019–2029

KOOSTAJA:
MTÜ Linnalabor
TELLIJA:
MTÜ Naissarlaste Kogukond

SISUKORD

Sissejuhatus	5
1. NAISSAARE ARENGU EELDUSED JA VÄLJAKUTSED	8
1.1 Naissaare elukeskkond	8
1.2 Naissaare asustuse kaardistus	9
Naissaar omavalitsusüksusena	9
Saare külade ja asumite ülevaade	11
1.3 Naissaare tulevik dokumentides: valdkonna arengukavade, üld-, detailplaneeringute ning kaitsekorralduskavade analüüs	16
Üldplaneering	16
Detailplaneeringud	17
Viimsi valla arengukavad ja teemaplaneeringud	17
Naissaare looduspargi kaitsekorralduskava 2015–2024	19
1.4 Naissaare “hargmaine” kogukond	24
1.5 Sadamad, rannad ja ühendus saarega: ülevaade ja tuleviku väljakutsed	27
Ligipääs saarele: ühenduse tulevikuperspektiiv	28
Muutused lähitulevikus saare sadamateenuste infrastruktuuris	28
Lõunaküla sadama idee	29
Rannad ja nende kasutus	29
1.6 Saare loodusturism ja sellest sõltuv ettevõtluskeskkond	33
Külastusekogemuse kaardistamine	38
Turismiteenuseid ja majutust pakkuvad ettevõtted	39
1.7 Naissaare füüsiline taristu ja päästevõimekus	42
Kitsarööpmeline raudtee	44
Elekter	44
Vee- ja jäätmemajandus	46
Telekommunikatsioonid	49
1.8 Ülevaade Naissaare päästevõimekusest	50
1.9 Naissaare rahanduslikud suhted	51
Naissaare iga-aastane toetus riigieelarvest	51
Püsiasiustusega väikesaarte toetus	52
Viimsi valla toetused Naissaarele	53

2. NAISSAARE TULEVIKU STSENAARIUMID, VISIOON JA TEGEVUSKAVA	56
2.1 Mis on stsenaariumiplaneerimine? Naissaare tulevik stsenaariumiplaneerimise teel	56
2.2 Naissaare arengut mõjutavad tulevikutrendid	57
2.3 Stsenaariumite loomine	58
"SAFARISAAR"	60
"VIIMSI SAAR"	61
"TÜKELDATUD SAAR"	62
"ÖKOSAAR"	63
2.4 Stsenaariumiplaneerimisest visiooni ja missiooni juurde	64
2.5 Tegevuskava	71
2.6 Arengukava seire	77
3. ARENGUKAVA ARHIIV: LÄHTEMATERJALID JA LISAD	78
3.1 Ajalookäsitlused Naissaarest	78
3.2 Loodusressursside ülevaade ja keskkonnakaitse korraldus	85
3.3 Nimekiri Naissaarest pärimuses, kirjanduses ja naissarlaste looming	90
3.4 Muinsuskaitsealased objektid	92
3.5 Arengukava koosolekute, kohtumiste, töötubade ülevaade (sh intervjuueeritavate nimekiri)	93
Kasutatud allikate loetelu	103

Foto: Liisa Kilk

Sissejuhatus

Naissaare arengukava ja eelarvestrateegia aastateks 2019–2029 (edaspidi arengukava) on ülevaade saare võimalikest arengusuundadest ja kohaliku kogukonna ning Viimsi vallavalitsusega koos läbi arutatud tuleviku eesmärkidest. Arengukava toetub püüasustusega väikesaarte seaduse § 3 kirjeldatud riigi ja kohalike omavalitsuste eesmärkidele.¹ Kõnealuse seaduse § 7 ütleb, et saarelise osaga valla arengukava peab käsitlema kõigi valla koosseisu kuuluvate väikesaarte arengut. Viimsi valla koostatavas arengukavas aastateks 2020–2024² – nagu ka valla valdkondlikes arengudokumentides – on Naissaart puudutavad tegevused ja eesmärgid käsitletud üksikutes valdkondades ning üldise valla arengu kontekstis. Käesolev Naissaare arengukava koondab saare elanike ning saare arenguga seotud osapoolte huvid ja eelpoolnimetatud dokumentides esitatud ja kavandatud ning ühtlasi täpsustab seda. Arengukava koostati ajavahemikus märts 2019–november 2019. Arengukava koostas MTÜ Naissaarlaste Kogukond koostöös Linnalabori strateegilise planeerimise töörühmaga.

Viimsi vallavalitsuse usaldus tellida valla arengudokumendi koostamine kogukonnalt andis võimaluse saare kogukonnal endal läbi mõelda lähiaastate eesmärgid, aga ka kaugema tuleviku väljakutsed. Arengukava koostamisel rakendati stsenaariumite planeerimise meetodit (Börjeson et al, 2006), mille eesmärk on anda kogukonnale ja vallavalitsusele ülevaade saare arengut kujundavatest peamistest trendidest ning strateegilistest suundadest. Stsenaariumid tööriistana võimaldavad kogukonnal ühiselt arutada soovitud ning soovimatuid tulevikke ning leida säilenõtkeid ning kestlikke lahendusi, mis vastaksid erinevate kogukonnaliikmete ning saarega seotud huvi-gruppide ootustele.

Arengukava koostamisel viis Linnalabori töörühm läbi avatud küsimustega intervjuud saare olulistemate teenusepakkujatega ja turismikorraldajatega (vt alapeatükk 3.5), toimusid kohtumised peamiste maaomanike ning saare elu- ja külastuskeskkonda kujundavate organisatsioonidega. Lisaks toimus mitu erinevat koosolekut ja töötuba saare kogukonna ning teenusepakkujatega (7. juuni 2019 Naissaare tuleviku töötuba Naissaarel; 22. oktoobril 2019 Arengukava eesmärkide ning tegevuste seminar, lisaks MTÜ Naissaarlaste Kogukond üldkoosolekud). Saare elanike, teenusepakkujate ja kultuurikorraldajate seas viidi 2019. aasta juunis enne töötuba läbi küsitlus, millele vastas 21 vastajat (kokkuvõtte Lisas alapeatükis 3.5). Arengukava dokumendi teksti koostasid Keiti Kljavin, Kristi Grišakov ja Merit Saik ning Toomas Luhaäär, jooniste, fotode ja illustratsioonide autorid on Linnalabori meeskonna liikmed (Sean Tyler, Kljavin, Saik, Grišakov, Aaloe). Arengukava saadavad fotograaf Liisa Kilki fotod Naissaarest 2019.

¹ Püüasustusega väikesaarte seadus, vastu võetud 11.02.2003, RT I 2003, 23, 141 (<https://www.riigiteataja.ee/akt/262923>). jõustumine 01.01.2004. Muudetud 22.02.2007, vaata RT I 2007, 25, 133 (<https://www.riigiteataja.ee/akt/12804495>), jõustunud 01.01.2008.

² Arengukava kirjutamise hetkel oli Viimsi valla arengukava veel vastu võtmata. Viidatud tööversioonile.

aasta suvel. Tema fotod on valitud teadlikult näitama saarel viibimise esmast kogemust, fotod ei ole tellitud kava illustreerima, vaid moodustavad omaette infoühiku selle kohta, mida märkab ja kuidas hindab külastaja saarel toimuvat.

Arengukava koostamisel lähtuti lisaks valla lähteülesandele kaasaegsete tuleviku dokumentide koostamise põhimõtetest (näiteks ÜRO materjalid kestlikku arengut suunavate dokumentide koostamiseks³) ja Põhjamaade väikesaarte arengukavade ülesehitusest (näiteks *Development and sustainability agenda for Åland, 2016* ja *Vision Gotland 2025*). Arengukavas on teemapeatükkide juures eraldi toodud välja tuleviku väljakutsed ning pakutud võimalikud tegevussuunad. Arengukava sisulist osa saadab arengukava lähtematerjalide arhiiv, kuhu on koondatud erinevate teemavaldkondade ülevaated ja ülevaade arengukava tarvis kogutud sisendist. Selline baasmaterjalide arhiiv annab võimaluse arengut suunavatel erinevatel osapooltel ise vajadusel lähtematerjalidega põhjalikumalt tutvuda ning arengukava sisuline osa keskendub rohkem olukorrale lähiajaloos ning väljakutsetele, mida see on esitanud.

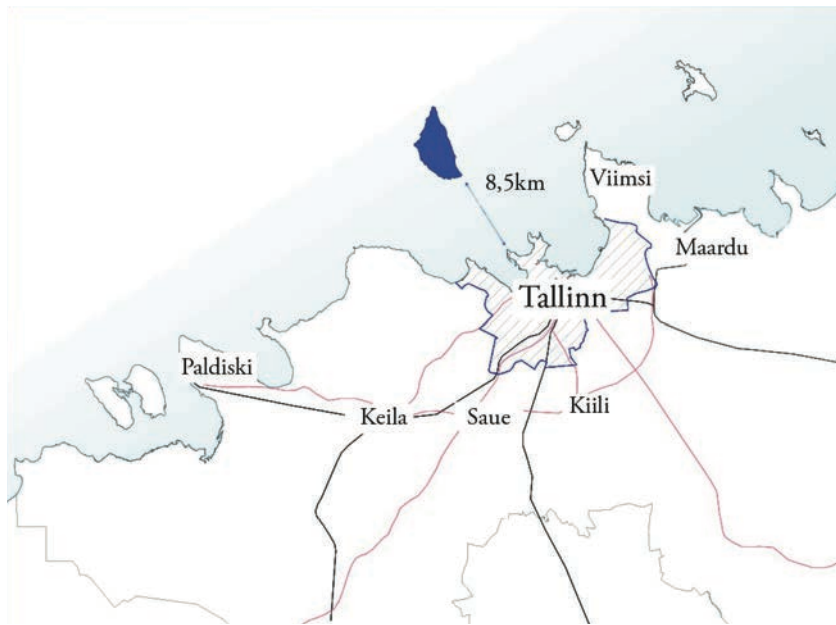
NAISSAAR ARVUDES

Naissaar, 18,6 km² pindalaga Eesti suuruselt kuues saar, paikneb Tallinna lahe suudmes, mandrist 8,5 km kaugusel. Saare pikkus põhjast lõunasse on 9 km, laius kuni 4 km; rannajoone kogupikkus on 24,2 km. Saare kõrgeimaks punktiks 27 m kõrgune Kunilamägi. Tänapäeval on saar Viimsi valla koosseisus.

Alates 2011. aastast on Naissaar jaotatud ajaloolisest haldusjaotusest lähtuvalt kolmeks külaks: Lõunaküla (Storbyn), kuhu kuulub ka idarannikul paiknev Naissaare sadam; põhjas paiknev Tagaküla (Bakbyn), mis hõlmab üle poole saare territooriumist ning lääneranniku Väikeheinamaa (Lillängin).

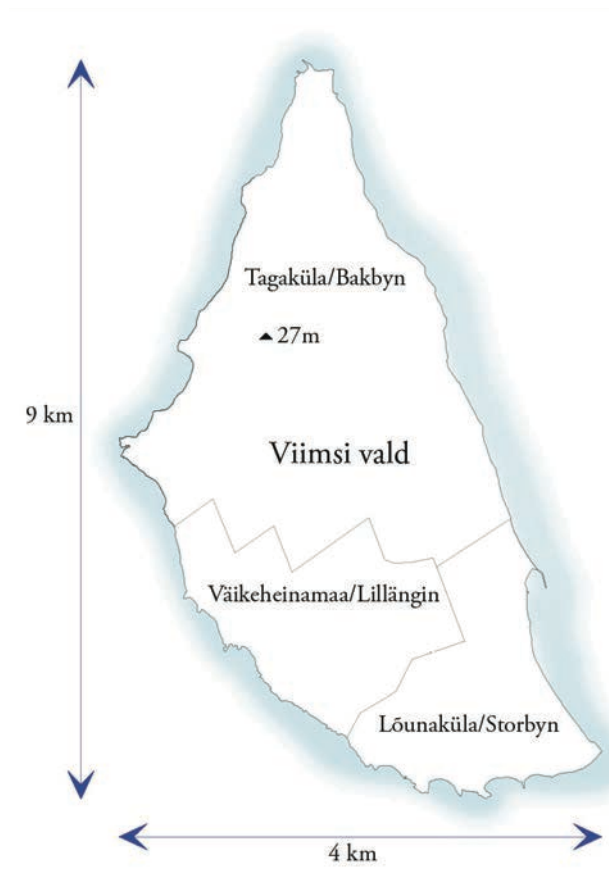
Eesti Statistikaameti andmetel on 2018. aasta seisuga saarel kokku 13 elanikku: neist 7 Lõunakülas/Storbynis, 3 Tagakülas/Bakbynis ja 3 Väikeheinamaa/Lillängini külas

³ <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld/publication>

Asustusüksuste lahkmejoone kaart ja Naissaare paiknemine regioonis.
Kaardi koostamisel lähtuti Viimsi vallavalitsuse 9. novembri 2010 otsusest
Naissaare asustusjaotuse muutmise kohta ja Maa-ameti geoportaali andmetest.

M 1:100 000

1. Naissaare arengu eeldused ja väljakutsed

1.1 Naissaare elukeskkond

Viimane Naissaare arengukava (2008–2015) visioon oli Naissaarest kujundada aastaks 2013 saarelist eripära rõhutatav miljööväertuslik keskkond, mis oleks atraktiivne ning Eestis ainulaadne. Arengukava tegevused olid suunatud peamiselt Naissaare kui turismikeskkonna arendamisele, sh säilitates olemasolevaid kultuuri- ja loodusväärtusi. Viimase kümne aasta jooksul on Naissaarest saanud taas püsi- ja hooajaliste elanikega elukeskkond (sh arvati Naissaar koos jõustunud väikesaarte seaduse muutmisega 2018. aastal püsiasiustusega väikesaarte nimistusse). Sh on saar killustunud mitmete erinevate vaadete ja huvidega maaomanike vahel, kellele omakorda lisanduvad teenusepakkujad. Kasvanud on huvi saare külastamise vastu, lisandunud on uusi maaomanikke ning ühiselt kogukonna egiidi all on algatatud ning läbi viidud mitmeid saare arengut mõjutavaid ettevõtmisi (teede korrastamine, kultuuriobjektidele ligipääsu ja külastuse avamine, saare päästevõimekuse ümberkorraldamine jne). See tähendab olulist paradigma muutust senistest saare arengut suunavates tegevuste planeerimisel, kuna **lisaks loodus- ja kultuuripärandi säilitamisele ning puhkekeskkonna arendamisele on vajalik arendada Naissaart kui elukeskkonda**. Saare püsielanike arv on küll taasiseseisvumise järel kasvanud⁴, kuid lähiaastate trend Naissaare elukeskkonna korraldamisel ning arendamisel peab arvestama nn hargmaiset⁵ elanike kasvuga. Hargmaiset elanike tegevused on jaotunud mandri ja saare vahel, mistõttu saarele lisandub elanikke⁶, kuid vaid vähesed nende seast on registreeritud püsielanikena. Muuhulgas nõuab saare ja mandri vaheline elukorraldus suuremaid rahalisi väljaminekuid, kuna nii saarele jõudmiseks kui saarel liikumiseks peab olema eraldi transport. Samuti vajab erilahendust Naissaarele rajatav hoonestus (alternatiivsed energiaallikad, generaatorid vms). Järelikult peab saarel elamiseks olema lisaks muudele võimalustele piisavad rahalised vahendid ning teadmised, kuidas elukeskkonda investeerida.

⁴ Püsielanikud saartel (2017. 1 jaanuar 22 saarel, mis on kolme saare võrra enam kui viimase, 2011 rahvaloenduse ajal), (2017, Statistikaameti blogi), <https://blog.stat.ee/2017/10/23/pusielanikud-on-22-saarel>.

⁵ Mõiste "hargmaised migrandid" võeti kasutusele 1990. aastate alguses ja seda võib pidada uueks vaatenurgaks migratsiooni uurimisel. Kui varem põhinesid immigratsiooniuuringud pigem sellel, kuidas inimesed end uue kodumaaga sidusid, siis sellest ajast peale on hargmaisuus samuti nii migratsiooni kui ka muude piiriüleste tegevustega kaasnev nähtus. Naissaare elanike mõtestamisel viitab hargmaisuus nende selgelt jaotatud elukorraldus mandri ja saare vahel ehk nn piirideülest toimetamist mitmes omavalitsusüksuses.

⁶ Uute huvitatud maaomanike, hooajaliste elanike kasvule vms viidati käesoleva arengukava koostamisel saare elanike ja teenusepakkujate seas läbi viidud küsitluses. Sh tõendasid hargmaiste hulka ka üritustel osalemise loendused (nt 07.06.2019 toimunud Saare tuleviku töötoas osalejad). Vaata ka allpool külades taastatud majapidamiste hulka.

1.2 Naissaare asustuse kaardistus

Naissaare arengut (asustust, kultuurilist järjepidevust, maastikku ja elukeskkonda) on viimaste sajandite vältel jõuliselt suunanud saarel toimunud militaartegevus, eelkõige nii Esimese kui Teise maailmasõja sündmused. Kaasaegne olukord on väljakujunenud alates 1994. aastast, kui lahkus Vene sõjavägi, kuid sellegipoolest ulatuvad ka tänapäevase ruumikasutuse ning kohamälu juured Teise Maailmasõja eelsesse aega: välja kujunenud asutuse sõlmpunktid on seotud nii ajalooliste külakohtade kui ka Nõukogude perioodil välja kujunenud sõjaväeasulatega.

Naissaar omavalitsusüksusena

Naissaare vald asutati Eesti Vabariigi omavalitsusüksusena 1919. aastal. Vallas elas 1934. aasta seisuga 69 majas 450 inimest – neist 155 rootslast ja 291 eestlast. Naissaare valla asustus koondus põhiliselt saare lõuna-edelaosas paiknevasse Lõunakülla (Storbyn), seal paiknesid ka vallamaja, kirik, koolimaja ja kauplus. Väiksemad külad olid saare põhjatipu lähedal paiknenud Põhjaküla ehk Tagaküla (Bakbyn) ja läänerannikul paiknenud Väikeheinamaa küla ehk Lääneküla (Lillängin). Üksikuid talusid ja hooneid paiknes ka mujal üle kogu saare. Et saare asustus oli juba sajandeid olnud eesti-rootsi segaasustus, siis olid ka kohanimed saarel kahes keeles.

Seoses Nõukogude Liidu ja Eesti Vabariigi vahel sõlmitud kokkuleppele anti Naissaare rannapatareid juulis 1940. aastal Nõukogude Armeele üle. Samal kuul anti välja korraldus saare elanikele lahkuda saarelt 10 päeva jooksul ja läks Nõukogude Armeele tasuta rendile. Alates augustist lõpetas Eesti Vabariigi Valitsus ajutiselt Naissaare vallavalitsuse tegevuse ning kõik saare rajatised ning maa anti üle Nõukogude armeele.

Okupatsiooni ajal naasesid saarele (1941) väike hulk pagendatuid, kes asusid saare elukeskkonda taastama (talude korrastamine, hakkas tööle kool jne), kuid taaskord lahkusid tsiviilelanikud saarelt 1944. aastal, kui Nõukogude armee taaskord saare üle võttis.

Augustis 1945 võeti vastu seadus külanõukogude kohta – tekkis Viimsi külanõukogu ja 1960. aastal liideti Viimsi külanõukoguga ka Naissaar. Taasiseseisvumise järel andis 1994. aastal Vene Föderatsioon Lõunakülas ja saare keskosas paiknenud sõjaväebaasid üle.

Ajajoone illustreerimiseks on kasutatud Eesti Meremuuseumi, Harjumaa muuseumi, Rahvusraamatukogu ja Eesti Rahva Muuseumi fotosid veebilehelt ajapaik.ee

450 (tsiviilelanikud + sõjaväelased ja nende perekonnad)

34 talu, u 350 tsiviilelanikku (sundevakueerimine), ehitajad ja sõjaväelased

sõjaväelased kuni 1200 in

1944-1994

1934

u 200 in

139 tsiviilelanikku + sõjaväelased

22 perekonda

1856

1914

9 talu

1844

1850

1687

saar tühi v.a piirivalve majakavaht jt kokku u 15 in

1996

2018

saar tühi

1712

1816

1774

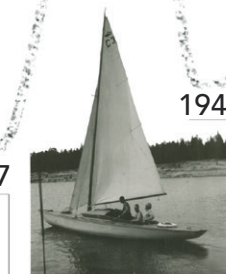
97 in

1748

"väheasustatud"

taasasutamine

1917

saar tühi

1944

saar tühi

9 püsielanikku

2007

13 sissekirjutatud püsielanikku

Saare külade ja asumite ülevaade

Järgnev annab ülevaate saare külade kujunemisloost ning hetkeolukorrast.

Lõunaküla/Storbyn

Ligi 3,75 km² pindalaga Lõunaküla on olnud saare elamupiirkond; vastavalt üldplaneeringule ja arengukavadele on see ette nähtud senist saare keskuse funktsiooni jätkama (Naissaare üldplaneering 1997, lk 43). Küla territooriumile jääb ajalooline külakeskus ja tähtkants, Naissaare suursadam, Lõunasadama lautrikoht ning Nõukogude perioodil välja kujunenud Männiku asum, samuti saare kagunurgas paiknev Hülkari tulepaak.

Teise maailmasõja eelsel perioodil oli asustus koondunud saare lõunarannikule, piirkonda, kus asusid Lõunasadam, noodamajad, kirik, surnuaed, pood ja koolimaja. Maailmasõja-eelsest hoonestusest on säilinud vaid 1934. aastal ehitatud kirik, mida Nõukogude sõjavägi kasutas heinaküünina ning mis oli okupatsiooniaja lõppedes väga kehvas seisus. Tänapäevaks on kirik taastatud ning pühitseti uuesti sisse 19. augustil 2018. Taaspühitsemisel osalesid ametliku visiidi raames Rootsi kuningakoja esindajatena kroonprintsess Victoria ja prints Daniel. Kiriku kõrval paiknevale Schmidti talukohale rajas naissaarlane Tõnu Kaljuste 2005. aastal esituskunsti teatrihoone Omari küüni, mis on ka igasuvises Nargenfestivali toimumispaigaks. Enam kui sajandivanune küün toodi Naissaarele Pärnumaalt ning kannab oma esimese omaniku, Omar Volmeri nime.

Kirikust läänes paikneb u 1 ha pindalaga muinsuskaitsealune Naissaare kalmistu. Kalmistu kannatas Nõukogude perioodil rüüstamise läbi, samuti on see aastate jooksul võssa kasvanud. Iga-aastaste talgute käigus on kalmistut korrastatud, kuid vajalik on kalmistu puhastamine võsast ning hauatähiste hooldus.

Tänapäeval on aktiivses kasutuses ka Nõukogude perioodist pärinev Männiku asum. 1950. aastatel rajatud linnak koosneb ühekorruselistest 3-toalistest kilpmajadest ja nende juurde kuuluvatest abihoonetest. Endised ohvitseride pereelamud on saadud Soomelt sõjakahjude eest. Üheses sellises tegutseb ka on Naissaare muuseum, mida haldab SA Rannarahva muuseum ja on avatud eelneval kokkuleppel. Lisaks olid külas klubi- ja laohoone, garaažid iseliikuvatele raketidele, katlamaja, söökla, kasarmu, administratiivhoone, saun-pesuköök ja abimajand.⁷ Tänapäeval tegutsevad piirkonnas turismiteenuseid pakkuvad Naissaare Külalistemaja, Rähnipesa saloon ja Merikotka puhkemajad ning on viidad ka discgolfi rajale. Külas on taastatud 9 majapidamist, neist 6 uusehitised ja 2 asub vanas tuletõrjedepoos.

⁷ Endise Nõukogude Liidu sõjaväe jääkreostus ja selle likvideerimine. (1999). / koost. A. Raukas. Eesti Vabariigi Keskkonnaministeerium, lk 91. https://www.keskkonnaagentuur.ee/publications/99_PDF.pdf

Samuti jääb Lõunaküla territooriumile Naissaare sadam, ning selle naabruses paiknev Naissaare Turismi- ja Puhkekeskus (Naissaare loodusmaja), mis pakub majutus-, toitlustus-, spordi- ja muid teenuseid (nt elektrisõidukite, rataste rent). Sadamast vahetult põhja poole jääb RMK telkimisala. Teine puhkeala paikneb saare kagunurgas, Hülkari päikesepatareiga töötava tulepaagi juures. Sadama ja Hülkari vahele jääb 2 km pikkune sirge liivane Noodamajarand, mis on oma nime saanud seal kunagi paiknenud võrgukuuride järgi. Hülkari ja Männiku asumi vahel paikneb muinsuskaitsealune 5. rannapatarei.

Kehtiva üldplaneeringu tulevik Lõunakülas:

1997. aastal kinnitatud üldplaneering nägi ette Lõunaküla kujunemise saare administratiiv- ja teeninduskeskuseks, mis pakub nii kohalikele suunatud, kui ka turismiga seotud teenuseid nagu hotell ja toitlustus. Turismihooaja sessaone iseloomu leevendamiseks on ette nähtud ka talviste tegevuste pakkumine (jääpurjetamine, suusatamine, suusamatkad, uisutamine jne.) Suvehooajale ning turismile keskendunud teenused peaksid koonduma Naissaare sadama piirkonda, elumupiirkonnad aga paiknema hajusamalt saare lõuna- ja edelarannikul (Naissaare üldplaneering 1997, lk 43).

Naissaare sadam 2019. aasta septembris. Foto: Kljavin

Väikeheinamaa/Lillängin

4 km² pindalaga küla asub saare lääneosas, selle territoorium hõlmab ajaloolist rannikuäärset asualat koos sadamakohaga ja Nõukogude perioodil rajatud miiniladude piirkonda. Samuti jääb küla territooriumile tsaariaegne rannakaitsepatarei nr 6 “Lääne”.

Ajaloolise külakeskuse mereäärsetele kruntidele on taaskord hakanud välja kujunema individuaalelamute piirkond, millel on hooajaline kasutus. Väikeheinamaa külas on taastatud kokku 4 majapidamist.

Küla lääneosa peaaegu 20 hektari suurusel miiniladude alal ladustas Nõukogude võim hinnanguliselt kuni 6000 miini (Terra Feminarum). Tänapäeval on säilinud betoonist miini-platvormid ja miinide kestad, mida huvilistele eksponeeritakse. Miiniladude ala on eraomandis ning hooned on amortiseerunud ning kohati ohtlikud.

Kehtiva üldplaneeringu tulevik Väikeheinamaa külas:

Üldplaneering näeb ette miiniladude piirkonna kasutusele võtmist puhkeküla või kämpinguna, kujutledes väikeste majakeste rajamist betoonist platvormidele, mille juurde kuuluks ka söögikoht, klubi ja tantsusaal. Samuti on piirkonda ette nähtud puidutöötlus-ettevõtte või muud laadi väiketööstuse tsoon (Naissaare üldplaneering 1997, lk 45).

Näited individuaalelamutest Väikeheinamaa külas. Fotod: Kljavin, 2019.

Tagaküla/Bakbyn

Tagaküla hõlmab enam kui poole saare territooriumist, olles ligikaudu 11,2 km² suurune. Küla territooriumile jääb ajalooline Põhjaküla asustus saare idarannikul, suvilate piirkond, valdav osa Peeter Suure merekindluse objektidest, tuletorn, kunagine piirivalvekordon ning Nõukogude sõjaväe barakktüüpi elamutega asulad, mida omavahelises suhtluseks nimetatakse Jurkakülaks ja Kasiino- e. Haldjakülaks. Külakohast lõunasse jääb Lehtmetsa ehk Taani kuninga aed ja rand, mille puhul on tegemist Naissaare kõige liigirikkama piirkonnaga. Ajalooliselt on olnud tegemist linnast saabuvate külastajate ja kohalike noorte meelisalaga, kus korraldati pidusid. Lähedal paiknesid suvilad (Gustavson 1994, lk 30). Tänapäeval on kunagise suvilate piirkonna maa-ala riigi omandis ning hoonestus puudub. Lutriküla asumi piirkonnas on taastatud 3 majapidamist. Ühes neis toimub ka aktiivne lambakasvatus. Piki idarannikut kulgeb sadamast kuni saare põhjapoolseima otsani raudteetrass, mis läbib Haldjaküla asumi (Haldjaküla asumis on taastatud 4 majapidamist), jõudes põhjatipus asuvate piirivalve kordoni hooneteni.

Saare põhjaosa olulisteks vaatamisväärsuseks on tuletorn ja suurtükipatareid 10A ja 10B. 2019. aastal sõlmis MTÜ Naissaarlaste Kogukond lepingu Veeteede ametiga tuletorni kinnistu kasutamiseks. 2019. aasta suvel taasavati torn külastajatele. 2020 on plaanis avada tuletorni generaatorihoone külastajatele. Tuletorni juures on olemas ka RMK Saunakari lõkkekoht. Jurkaküla asumis on taastatud 4 majapidamist, millest 3 asuvad majaka- ja piirivalve kordoni hoonetes.

Piirivalve kordoni hoone ja patarei 10B on alates 2018. aastast eraomandis ning avatud saare külalistele, tutvustatakse saare militaarjalugu ja loodust. Strateegiline objekt põhjatipus on Politsei ja Piirivalveameti radarijaam. Elektrienergia saamiseks töötavad 24 h kaks võimsat generaatorit. Muinsuskaitsealuse ohvitseride kasiino seisukord on avariiline ning see ootab endiselt üldplaneeringus ette kirjutatud renoveerimistöid.

Kehtiva üldplaneeringu tulevik Tagakülas:

Üldplaneering nägi ette nn Kasiino- e. Haldjaasumisse öko- või tehnoloogiakeskuse rajamise, mille eesmärgiks pidi saama Läänemere looduse uurimine. Koos keskusega oli ette nähtud raamatukogu ja kultuurikeskuse loomine ning konverentside ja koolituste korraldamine (Naissaare üldplaneering 1997, lk 44–45).

Lõunamine lõunaosa muutub paari kilomeetri
pärast pimedaks džungliks. Foto: Liisa Kilk

1.3 Naissaare tulevik dokumentides: valdkonna arengukavade, üld-, detailplaneeringute ning kaitsekorralduskava analüüs

PLANEERIMISTEGEVUSTE VÄLJAKUTSED

Kehtiv üldplaneering on oma elluviimise tegevustes jäänud seisma ning vaid vähesed seatud eesmärgid on saavutatud, mistõttu tuleks alustada lähitulevikus **uue üldplaneeringu koostamisega**. Uue üldplaneeringu eesmärk on esitada Naissaare territooriumi arengu elu-, loodus- ja puhkekeskkonna ruumiline visioon ja tingimused. Arvestada tuleb, et tulevikus suureneb **surve planeerimistegevustele** (näiteks individuaalelamuehitusele), mistõttu on vaja **kokku leppida saarele sobilike ehitiste ja hoonete rajamise tingimustes** (näiteks kaaluda muinsuskaitse eritingimuste koostamist saare ehitustegevuse suunamiseks) ning seda planeerimismenetluse kaudu kontrollida.

KAITSEKORRALDUSE VÄLJAKUTSED

Oluliseks probleemiks on toimiva järelevalve puudumine ebaseaduslike keskkonnategevuste üle Naissaarel. Olukorra parandamiseks on tehtud ettepanek Keskkonnainspektsiooni reidide arvu suveperioodil suurendada. Kõige tõhusam oleks **saarevahi palkamine suvisel perioodil**. Kuna järelevalve teostamine saarel on suuremat aja-, rahalist ning inimressurssi vajav tegevus, on kaalutud videovalve paigaldamist. Kaitseala valitsejal puudub ülevaade looduspargi tegeliku külastuskoormuse kohta ning seetõttu ei saa külastuskoormuse muutusi võtta arvesse kaitsekorralduskava tulemuslikkuse vahehindamisel ning uue kaitsekorralduskava koostamisel. Enam kui 50-ne külastaja saarele viimine ekskursioonideks vms. turismiga seotud tegevusteks on samuti käsitletav rahvaüritusena, ning seetõttu peaksid **vedajad kooskõlastama hooajaks planeeritud laevareisid kaitseala valitsejaga enne hooaja algust**.

Üldplaneering

Naissaare üldplaneering kehtestati 1997. aastal, planeeringu koostajaks oli AS Entec.⁸ Viimsi Vallavolikogu 11.03.2014 otsusega nr 19⁹ kinnitati üldplaneeringu jätkuv kehtivus.

Üldplaneeringus käsitletavat protsessid on suures osas toimunud aeglasemalt kui dokumendi koostamisel eeldati, samuti on muutunud mitmed saare arenguvõimalusi mõjutavad asjaolud,

⁸ Naissaare üldplaneering (1997). /koost. AS Entec.

https://www.viimsivald.ee/public/Seletuskiri_SEPT96_Naissaar.pdf

⁹ Viimsi Vallavolikogu otsus. 11.03.2014 nr 19. Viimsi valla üldplaneeringute ülevaatamine.

https://www.viimsivald.ee/public/vol.otsus_11.03.14_nr19.pdf

sealhulgas Naissaare looduspargi uue kaitse-eeskirja vastuvõtmine. Sellegipoolest on üldplaneeringus ettenähtud tsoneerimine ning logistilised prioriteedid endiselt asjakohased. Üldplaneering paneb paika Naissaare erinevate piirkondade maakasutus funktsioonid, suunates asustuse taaskujunemist ajaloolistesse külakohtadesse ning militaarasulatesse. Samuti määratakse saare infrastruktuuri välja kujunemist toetavad tegevused, nagu näiteks raudteevõrgustiku taastamine, saare elektrifitseerimine ning vee- ja jäätmemajandus, pannakse paika nende tegevuste prioriteedid. Vastavalt üldplaneeringule tuleb kõikide hoonete ja rajatiste rajamiseks Naissaarel koostada detailplaneering ning vajadusel ka keskkonnamõtjude strateegiline hindamine.

Detailplaneeringud

Hetkel kehtivad ja algatatud detailplaneeringud Naissaarel^{10, 11} käsitlevad valdavalt olemasolevate kruntide sihtotstarbe ja ehitusõiguse määramist elamute, suvilate ning abihoonete ja paadisildade ehitamiseks, harvemini turismi- ja meelelahutusteenuseid pakkuvate asutuste rajamiseks. Keskkonnamõtjude strateegilist hindamist reeglina läbi ei viida.

Viimsi valla arengukavad ja teemaplaneeringud

Naissaare tulevikku on käsitletud mitmetes Viimsi valla edasisi arenguid puudutavates dokumentides. 2014. aastal koostatud *Viimsi valla turismi arengukava aastani 2025*¹² näeb Naissaart olulise turismiattraksioonina, kus oluliseks prioriteediks on infrastruktuuriga seotud probleemide lahendamine – parem ühendus mandriga, raudtee ja sadamaala renoveerimine, turismiinfopunkti loomine, seikluspargi, majutus- ja toitlustustingimuste arendamine. Ennekõike soovitakse näha väärtturismitoodete ja -teenuste arengut ning fookust saarte kultuuritraditsioonidel.

¹⁰ Kehtestatud detailplaneeringud – Viimsi vald

<https://www.viimsivald.ee/teenused/planeeringud/detailplaneeringud/kehtestatud-detailplaneeringud-2018>

¹¹ Algatatud detailplaneeringud – Viimsi vald

<https://www.viimsivald.ee/teenused/planeeringud/detailplaneeringud/algatatud-detailplaneeringud>

¹²Viimsi valla turismi arengukava aastani 2025. (2014).

https://www.viimsivald.ee/public/Viimsi_turismi_arengukava_loplik_eelnou_06.03.14_l-lug.pdf

Turismiarenduse mõõdikud on ette antud järgmiselt:

MÕÕDIKUD	OLEMASOLEV OLUKORD
Naissaarel on välja arendatud turismiinfopunkt, mida külastab aastas kuni 40 000 inimest	Üheselt arusaadavat turismi infopunkti saarel ei ole. Teavet saare turismi kohta leiab erinevate teenusepakkujate veebilehtedelt ja koha peal sadama-kontorist, turismi- ja puhkekeskusest, aga ka reisilaevade pardalt. Tihti on informatsioon eksitav ja reklaamitakse tegevusi mida ei pakuta.
Naissaarel on rajatud teemapark sh renoveeritud ajalooline kitsarööpmeline raudtee, mida külastab aastas minimaalselt 12 000 inimest	Ajaloolise kitsarööpmelise raudtee renoveerimisega on alustatud, 2019. aastal suve alguses on kasutuskorras Suursadama ja Männiku küla vaheline teelõik. ¹³
Naissaare sadamaala on välja arendatud ja sadamat külastab 1700 alust 6800 inimesega pardal. Sh Naissaart on külastanud reisilaevaga 25 000 turisti.	Saarte liinide andmetel on hetkel väikelaevade külastusi aastas 1500 ringis, millest saarel ööbivad umbes pooled. Väikelaevade, kahe reisilaeva- (200 in.) ja mõnede väiksemate vedajatega (12-20 in.) saabub saarele ca 20 000 inimest aastas (13 000 reisi- ja 7000 väikelaevadega);
Naissaarele on rajatud seikluspark, mida külastab minimaalselt 10 000 inimest	Seiklusparki rajatud ei ole;
Naissaarel on paranenud toitlustus- ja majutustingimused – rajatud vähemalt 60 uut voodikohta	Majutusteenust pakkuvate ettevõtete hinnangul on saarel 2019. aastal kokku 312 voodikohta – 62 (turismi ja puhkekeskus)+ maksimaalselt 200 (Külalistemaja) + 30 (Merikotka);

2016. aastal koostatud **Viimsi valla sademevee arengukava 2016–2027**¹⁴ puudutab Naissaart vähesel määral; lähtudes Naissaare üldplaneeringust ja arengukavast aastatel 2008–2015, näeb see ette vajaduse koostada Naissaare veemajanduse arengukava. Naissaare kontekstis sobilike sadeveelahendustena on ette nähtud haljaskatused, sademeveekraavid ja vihmaaiad. Veemajanduse hetkeseis ja tulevikuperspektiivid on kirjeldatud allpool taristu peatüki juures. 2017. aastal koostatud Viimsi valla arengukava ja eelarvestrateegia aastateks 2018–2022¹⁵ käsitleb Naissaare sadama renoveerimist, laevaühendust, raudtee rekonstrueerimist,

¹³ Võrreldavad andmed külastuste kohta puudusid arengukava kirjutamisel hetkel.

¹⁴ Viimsi valla sademevee arengukava 2016-2027. (2016). /koost. Infragate Eesti AS.
https://www.viimsivald.ee/public/Viimsi_valla_sademevee_arengukava_2016-2027.pdf

¹⁵ Viimsi valla arengukava ja eelarvestrateegia aastateks 2018-2022. (2017).
https://www.riigiteataja.ee/aktiis/4230/9201/7001/Lisa_M-13.pdf#

turismiinfopunkti loomist ning Naissaare sadamaala ja teemapargi edasist väljaarendamist turismi arendamisega seotud eesmärkidest lähtuvalt. Koostamisel olev uus Viimsi valla arengukava ja eelarvestrateegia aastateks 2020–2024 põhimõtteliselt kordab sama. Eraldi on eesmärkidena märgitud kindlustada valla kõikidel püasustusega saartel astringne ühendus mandriga. Valla uus arengukava näeb valla strateegilise eesmärgina teede staatuse ja omandisuhete korrastamist Naissaarel (pikemalt protsessi hetkeseisust taristu peatüki all). Eesmärkidena on mainitud ka reovee lahenduste kordategemist Viimsi valla saartel ning eraldi merenduse arengukava koostamist ja elluviimist aastatel 2020–2024.

Viimsi valla heakorra ja haljastuse arengukava 2018–2028¹⁶ käsitleb Naissaart kui loodusparki ning lähtub selle arengus kaitsekorralduskavas sätestatud tingimustest ja looduspargi eesmärkidest. Eraldi on välja toodud Naissaarel asuvad Viimsi valla poolt hooldatavad haljasalad – Naissaare kalmistu, Prantsuse meremeeste hauatähis ning Männiku tee teeservad ja haljakud – ning ette nähtud nende hoolduseks vajalikud tegevused. Samuti on ette nähtud mänguväljaku ehitamine Naissaarele. Vastavalt arengukavale tuleb saarte haljastuses kasutada kodumaiseid liike, rajatiste juures looduslikke materjale.

Naissaare looduspargi kaitsekorralduskava 2015–2024

Naissaar on maastikuliselt väärtuslik kui Soome lahe rannikumadalikule iseloomulik saar.¹⁷ 1995. aastal moodustati selle kaitseks Naissaare looduspark, mis hõlmab kogu saare territooriumi.^{18, 19}

Looduspargi eesmärk on kaitsta:

- 1) Naissaare looduslikke ja poollooduslikke kooslusi ja kaitsealuseid liike ning säilitada maastiku ilmet ja ajaloolis-kultuurilisi objekte;
- 2) elupaigatüüpe, vastavalt Euroopa Nõukogu direktiivile 92/43/EMÜ;
- 3) kaitsealuseid I ja II kategooria linnuliike ja nende elupaiku, vastavalt Euroopa Nõukogu direktiivile 2009/147/EÜ
- 4) kaitsealuseid I ja II kategooria looma- ja seeneliike

Alates 2004 aastast on Naissaar arvel Natura hoiualana Euroopa Nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ I lisas nimetatud elupaigatüüpide kaitseks. Saare kaitset reguleerib *Naissaare looduspargi kaitse-eeskiri* (vastu võetud 15.09.2016), läbiviidavate tegevuste aluseks on *Naissaare Looduspargi Kaitsekorralduskava 2015–2024*.

¹⁶ Viimsi valla heakorra ja haljastuse arengukava 2018–2028. (2018).

<https://www.riigiteataja.ee/akt/4211/2201/8075/Lisa.pdf#>

¹⁷ Naissaare Looduspargi Kaitsekorralduskava 2015–2024, lk 6.

https://www.keskkonnaamet.ee/sites/default/files/kaitse_planeerimine/naissaare_lp_kkk_2015-2024.pdf

¹⁸ Naissaare looduspargi moodustamine ja kaitse-eeskirja kinnitamine. Vabariigi valitsuse 31.03.1995 määrus nr 150 – Riigi Teataja I 1995, 41, 596. <https://www.riigiteataja.ee/akt/29418>

¹⁹ Naissaare looduspark (KLO1000540):

infoleht.keskkonnainfo.ee/default.aspx?state=5;68547593;est;eelisand;;&comp=objresult=ala&obj_id=1986

Naissaare looduspargi maa-ala jaguneb vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele kuueks sihtkaitsevööndiks ja üheksaks piiranguvööndiks. Sihtkaitsevööndite eesmärk on säilitada seal väljakujunenud või kujundatavaid kooslusi. Piiranguvööndi eesmärk on säilitada elustiku mitmekesisust, maastikuilmet ja rannikuelupaiku ning kaitsta ohustatud ja haruldaste liikide elupaiku. Peamine maakattetüüp Eesti põhikaardi järgi Naissaare looduspargis on mets (1613,3 ha), oluliselt vähem on kaardistatud tüüpi muu lage (149,0 ha). Kaardile on kantud vähesel määral ka erinevaid puistutega kaetud sookooslusi (madalsoo puudega 43,6 ha, raba puudega 20,8 ha). Väikeses ulatuses on maakate kaardistatud rohumaana (39,8 ha). Ülejäänud maakattetüüpide esinemine Naissaare looduspargis on marginaalne.

Naissaare looduspargis on kuus sihtkaitsevööndit, mille kaitse-eesmärgid on järgmised:

- 1) Naissaare ja Hülkari sihtkaitsevööndites metsa- ja rannikukoosluste loodusliku arengu tagamine ning kaitsealuste liikide elupaikade kaitse;
- 2) Kunilamäe sihtkaitsevööndis metsakoosluste säilitamine ja taastamine, rannikukoosluste säilitamine, kaitsealuste liikide elupaikade kaitse ning metsakoosluste liikide ja vanuse struktuuri hoidmine;
- 3) Savikalda sihtkaitsevööndis metsa- ja rannikukoosluste säilitamine, maastikuilme säilitamine ning kaitsealuste liikide elupaikade kaitse;
- 4) Kivikangrute sihtkaitsevööndis metsakoosluste ja maastikuilme säilitamine ning kaitsealuste liikide elupaikade kaitse;
- 5) Taani Kuninga aia sihtkaitsevööndis puisniitude säilitamine ja taastamine, vanade loodusmetsade, soostuvate ja soo-lehtmetsade ja rannikuelupaikade säilitamine ning kaitsealuste liikide elupaikade kaitse.

Sihtkaitsevööndis on keelatud majandustegevus ja loodusvarade kasutamine, uute ehitiste püstitamine, välja arvatud tee rajamine, tehnovõrgu rajatiste või tootmisotstarbeta ehitiste püstitamine kaitseala tarbeks, ning kaitseala valitseja nõusolekul olemasolevate ehitiste, sealhulgas tee, raudtee ja tehnovõrgu rajatise hooldustööd.

Ehitustegevus piiranguvööndis on lubatud järgmiselt:

- 1) Piiranguvööndis on lubatud rajatise püstitamine kaitseala valitseja nõusolekul, sealjuures Noodamajaranna piiranguvööndis on lubatud väikeehitiste ja rajatiste püstitamine üksnes kaitseala tarbeks ning mitte lähemal kui 200 meetrit rannajoonest.
- 2) Väikeheinamaa ja Lõunaküla küla piiranguvööndis on lubatud uute hoonete püstitamine ajaloolistes ehituskohtades, kuid mitte lähemale kui 50 meetrit põhikaardile kantud rannaastangu servast.
- 3) Jurka küla, Virbi ja Põhjaküla piiranguvööndis on lubatud uute hoonete püstitamine ajaloolistes ehituskohtades, kuid mitte lähemale kui 50 meetrit rannajoonest.
- 4) Haldja küla piiranguvööndis on lubatud uute hoonete püstitamine.

- 5) Naissaare piiranguvööndis on lubatud uute hoonete püstitamine Sadama kinnistul (89001:001:0048), ülejäänud piiranguvööndi ulatuses on uute hoonete püstitamine lubatud mitte lähemale kui 50 meetrit rannajoonest.

Piiranguvööndis on keelatud uue maaparandussüsteemi rajamine, välja arvatud Väikeheinamaa küla piiranguvööndis üksikkraavide taastamine ja rajamine kaitseala valitseja loal. Uued maaparandussüsteemid kahjustaksid saare metsaelupaigatüüpe. Keelatud on puhtpuistute kujundamine, energiapuistute rajamine, puidu kokku- ja väljavedu külmumata pinnaselt. Keelatud on uuendusraie, välja arvatud kaitseala valitseja nõusolekul turberaie häilraienähtude ning kuusikutes lageraie üldpindalaga kuni 1 ha.

Kaevandamist lubatakse üksnes piiratud mahus. Suuremamahuline liiva või kruusa kaevandamine hävitaks kaitsealal kaitstavat ranniku- või metsaelupaigatüübid, mis paiknevad maavarade peal. Kunilamäe ja Naissaare piiranguvööndis on lubatud liiva ja kruusa võtmine saaresisesteks vajadusteks kaitseala valitseja nõusolekul ning „Maapõueseaduse“ § 59 lõike 2 alusel tohib võtta liiva ja kruusa oma kinnistu tarbeks.

Kaitse-eeskirja kohaselt on inimestel lubatud viibida, korjata marju, seeni ja muid metsa kõrvalsaadusi kogu kaitsealal. Lõkketegemine on lubatud paikades, mis on kaitseala valitseja eelneval nõusolekul ettevalmistatud ja tähistatud, koosluste hooldustööde käigus kaitseala valitseja nõusolekul ja õuemaal maaomaniku loal. Lõkketegemise piirang tuleneb saare kõrgest tuleohust, eelkõige aktiivsemal külastusajal suveperioodil, mida põhjustab saare suur katvus tiheda okasmetsaga. Telkimine on kaitsealal lubatud paikades, mis on selleks kaitseala valitseja nõusolekul ette valmistatud ja tähistatud, eramaal maaomaniku loal (va sihtkaitsevööndis) ning selleks ettevalmistamata kohtades teadustegevuse käigus kaitseala valitseja nõusolekul.

Oluliseks probleemiks on ka toimiva järelevalve puudumine ebaseaduslike keskkonnategevuste üle Naissaarel. Saarel on ebaseaduslikud lõkke- ja telkimiskohad, maastikusõidukitega on rannas sõidetud, saarele on kogunenud rohkelt mootor- ja maastikusõidukeid. Saarel puuduvad teed, mis on ametlikult mõeldud mootorsõidukitega liikumiseks. Sadamates peab olema info, millistel juhtudel nendega sõitmine saarel on lubatud või keelatud. Keskkonnainspektsiooni reidide arvu peab suveperioodil suurendama vähemalt korrani kuus. Kõige tõhusam oleks saarevahi palkamine suvisel perioodil. Kuna järelevalve teostamine saarel on suuremat aja-, rahalist ja inimressurssi vajav tegevus, on erinevad huvigrupid pakkunud ühe võimalusena saarel ka videovalve paigaldamise.

Kuni 50 osalejaga rahvaürituste korraldamine piiranguvööndis selleks ettevalmistamata ja tähistamata kohtades ning rohkem kui 50 osalejaga rahvaürituste korraldamine selleks ettevalmistamata kohtades, välja arvatud õuemaal, on lubatud üksnes kaitseala valitseja nõusolekul. **Keskkonnaameti seisukoht on, et enam kui 50-ne külastaja saarele viimine ekskursioonideks vms. turismiga seotud tegevusteks on samuti käsitletav rahvaüritusena, ning seetõttu peaksid vedajad kooskõlastama hooajaks planeeritud laevareisid kaitseala valitsejaga enne hooaja algust.** See võimaldaks kaitseala valitsejal omada paremat ülevaadet looduspargi külastuskoormuse kohta ning võtta seda arvesse kaitsekorralduskava tulemuslikkuse vahehindamisel ning uue kaitsekorralduskava

koostamisel. Kaitsekorralduskava toob muuhulgas välja (2015, lk 12) looduspargi huvigrupid ning nendega seotud huvide ning väärtuste konfliktid, millega tuleks arvestada arengukava koostamisel:

Kohalik omavalitsus	Kaitseala potentsiaali rakendamine piirkonna arenguks. Külastuskoormuse optimaalsena hoidmine. Huvid kinnisvara ja taristu arendamisel.
Külastajad	Võimalused aktiivseks puhkuseks Naissaarel ja selle rannikul (matkarajad, ujumiskohad, meresõidud, rattarendi jms liikumisvahendite rendivõimalused) ning küllaldased puhkekohad (telkimisplatsid, lõkkeplatsid, majutuskohad) koos selge ja külastajasõbraliku infoedastusega kaitsealal pakutavate teenuste kättesaadavusest ja paiknemisest ning kaitsekorrast ja kaitsealal keelatud tegevustest. Võivad põhjustada liigset külastuskoormust ja kaitsekorra rikkumisi. Püsiühenduse rajamisega saare külastuskoormus tõuseks oluliselt. Praegune odavpileti ja püsiühenduse puudumine on saart hoidnud.
Maaomanikud	Olemasolevate majapidamiste korrastamine ja arendamine, uute elamute ehitamine (kinnisvara arendamine). Metsade majandamine, karjakasvatus ja poollooduslike koosluste majandamine, põllupidamine, marjade, seente ja teiste metsa kõrvalsaaduste korjamine, küttepuidu varumine. Taristu areng, püsiv ja stabiilne ühendus mandriga. Huvid kinnisvara ja taristu arendamine, mis ei arvesta kaitse-eesmärke.
Turismiettevõtted	Ettevõtluse arendamine, tehnilise ja külastuskorraldusliku taristu areng, rahvaürituste korraldamine, rekreatiivsete tegevuste pakkumine – matkad, saare militaarobjektide külastamine mootorsõidukitega, jalgrataste ja mootorsõidukite rent, telkimine. Võimalikud huvid turismitaristu arendamisel, mis ei pruugi arvestada kaitsekorda.

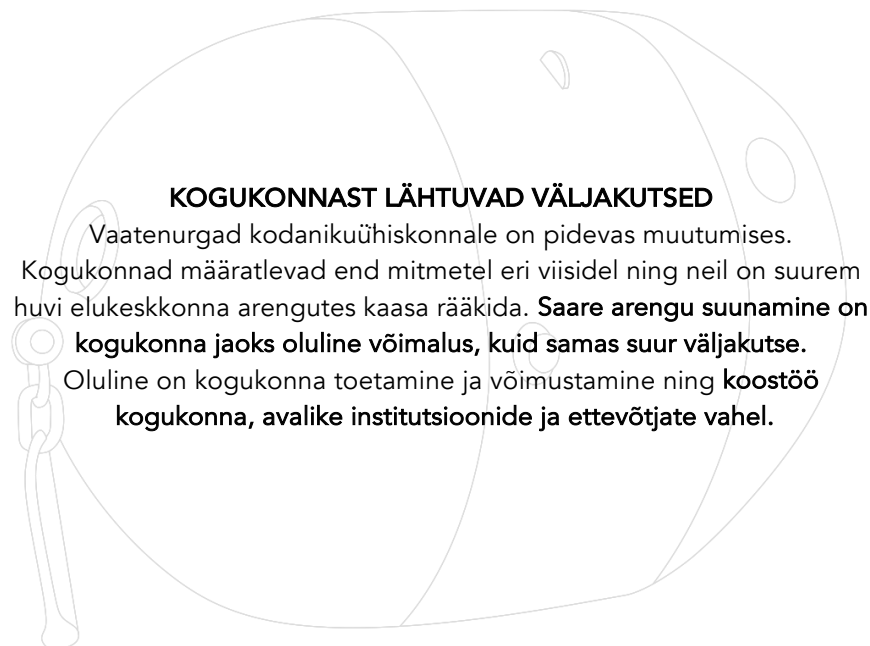
Kaitsekorralduskava (2015, lk 48) näeb lähitulevikus (aastatel 2019–2024) ette järgnevaid tegevusi:

- Kaitse-eesmärgiks olevate linnuliikide tulemusseire
- Kaitse-eesmärgiks olevate seeneliikide tulemusseire;
- Puisniidu hooldus (8,5 ha)
- Lehtmetsa rändrahu hooldus
- Naissaare tähtkantsi taastamine ja hooldus (3,5 ha)
- Matkaradade ja puhkekohtade hooldus ja ebaseaduslike lõkke- ja telkimiskohtade likvideerimine;
- Uute infostendide (3) ja -tahvlite (3+31) koostamine ja paigaldamine peale uue kaitse-eeskirja kinnitamist;
- Kaitsekorralduskava vahehindamine ja uuendamine.

Augustikuisel Naissaarel oli tuult ja vihma, kivisid ja liivaranda, sinist taevast ja mingil määral ka päikesepaistet. Foto: Liisa Kilk

1.4 Naissaare “hargmaine” kogukond

Valdavalt esinevad kogukonnad geograafiliselt piiritletud alal nimelt siis, kui sealsed elanikud mõtestavad oma tegevust kogukonnast lähtuvalt või sellele suunatuna, s.t et **sama piirkonda jagavad inimesed ainuüksi oma elukoha tõttu kogukonda ei moodusta. Naissaare tänane kogukond on tunduvalt laiem kui saarele sissekirjutatud püsielanike hulk.** Näiteks on Naissaare kogukonna osa nii ajalooliselt saarega seotud rannarootslaste järeltulijad kui ka saare- ja mandri vahel elupaika jagavad saare elanikud ning teenusepakkujad. Seetõttu tuleb **kriitiliselt suhtuda peamiselt kogukonna ja kohaliku omavalitsuse esindajate seas levinud eeldusesse, et piirkonnas tegutsev nimeline formaalne kogukond** (nt külaselts, Naissaare olukorras kõik saare teemadega seotud registreeritud MTÜd) **ühendab a priori kõiki sealseid elanikke.** Samal põhjusel tuleb ettevaatlikult suhtuda lootusesse, et saare (füüsilise) (ümber)kujundamisega on võimalik luua terviklik ning ühtne kogukond. Sageli ei vasta selline eeldus tegelikkusele, kuna tulenevalt kogukonna toimimiseks vajaliku sotsiaalse mõõtme kvaliteedist ei pruugi piirkonna elanikud pidada kogukonnaorganisatsiooni enda probleemidega kursis olevaks ega legitiimseks usaldusväärseks organisatsiooniks, mis neid esindaks.²⁰ Sh võib ühtsena tegutseval tugeval kogukonnal olla arengut segav kaasmõju, kui erinevate vaadete osapoolte arutelu hoidmise asemel hoopis välistatakse mingid grupid ja ollakse omavahel konkurendid.

2017. aastal loodud MTÜ Naissarlaste Kogukond on saare arenguga seotud osapooli koondav registreeritud ühendus. Kogukonna liikmete seas on registreeritud püsielanikud, eraomanikest kinnisvara omanikud, Rootsi Mihkli Kogudus ja Rootsi Naissarlaste selts. Selliseid erinevaid osapooli liitval ühendusel on head eeldused eelpool kirjeldatud väljakutsetega toimetulekuks ning nende tegevus on saare arengu seisukohalt määrav.

²⁰ Lippus, M., Vihma, P. 2014. Eesti kogukondade hetkeseis. Uuringuraport. Tallinn: Linnalabor ja Eesti Külaliikumine Kodukant. <http://www.linnalabor.ee/failid/n/fb185847775595f0776fb4aef32af1db>

Traditsiooniliste talgute, merekultuuripärandi sündmuste ja heakorraürituste kõrval korraldab kogukond väljapoole suunatud sündmuseid – näiteks kiriku taaspühitsemine ja Kroonprintsess Victoria ja prints Danieli külaskäik, 2019. aasta juubeli Laulupeo tule toomine saarele jne. Muuhulgas osales MTÜ NK ka aktiivselt Naissaare püriasustusega väikesaarte nimistusse kandmise protsessis. Tuleb arvestada, et ühenduse liikmete ja saarevanema töö on vabatahtlik. Olukorras, kus kogukonna hea tuleviku kindlustab selle liikmete võrdsus ja heaolu, tuleb arvestada, **ükski sotsiaalne sidusus ei kasva, kui ei ole algkapitali, milleks on raha, teadmised ja aeg, mistõttu on oluline roll kohalikul ja riiklikul võimul, kelle ülesanne on selle algkapitali tekke soodustamine** (nt rahalised meetmed, kogukondliku valitsemise vormide soodustamine, sh ka erinevate kasutuskordade ja lubade lubamine saare taristu, baasteenuste ning turismi korraldamisel).

Tänases olukorras, kus vald ja riik näevad mitmete saare eluolu korraldavate ülesannete ja ühiskondlike funktsioonide täitjana kogukonda, seab see kirjeldatud demokraatialle suure väljakutse. Paratamatult iseloomustab Naissaare olukord üldist trendi Eestis, kus ressursside ja rahvastiku vähenedes nähakse aktiivset kogukonda paljude seni riigi keskselt või kohaliku poolt pakutud haldusülesannete ja teenuste ülevõtjana või toetajana. Vaatenurgad kodanikuühiskonnale on pidevas muutumises, kuid kindel on see, et need esitavad muutunud kogukondadele teistsuguseid väljakutseid kui varem.²¹ **Ootused Naissaare kogukonna ees on kõrged. MTÜ NK on seadnud oma peamiseks eesmärgiks saare tasakaalustatud arengu eest seismise ning riigi ja valla ülesanne on seda jätkuvalt toetada.**

²¹ Varasem definitsioon: kogukond kui kultuuri ja traditsiooni hoidja vastandub modernsele, arengule suunatud ühistegevusele ning milles nähakse vastukaalu sellesama arengu poolt tekitatud hädadele.

Kokku on Naissaare nimetusega seotud kandeid 2019. aasta oktoobril äriregistris 23, millest kustutatud või likvideerimisel (aga ka kustutamishoiatuse saanud OÜd) on kokku 10.

Järelejäänud 13st on MTÜ-na registrisse kantud:

- Jahiselts Naissaare (Juhatus liige on Heiki Jaanuska)
- MTÜ Naissaare Arendus (Naissaare Turismi ja Puhkekeskus, juhatus liige Tarmo Raik)
- MTÜ Naissaare Areng (juhatus liikmed on Karl Juha ja Eda Lindström)
- MTÜ Naissaare Paat (juhatus liikmed Nikolai Lovinski ja Ljudmilla Loviskaja)
- MTÜ Naissaarlaste Kogukond (juhatus Toomas Luhaäär, Olar Gofman, Tõnu Kaljuste, Ivar Teras, Margus Mets, Aivo Rosenberg, Janne Kukk)
- Naissaare Külaselts MTÜ (juhatus liikmed Kalev Naur, Aivar Kala, Andrus Repnau ja Margus Nõmmeloo)
- Naissaarele Panustajate Selts (vedaja ja teenusepakkuja, juhatus liige Andres Vaatmann)
- Naissaare Lõunasadama MTÜ (juhatus liikmed Ivar Valdmaa, Kostantin Polutorov, Aivo Libert ja Aivo Rosenberg)
- MTÜ Naissaare Päästeselts (juhatus liikmed Karl Juha Lindström, Kaido Taberland, Kätlin Taimsaar, Aivo Libert ja Erlend Ohov)

Osaliselt on nimekirjas esitatud MTÜde tegevus aktiivne (ntks Lõunasadama MTÜ või Päästeselts), mitme puhul puudub sellekohane informatsioon ja/või jääb ühing tundmatuks.

Ülevaade registreeritud osühingutest:

- Naissaare Kohvik OÜ (väikeettevõtja Rauno Noormaa)
- Naissaare Reisid OÜ (väikeettevõtja, juhatus liikmed Mare Lehtla ja Erlend Ohov)
- Naissaare Turismi- ja Puhkekeskus OÜ (juhatus liige Tarmo Raik)
- Nargen Majutus OÜ (ekskursioonid ja majutus, väikeettevõtja, juhatus liikmed Rauno Noormaa, Stanislav Vassenin)
- Nargen Opera OÜ (väikeettevõtja, juhatus liige Tõnu Kaljuste)
- OÜ Nargen (väikeettevõtja, juhatus liikmed Vladimir Davõdov, Valeri Džemsjesjuk)
- OÜ Mereklubi (vedaja, väikeettevõtja, juhatus liikmed Herkki Haldre, Arne Peenmaa, Ave Haldre)

Tabel illustreerib Naissaarega peamiselt samanimeliste äriühingute hetkeseisu aastal 2019. Suur hulk registreeritud ühinguid on seotud konkreetset Naissaarel teenuste pakkumise, sealse kogukonnaelu või üldise arengu eestvedamisega (juhatus liikmed on kas püsielanikud, hargmased elanikud, kogukonna liikmed jne). Väikeettevõtlusega tegelevate osühingute nimistu näitab, et peamiselt on ettevõtlus suunatud turismile, toitlustusele ja veeteenusele.

1.5 Sadamad, rannad ja ühendus saarega: ülevaade ja tuleviku väljakutsed

SAARE SADAMATE JA ÜHENDUSE TULEVIKU VÄLJAKUTSED

Naissaare sadamad peavad ka edaspidi tulema toime kasvava külastatavusega ja pakkuma head sadamateenust. Saare arengu seisukohalt kasvab sadama rekonstrueerimise järgselt kindlasti eraettevõtjate huvi avada uusi liinireise. Oluline on, et **vallavalitsus kureeriks koos kogukonna ja hoonestusõiguse lepingu alusel saare sadamat opereeriva Saare Liinidega sadamate arendustegevusi** (sh ka Lõunasadam). Saare tuleviku seisukohalt on **Naissaare sadama rekonstrueerimise teise etapi töodes kokku leppimine kõikide osapoolte soove arvestades prioriteet.**

Ligipääsu korraldamine Naissaarele on saare arengu kõige olulisem muutus ning **regulaarne ühendus saarega ei tohiks sõltuda vaid turumajanduslikust konkurentsist.**

RANDADE KAITSE

Suureneva turistide arvuga saarel intensiivistub ühtlasi surve rannaaladele ning üha **olulisemaks muutub väärtuslike elupaigatüüpide kaitsmine rannikuäärsetel kooslustes ning tuleohu vältimine metsades.** Enam võib esineda ebaseaduslikke lõkke- ja telkimiskohti, mis ei tohiks kujuneda harjumuspäraseks peatuskohtadeks. Sh esineb koheselt ka nendes kohtades prügistamise probleem.

Tänapäeval on põhiliseks ühendussadamaks Naissaare ja mandri vahel idarannikul paiknev **Naissaare sadam**²², mis rajati kunagise väikese Mustakivi sadama kohale 1913 aastal. Sadamat haldab Viimsi vallaga sõlmitud hoonestusõiguslepingu alusel AS Saarte Liinid²³, laevu võetakse vastu ööpäevaringselt, igal aastaajal. Sadamas on olemas kohvik, jalgrattalaenus ja sadamateenused (tualetid ja dušš). Hetkel on väikelaevade kohti ujuvkaide ääres 30. Arengukava koostamise ajal toimuvate renoveerimistööde järgselt on kavas lisada üks uus ujuvkai 15 kuni 20-le alusele ja pikendada olemasolevaid ujuvkaisid ca 10 meetrit, mis tõstab kohtade arvu ca 60-ni. Tööde täpsem kulg ja lisanduvate kohtade arv sõltub jällegi lähiaastate rahastusvõimalustest.

Sadama rekonstrueerimistööde esimene etapi lõpukuupäevaks on märgitud Saarte liinide poolt 31.07.2019, kuid tööde tähtaeg viibib. Käimasolevate tööde raames

²² Sadamaregister <http://www.sadamaregister.ee/SadamaRegister/sadam/326>

²³ Saarte Liinid <http://www.saarteliinid.ee/>

renoveeritakse kogu olemasolev kailiin ca 250m (kaid 1, 2 ja 3), kai katend (sillutiskivi), elektri-veevarustussüsteem, rajatakse uus praamiramp, merepoolne kaldakindlustus ja lisaks ehitatakse 40-meetrine muul akvatooriumi kaitseks lainetuse eest. Uut kailiini tuleb juurde parvlaeva kai maapoolsesse otsa ca 20 meetrit. Sadama akvatoorium süvendatakse 4,5 meetrini. Seni on kasutuses olnud Saarte liinide andmetel 2/3 kaidest, kuna ülejäänud osas oli sügavus liiga madal. Kai kehva seisukorra tõttu ei saanud seda ala süvendada. Ülalnimetatud tööd on tinglikult I etapp, mis mahtusid kasutada olevasse rahalisse raami. II etapi tööde täielikku nimistust Saarte liinide sõnul veel ei ole, kuna sõltub samuti finantseerimisvõimalustest.

Ligipääs saarele: ühenduse tulevikuperspektiiv

Regulaarne ühendus mandriga saarel puudub. **Laevaliine korraldavad eraettevõtjad kommertsalustel ja doteeritud ühendusi riik/omavalitsus läbi riigihangete.** Arengukava koostamise hetkel teostavad teostavad kommertsreise ja peavad ühendust Tallinnaga hooajaliselt Ujukoma OÜ reisilaev Monica²⁴ ja Sunlines'i aurik Katharina.²⁵ Monica väljub Kalasadamast 20. märtsist kuni 6. oktoobrini, kõrghooaja nädalalõppudel kuni kolm korda päevas. Katharina väljub Lennusadamast regulaarselt maist septembrini, peamiselt üks kord päevas või broneerimissüsteemis etteantud graafiku alusel.

Tellimusreise Naissaarele sooritavad 20-kohaline pukser Kalk, MTÜ Tallinna Veespordi Klubi kiirkaatrid²⁶ ja sailing.ee jahid²⁷ ning mootorlaev Mojito. Saareelanike põhiliseks sõiduteenuse osutajaks on pukser Kalk, mis tagab ühenduse mandriga aastaringselt. Oluline koht mandriga ühenduse pidamisel on ka saarlaste endi veesõidukitel. Väljakujunenud tava kohaselt toimib nn „sõidujagamine“, kus informatsioon levib info millal keegi saarele tuleb ning mida keegi saab kaasa võtta (näiteks avitab pukser Kalk teenusepakkujaid kauba toomisel saarele vms). Perioodil, mil kommertsreise ei tehta on selline teguviis äärmiselt oluline lüli mandriga ühenduse pidamisel, toimetades saarele (mandrile) nii sõita soovijaid kui ka kaupa.

Vaatamata sellele, et saarlastele kaikohtade kindlustamine on sõlmitud hoonestusõiguslepingu järgi Saarte liinide kohustus, ei suudeta seda alati suveperioodil täita. Korduvalt esineb juhuseid, kus saarlase aluse sildumine on võimatu, mistõttu on eriti oluline, et vald nõuaks Saarte liinidelt hoonestusõiguslepingu vastavasisulise kohustuse täitmist.

Muutused lähitulevikus saare sadamateenuste infrastruktuuris

Saare arengu (eriti saare turismikorralduse organiseerimise) seisukohalt on oluline **taastada ajalooline raudtee sadamakail.** Hoonestusõiguse lepingu kohaselt peavad Saarte Liinid „Taotlema muinsuskaitse eritingimused ja tellima vastavat Muinsuskaitseameti tegevusluba omavalt projekterijalt hoonestusõiguse alal paikneva Naissaare kitsarööpmelise raudtee osa

²⁴ Naissaar ja reisilaev Monica <https://monica.ee/>

²⁵ Sunlines. Naissaare laevaliini ja Dinner Cruises Tallinn <https://sunlines.eu/>

²⁶ Veetakso ja transport saartele – Watersport.ee <https://www.watersport.ee/>

²⁷ Naissaar – Sailing.ee <https://sailing.ee/jahtide-rent/naissaar/>

restaureerimise projekti ning tagama hoonestusõiguse alal paikneva raudtee osa restaureerimise kooskõlastatult sihtasutusega Rannarahva Muuseum, kes on saarel paikneva kitsarööpmelise raudtee ja selle veeremi valdajaks²⁸. Hetkel puudub II etapi tööde täielik nimistu (kuhu hulka oli ka arvestatud raudtee taastamine sadamakail), kuna ka mainitud projekteerimine ning teostus sõltub finantseerimisvõimalustest. Hetkel puuduvad vahendid nende tööde tegemise planeerimiseks. Kogukonnas on arutatud rekonstrueerimise etappide vaheajal sadama piirkonna ja selle parkla talgute korras korrastamist, sh ka sõidukite, mida ei kasutata, sadamaalalt äraviimist.

Edaspidi on kindlasti vajalik korrastada sadamahoone esine tee, mis ei ole praeguses tööde mahus (kai algusest sadama kinnistu piirini), rajada veevarustuse parandamiseks puurkaev, paadislipp ja luua juurde sildumiskohti väikelaevadele. Sh on reisilaevade teenusepakkujate soov üldiselt mõelda sadamaal suuremate ekskursioonigruppide teenindamise peale ruumis, nii et tipphooajal korraga ca 400 inimese komplekteerimine ja juhendamine oleks sujuvam.

Lõunaküla sadama idee

Kehtiv Naissaare üldplaneering näeb ette, et esmajoones vajab väljaarendamist saarel sadamateenindus. Sadama(te) rajamine või ümberehitamine toimub ÜP järgi detailplaneeringu(te) alusel. Ajalooliselt on saare igal külal olnud oma sadamakoht. ÜPs viidatakse nn Jurka(küla) asula lautri või sadamakoha detailplaneeringu koostamise vajadusele. Lõunaküla sadama taastamisega tegeleb 2019. aasta märtsis loodud MTÜ Naissaare Lõunasadam. Sadamakoha lõunamuul on lagunened – selle hari ja nõlvad on varisenud merepõhja. MTÜl on plaan taastada ajalooline lõunamuul ning selle varjualale ehitada uus kaasaegne väikesadam kindlustades Lõunaküla elanikud kaikohtadega, nähes seejuures ette ka võimaluse väiksema süvisega laeva vastuvõtmiseks. Sadama rajamine on kavandatud Naissaare Lõunakülas asuvale MTÜle kuuluvale Tormi maaüksusele ajaloolise sadama-akvatooriumi alal. Mittetulundusühingu poolt tellitud eskiisi (Aavo ja Riina Raig Projekt OÜ)²⁹ seletuskirja järgi on MTÜ soov rajada paadisadama sildumiskohtade arv esialgu kuni 16 (nn kodusadam) ning millele võiksid edaspidi lisanduda veel kümnekond sildumiskohta, paadislipp ja teeninduskai ning kruisikai. Esikiisi dokumentatsioon ja seletuskiri on lisatud arengukava lisadesse.

Rannad ja nende kasutus

Saarel on valdavad puhkemajanduseks hästi sobivad liivarannad, varieeruvust lisavad idaranniku põhjaosas paiknevad astangrannad. Kuna tegemist on looduspargiga, tuleb võimalikke tegevusi planeerides arvesse võtta rannaalade kooslusi, ennekoike tallamisõrnu

²⁸ Hoonestusõiguse seadmise leping (Viimsi vald ja AS Saarte Liinid, 11.01.2012), HOONESTUSÕIGUSE SISU JA MUUD KOKKULEPPED: Ehitiste püstitamise ja kasutamise, sadamateenuste osutamise: 4.1.9.

²⁹ Naissaare Lõunasadama eskiis, Aavo ja Riina Raig Projekt OÜ, 2019-08-01, tellija: Naissaare Lõunasadama MTÜ.

liivaluited ja nende taimestikku, samuti pesitsevate merikotkaste jaoks olulist toitumisala. *Ranna ja kalda kaitse seadusest*³⁰ tulenevalt kehtib mererannas ehituskeeluvöönd 200m. Naissaare looduspargi kaitsekorralduskava 2015–2024 toob välja, et flora ja fauna poolest mitmekülgisel Naissaarel leidub mitmeid kaitstavaid elupaigatüüpe, milleks on ka rannikuelupaigad: esmased rannavallid püsitaimestikuga kivirannad, rannaniidud, püsitaimestikuga liivarannad, eelluitel, valged luited (liikuvad rannikuluited), hallid luited (kinnistunud rannikuluited), metsastunud luited, luidetevahelised niisked nõod.

Hülkari ots suvel 2019. Foto: Kljavin

Puhkemajanduse seisukohalt on hetkel aktiivses kasutuses sadamast põhjas paiknev Naissaare telkimisala³¹ ja selle juurde kuuluv Lehtmetsa rand. Samuti on olulise tähtsusega saare lõunaosa laugjad liivarannad: sadamast alguse saav looduspargi Lõunarada kulgeb parallelselt Noodamajarannaga kuni Hülkari otsani, kus paikneb tulepaak ja RMK puhkekoht.³² Saare lõunarannas on võimalik mängida discgolfi³³, samuti paiknevad seal saare aktiivsemad elu- ja turismipiirkonnad; ajalooline Lõunaküla koos Männiku asumiga, samuti Väikeheinamaa küla rannaäärsed elamukrundid.

Saare läänerannik on oluliseks toitumiskohaks saarel pesitsevatele merikotkastele ning turistide suunamist sellesse piirkonda pigem välditakse. Aktiivsem on tegevus saare põhjaosas, kus paikneb tuletorn ning rannaäärne Saunakari lõkkekoht, kus on võimalik ka

³⁰ Ranna ja kalda kaitse seadus – *Riigi Teataja I 1995, 31, 382* <https://www.riigiteataja.ee/akt/256508>

³¹ Naissaare telkimisala – *Loodusega koos. RMK*
<https://www.loodusegakoos.ee/kuhuminna/kaitsealad/naissaare-looduspark/12494>

³² Hülkari puhkekoht – *Loodusega koos. RMK*
<https://loodusegakoos.ee/kuhuminna/kaitsealad/naissaare-looduspark/hulkari-puhkekoht>

³³ Väikesaarte Disc Golf <http://vsdg.ee/>

telkimine.³⁴ Eripärane on saare põhjapoolse osa idarannik, kus on esindatud astangrannad; neist kõige tähelepanuväärsem on 7 m kõrgune Savikallas.

Randade kasutuse osas on RMKl soov hoida olemasolevat taristut korras (sh randades asuvad puhkekohad, telkimiskohad jne). RMK seisukoht on, et kuna saare turismi mahutavus on piiripealne ning selle kasvamisega kaasnevad negatiivsed tagajärjed keskkonnale, ei ole hetkel plaane looduspargi taristut uuendada. Koostatava RMK külastuskorralduskavas on idee lisada Hülkari puhkekoha juurde ka telkimisala, kuid uusi nn punktobjekte lisada kavas pole.

Naissaare looduspargi kaitsekorralduskava 2015-2024 põhjal võib järeldada, et üha suureneva turistide arvuga saarel intensiivistub ühtlasi surve rannaaladele ning üha olulisemaks muutub väärtuslike elupaigatüüpide kaitsmine rannikuäärsetel kooslustes ning tuleohu vältimine metsades. Üha enam võib esineda ebaseaduslikke lõkke- ja telkimiskohti, mis ei tohiks kujuneda harjumuspäraseks peatuskohtadeks. Nende kohtades tekib koheselt juurde ka prügistamise probleem.

Hülkari, suvi 2019. Foto: Kljavin

³⁴ Saunakari lõkkekoht – Loodusega koos. RMK

<https://www.loodusegakoos.ee/kuhuminna/kaitsealad/naissaare-looduspark/saunakari-lokkekoht>

Naissaar kubiseb eri ajastutest pärit militaarrajatistest. Kelle hing ihkab loodusesse mattunud varemete järel, see seadku sammud saarele. Foto: Liisa Kilk

1.6 Saare loodusturism ja sellest sõltuv ettevõtluskeskkond

LOODUSTURISMI VÄLJAKUTSED NAISSAARE LOODUSPARGIS

Saare ettevõtluskeskkonna atraktiivsus ja turismikorraldus on otseselt sõltuv saare ühendatusest mandriga ja olemasoleva infrastruktuuri olukorrast (teede seisukord, elektri ja vee kättesaadavus jne).

Ettevõtlusturismi seisukohalt on Naissaare peamiseks probleemiks **teenuste killustatus ning juhuslikkus**. Erinevad teenuste pakkujad tegelevad igaüks oma valdkonna ning sihtrühmaga. Puudub organisatsioon, kes hoomaks ja aitaks suunata tervikpilti ning turismi arengut. Sh on **arengul kindlad piirid, kuna püsiühenduse ning majutusvõimaluste puudumine piiritleb Naissaare külastusvõimalused rühmareiside ning päevareiside lõikes**. Päevareiside puhul on tegemist ühe kõige vähem jätkusuutliku turismiliigiga, mis tekitab enim liikumist ning jätab sihtkohta vähim raha. Seetõttu peaks jätkusuutliku arengu perspektiivist lähtuvalt seadma eesmärgiks ööbimiste arvu ning külastusaja kasvatamise.

Omavalitsusel puudub hetkel laiem huvi saare turismi arengu suunamisega sisuliselt tegeleda (va raudtee taristu investering), samas on seoses **Harjumaa elanikkonna jätkuva kasvuga surge looduskeskkonnale ning selle rekreatiivsele kasutamisele väga suur**. Viimsi vallavalitsus peaks nägema Naissaare puhul potentsiaali olemaks Viimsi valla, aga ka terve Harjumaa regiooni üks atraktiivsemaid puhkealasid. Tegevuste arendamisel peab tähelepanu pöörama erinevatele sihtrühmadele.

Hetkel mõistavad ja hindavad institutsioonid, ettevõtjad, **vallavalitsus ja kogukond loodus- ja pereturismi sisu ning potentsiaali väga erinevalt ning puudub ühine kokkulepe, kuidas seda arendada**. Saare kogukond rõhutab looduse hoidmise vajadust turismi korraldamisel, saarel soovitakse näha enam pere- ja kultuurituriste. Samas puudub nende jaoks vajalik infrastruktuur, peamiselt mugavustega majutusvõimalused, mille loomist takistab olemasolev taristu. Loodushoiu ja turismi tasakaalu hoidmiseks peaks seni kontrollimatut jahiturismi organiseerima Naissaarele moodustatav jahipiirkond, kus küttemise üle teostab kontrolli kogukond

NAISSAARE LOODUSTURISMI INFOTARISTU ÜMBERKORRALDAMINE

Esmast informatsiooni, kuidas saarele jõuda, mida seal teha ja mis on lubatud või mitte valdavad peamiselt eraettevõtjad. Puudub üks neutraalne kogu saare võimalusi tutvustav veebivärav. **Saarele jõudes võivad külastajad olla väga erinevalt informeeritud ning olemasolev "füüsiline värav" sadamas võimendab müra.**

On oht, et teabe korrastamisel asendatakse vana uue kihiga, mistõttu on vajalik RMK-l, kogukonnal, Keskkonnaametil, Rannarahva muuseumil ja eraettevõtjatel üksteisele teabe-, kaardi ning viidastamise plaanidest teada anda ning kogu tegevust koordineerida.³⁵ **Naissaare sadama rekonstrueerimise järel peaks kaaluma looduskeskuse või nn loodusturismi värava ümberkorraldamist selliselt, et RMK loodusmajas pakutakse muu hulgas ka loodusharidust** (sõltumata sellest, kes maja haldab ja rendib, peaksid olema näiteks sõlmitud lepingud erinevate koolidega loodusõppe ja loodusmatkade läbiviimiseks Naissaarel).

Looduspargi taristu arendamisel (ka olukorras, kus matkaradade kulgu ja sisu oluliselt ei muudeta) peab **keskenduma külastuskogemuse parandamisele** (näiteks kuidas saab taristut kasutada liikumispuudega külastaja või pered lapsevankriga) ning pakkuma **alternatiive pikemate radade asemel teha ka lühemaid teekondi. Sh peab matkaradade taristu osana nägema juba toimivaid ning planeeritavaid raudteelõike, mis vähendaksid oluliselt inimeste soovi näha rohkem lühema ajaga.**³⁶

Puhke- ja kultuurimajanduse ning loodusturismi suhted

Naissaare ettevõtlus on peamiselt suunatud puhkemajanduse korraldamisele saarel ja turistidele veeteenuste pakkumisele. Turistid tulevad saarele ennekõike eriliste elamuste otsinguil. Turistide hulga hindamiseks on kõige adekvaatsem loetleda väikelaevade külastusi, mida on aastas 1500 ringis ja millest saarel ööbivad ca pooled. Sellele tuleks liita veel kahe reisilaeva (ca 200 inimest) ja mõnede väiksemate vedajate (12-20 inimest) hulk. Kokku saabub saarele ca 20 000 inimest aastast, kellest 13 000 reisilaevadega ja 7000 väikelaevadega.³⁷ Teenusepakkujate sõnul on külastajate jaoks kõige atraktiivsem militaarpäränd, muuhulgas ka tuletorni külastus, mis pakub kauneid vaateid. Naissaare külastuse muudavad eripäraseks autosõit (veoautode kastides) ning rongisõit aga ka laevasõit saarele. Need tegevused ei ole saare külastajate jaoks pelgalt sihtkohtade vahel liikumine, vaid eraldi oluline atraktsioon ning saarekogemuse osa. Teenusepakkujate seas on arvamusi, et looduskeskkond jääb hetkel militaarpärändi kõrval külastajate jaoks teisejärguliseks, kuid

³⁵ Sh takistavad erinevate virtuaalsete turismiteenuste ja -teabe arengut hetkel saarel halb levi, mistõttu ei ole võimalik kasutada näiteks 4G ühendust nõudvaid rakendusi, veebilehti vms.

³⁶ Saare turismi areng ja suunamine on seotud Naissaare kui Looduspargi kaitse ning kaitsekorralduskava tegevustega, mis on täpsemalt kirjeldatud peatükis 2.3.

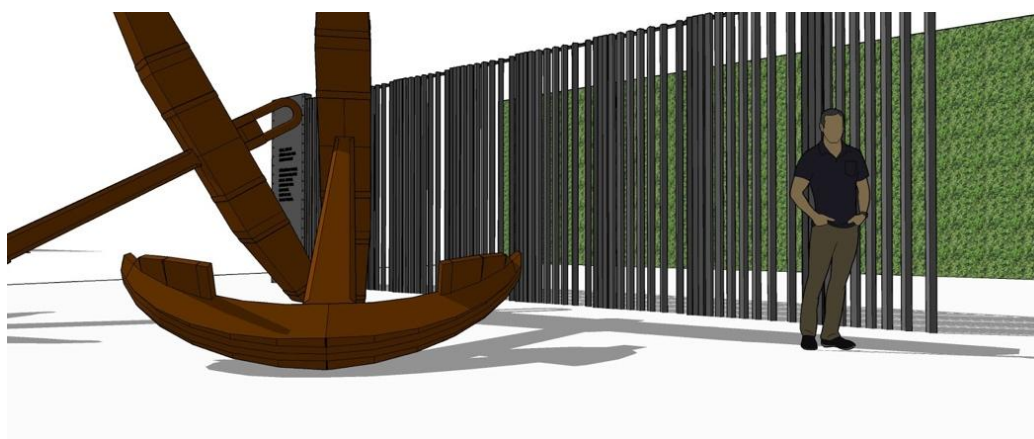
³⁷ AS Saare liinide andmed intervjuust.

peamiselt sõltub külastajate tegevused sellest, millist teenust tarbitakse: etenduskunstid, looduses matkamine või ühepäevakruisi saarele. Sotsiaalmeedia analüüsi põhjal (*Instagram tag* ja lokatsiooni-põhine otsing) on Naissaarel tehtud fotod valdavalt pildid merest (merereis, rannad), militaarobjektidest (miinid, tuletorn ja patareid) ja loodusvaadetest. Suur osa reise on lühiajalised, seotud ettevõtjate erinevate pakettidega (päevakruisid) või saarel korraldatavate üritustega (suvepäevad, meeskonnakoolitused, etenduskunstid).

Oluline roll saare kui kultuurisihikohta kujundamises on olnud Lõunakülas tegutseval **etenduskunsti keskusel**, mis on hooajaline muusika, teatri ja teiste kunstide kohtumispaik. Alates 2006. aastast toimub Nargenfestival³⁸, mida veab OÜ Nargen Opera ja mille kunstiline juht on Tõnu Kaljuste. Tegemist on kõrgetasemelise kultuuri sündmusega, millega tihti kaasnevad ka üritused väljaspool saart Tallinnas ja mujal. Keskuse tegevus (etendused, kursused, mõttetalgud, kontserdid, näitused jne) jaotab kahele kinnistule. Schmidt kinnistul asub Omari küün, artistide elu ja prooviruumid, Hellerella aed ja vabaõhulava ning tulevikus on plaan rajada Bernard Schmidt muuseum. Lootsi kinnistule on tulevikus mõeldud kunstiresidentuuri funktsioon ja rajada mereäärsed ateljeed.

Viimisi vald saare turismi konkreetset hetkel ei arenda ega organiseeri, peamise turismi korraldajana nähakse vallas Rannarahva muuseumit (Naissaare raudtee kasutamine ja renoveerimine) ja ettevõtjaid (vaata allpool pakutavate teenuste ülevaate tabelit). **Saare külastajate elamuste sisu loovad eraettevõtete poolt loodud pakketides pakutu. Sh sõltuvad kõik teenusepakkujad peamiselt RMK matkaradade taristust** (detailne ülevaade vaata RMK matkarajad ja puhkekohad) **ning pärandi- ja loodus-sihtpunktide kohta märgitud informatsioonist.** RMK ise puhkemajanduse arendamisel ettevõtjatega suhtlust ei korralda. Inviduaalturismi osakaal on väike ja puhketeenuse pakkujad küll suunavad saare külastajaid matkaradadele, aga nende väitel on saare külastaja peamine soov näha palju, väikse ajaga (päevakruisi formaat), mistõttu on külastajate eelistatuim liikumisviis saarel militaarveoki kastis.

³⁸ <http://www.nargenfestival.ee>

2016. aastal toodi Naissaare lähistel merepõhjast välja haalamispoi ankrud, mis 2019. aastal tõsteti Naissaare sadama territooriumile. Ankrud ootavad sadamaala ümbruse korrastamise projekti integreerimist. Joonisel (autor Heigo Jelle) on pakutud arhitektuurne lahendus „Neile kes on jäänud ilma oma ankrupaigast“.

RMK matkarajad ja telkimiskohad

Militaarrada e Põhjarada (10 km)

Kasiino – Savikallas – Eesti patarei nr 5 – Raketibaas – Virbi ots (tuletorn) – Patarei nr 9 – Patarei nr 10A – Patarei nr 10B – Nõukogude armee rannakaitse patarei – Kunila mägi

Keskrada (11 km)

Luitemännik – Taani kuninga aed (Lehtmetsa) – Põhjaküla (Tagaküla) – Kunila mägi – Kunila soo – Palumets – Suured mäed – Põlendikukivi – Miinilaod

Lõunarada (13 km)

Noodamajarand – Hülkari (Hülgekari) – Eesti patarei nr 4 – Männiku küla – Lõunaküla (Suurküla) – Tähtkants Vallimäel – Kalmistu – Rootsi-Mihkli koguduse abikirik – Sepa talu Lõunakülas – Laanekuusiku – Miinilaod – Suvilate asemed Sinksaarel

RMK NAISSAARE LOODUSPARK

Naissaare Nature Reserve
Природный парк Наиссаар

- Matkarada; Hiking trail
Природопознавательные маршруты
- Puhkekoht; Rest area
Места для привала
- Lõkkekoht; Bonifire site
Места для разведения костра
- Telkimisala; Camping area
Места для отдыха в палатке
- Objekti number; Object number
Номер объекта
- Rändrahn; Erratic boulder
Валуны

- Kirik; Church
Церкви
- Tuletorn; Lighthouse
Маяки
- Väike sadam; Small harbour
Пристани

- Mets, võsa / Riigimets
Forest, scrub / State forest
- Лес, поросль / Государственный лес
- Soo, soostunud ala; Mire, marshy terrain
Болото, заболоченная местность
- Väikekaugus (km); Distance (km)
Расстояние

Puhkamiseks ning looduses liikumiseks ette valmistatud aladele on rajatud erinevaid loodushoiukohte:

- TEABEPUNKT** – puhkemajandusliku infrastruktuuri-, pärandkultuuri- ja loodusteabe levitamiseks rajatud/kohandatud ning otstarbekohaselt varustatud ehitise või selle osa; infot Naissaare kohta saad internetist aadressilt <http://www.naissaar.ee/?id=592>, samuti RMK Viimsi teabepunkti tel 676 7842
- PUHKEKOHT** – lihtne, pingiga (ja lauaga) varustatud loodushoiu objekt
- LÕKKEKOHT** – lõkke tegemiseks ette valmistatud ja vastavalt varustatud loodushoiu objekt; NB! Eelista kaetud lõkkekohta
- TELKIMISKOHT VÕI -ALA** – märgistatud ja vajadusel tsoonideks jaotatud telkimisala kasutada ürituste korraldamiseks. Tutvu eelnevalt ürituse korraldamiseks kohandatud alaga www.rmkk.ee
- METSAONN** – lihtsa konstruktsiooniga, reeglina ühe ruumi ja spartaliku sisustusega lukustamata uksega hoone või rajatis. Metsaonn ei taga kasutajale “omaette olekut” ja metsaonnil kasutamisel tuleb järgida “igäiühedõigusest” tulenevaid põhimõtteid:
 - ööbi järjest ühel ööl
 - nii järgmisele tulijale kui juurdetulijale tee ruumi
 - järgmisele tulijale jätta tulealusteks kuivi puid
 - ämber jätta lahkudes maha tühja ja puhtana
 - küttepuid kasutada säästlikult
 - lahkudes jätta maha korras varustus ja puhas maja
- METSAMAJA** – lihtsa konstruktsiooniga, reeglina ühe ruumi ja spartaliku sisustusega lukustatud uksega hoone või rajatis. Metsamaja tagab kasutajale soovitud “omaette oleku” ja kasutusmaks ehk “võtmetasu” tulenevki tagatud “omaette olekust”
- LOODUSKESKUS JA LOODUSMAJAJA** – looduskeskus on aastaringelt avatud RMK puhkeala keskus, kus toimub loodusharidustegevus kõikidele sihtrühmadele – programmid, üritused, teavitustöö

Looduskeskuses on teabepunkt, ekspositsioon, teabekogu ning kontoriruumid töötajatele. Loodusmaja, kus leiab aset ka loodusharidustegevus erinevatele sihtrühmadele, on avatud vaid programmide ja ürituste toimumise ajal. Rohkem teavet leiad aadressilt www.rmkk.ee

Külastusekogemuse kaardistamine

RMK viib iga viie aasta tagant läbi ühtse metoodikaga külastajauuringut (standardankeet telkimisaladel, kuhu võib lisada alakeskseid küsimusi). Viimasel korral 2015. aastal koguti Naissaare looduspargist kokku 301 ankeeti.³⁹ Kuna ankeeti levitati vaid matkaradade punktides, siis on vastused tingitud küsitluse kontekstist: saart külastatakse suvel ja peamised planeeritavad tegevused saarel olid jalutamine, looduse vaatlemine, metsas olemine, matkamine, pärandkultuuri objektidega tutvumine jne ning külastatuim objekt on telkimisala. Probleemsena nähakse infomaterjalide puudumist või teedevõrgustiku, käimlate, jäätmemajanduse korralduse ja viidastuse kvaliteedi kehvast seisust. **Infomaterjalide kättesaadavus, sh viidasüsteemi uuendamise vajadus ning jäätmemajanduse korraldus olid ka probleemid, mida tõid lisaks külastajale esile ka teenusepakkujad ning kohalikud elanikud.**

Viidastuse osas on peamine mure füüsilises ruumis olev **infomüra**, eriti sadama juures, kus erinevad projekti-, tegevus- ja instiitsioonipõhised (vald, RMK ja Keskkonnaamet) üldkaardid ning viidad kordavad üksteist. Viitadele sekundeerivad ettevõtjate reklaammaterjalid. Sh on saare ülejäänud osades viidad kulunud või puudu, samuti tõstetakse viitasid omavoliliselt külastajate poolt ringi.

Naissaare värav ja infomüra 2019. aastal augustis. Foto: Kljavin

³⁹ Naissaare looduspargi külastajauuringu tulemuste kokkuvõte, <https://media.rmk.ee/files/Külastajauuringu%20tulemused%202015%20Naissaare%20looduspark.pdf>

Turismiteenuseid ja majutust pakuvad ettevõtted

Nagu mainitud on vaatamisväärsuste ja teenuste turism peamiselt üles ehitatud paketi põhisel ja sündmuste keskselt (suvepäevad, ettevõtete väljasõidud- ja seminarid). **Saare majutuse kvaliteet on otseselt sõltuv saare energia- ja veetaristust, sh ei näe kõik teenusepakkujad hetkel taristu uuendamise ning kaasajastamise vajadust ega võimalust.** Majutusteenus on orienteeritud suurtele gruppidele ning üksikkülastajad valivad saare külastamiseks peamiselt päevakruisi võimaluse, mida omakorda soosivad transporditeenuste pakkujad. Teisalt on külastajate ööbima jäämise motivatsioon mõjutatud majutuse võimaluste kvaliteedist ning kättesaadavusest. Näiteks puuduvad kõigi mugavustega väiksemad toad, mis on olulised pereturisti või kultuurituristi sihtrühma jaoks.

NAISSAARE TURISMITEENUSTE REFEREERING

Võimaluste hulk on mitmekesine, kuid mitte alati ei vasta pakutu tegelikkusele. Sh jääb tarbijale arusaamatuks, kes talle ikkagi millist teenust ja kuidas pakub – näiteks kordub teenuse sisu, kuid erineb pakkuja või asukoht.

Naissaare külalistemaja⁴⁰

asukoht: Männiku tee 22, Lõunaküla / Storbyn

- **majutus** külalistemaja hooned
- **toitlustus** kolm korda päevas
- **seminariruumid**
- **saun** + massaaž ja pediküür, sauna telk randa
- **ekskursioonid:** safarid veoautodega, giiditeenus: patarei 10b, miinilaod, komplekteerimistsehh, Lõunaküla; miinilaod, komplekteerimistsehh, Lõunaküla.
- **ürituste korraldamine:** suvepäevad, pulmad, seminarid, spordiüritused jne
- muud teenused: jalgratta laenutus, bänd, DJ, õhtujuht, discgolf

Naissaare Turismi- ja Puhkekeskus⁴¹

asukoht: Naissaare looduspargi keskus, Lõunaküla / Storbyn

- **majutus:** peremajas, kámpingutes, vagunelamus, peamaja 8-10 kohalistes tubades, telkimisplatsil
- **toitlustus:** baar
- **saun, kümblustünn**
- **matkad:** jalgsi, rattaga, suusaga, saaniga, (dresiiniga), orienteerumismängud
- **ekskursioonid:** sama mis külalistemaja
- **ürituste korraldamine:** suvepäevad, seminarid jne

Metsalaagri majutus (Rähnipesa)⁴²

asukoht: Männiku tee, Lõunaküla / Storbyn

- **majutus:** metsamajas, endistes kilpmajades, tasuta telkimine
- **toitlustus:** baar

⁴⁰ Naissaare Turismi- ja Puhkekeskus <http://naissaar.eu/>

⁴¹ Naissaare Külalistemaja <https://naissaare.ee/>

⁴² Majutus Metsalaagris Naissaarel – Monica. <https://monica.ee/metsalaager/>

- peosaal
- saun
- võrkpalliplatsid, lehtlad, välipubi
- matkad

Tuletorn⁴³

asukoht: Tagaküla

- **tuletorni külastamine. 2019. Aastast rendib ja korraldab tuletorniga seotud tegevusi MTÜ Naissaarlaste Kogukond.** Plaanis avada lisaks tornile generaatorihoone (endine mereluure maja)

Ujukoma OÜ organiseerib liinireiside kõrval ka ekskursioone⁴⁴.

Kodulehel on välja toodud järgmine tegevuste sisu:

- **Peeter Suure merekindluse ekskursioon** patareisse 10B (ühendustee läbimata korral ka patareisse 10A) + katakombid
- **Miiniladude ekskursioon** – läbisõit tehase juurest ja ladude vahelt ning peatus koos giidiga
- **Majakatuur** – auto või bussiga majaka juurde, ka helgiheitja varemed ning patareid nr. 9 ja numbrita patarei
- **Jeepi ekskursioonid** (merekindlus, miinilaod, kirik, kasiino)
- **Fotojaht** (miinilaod, kirik, tähtkants, lõunasadam, surnuaed)
- **Veepark** (kaatri/skuutriga banaani ja tube sõidud, vesibatuut ja rannamängud)
- **Aaretejaht** (kooliekskursioonide või suvepäevade raames)

Sunlines OÜ valikus ka samuti liinireiside kõrval ekskursioonid⁴⁵

- **Majaka ja kindlusekäikude päevakruis** (armeeveokiga majakas, kolm patareid, tunnelid, raudtee)
- **Miiniladude ja rannarahva ajaloo päevakruis** (armeeveokiga miinilaod, põlendikukivi, Omari küün, tähtkants, kirik, surnuaed, kultuurimaja, muuseum)
- **Seiklusmängud**

Discgolf⁴⁶

asukoht: Männiku tee 21, Lõunaküla / Storbyn

- 9 korviga rada saare lõunarannikul
- Väikesaarte Disc Golf proto-projekt

Naissaare muuseum⁴⁷

asukoht: Männiku tee 10, Lõunaküla / Storbyn (nõukogudeaegne üleajateenija barakk).

Avatud kokkuleppel.

- Rongiliikluse taastamine 2019. Aasta suvel
- SA Rannarahva Muuseumi filiaal
- tutvustab Naissaare militaarjalugu

⁴³ Majutus Naissaarel tuletornis – *Monica*. <https://monica.ee/majutus-naissaarel/tuletornis/>

⁴⁴ Ekskursioonid Naissaarel – *Monica*. <https://monica.ee/ekskursioonid-naissaarel/>

⁴⁵ Naissaare reisirid ja ekskursioonid – *Sunlines*. <https://sunlines.eu/naissaare-reisirid-ja-ekskursioonid/>

⁴⁶ Väikesaarte Disc Golf <http://vsdg.ee/>

⁴⁷ Naissaare muuseum – *Rannarahva muuseum*. <https://rannarahvamuuseum.ee/naissaare-muuseum/>

Naissaare liiva-kruusateedel kihutavad erinevad vanad militaarveokid, vedades inimesi praamilt kontserdile ja tagasi. Foto: Liisa Kilk

1.7 Naissaare füüsiline taristu ja päästevõimekus

Teedevõrk

TEEDEVÕRGU (sh RÕÖBASTEED) ARENDUSTÖÖDE VAJADUSED JA TAKISTUSED

Saare teed on äärmiselt halvas seisus ning edasise arengu seisukohalt on vajalik **esmajärjekorras korrastada teede omandisuhted**. Selleks peaksid teed olema valla kasutuses, valla ja RMK vahel sõlmitud asjaõiguslepingu alusel. Leping võimaldaks vallal saada riigilt toetust teede hoolduseks. **Ulatuslik teede remont tuleb näha ette valla eelarves ning selle alusel tuleks koostada konkreetne kava tööde elluviimiseks** (sh vaadata üle ka olemasolev teede paiknemine ja võimalikud uued ühendused). Teede renoveerimine tõstatab küsimuse saarel asuvatest ressurssidest. Tee-ehituse, aga igasuguse muu **ehitustegevuse planeerimisel saarel peaks arvestama, et materjalide vedu saarele tuleks vältida**.

Saarel kaevandamist lubatakse üksnes piiratud mahus (vt peatükk 1.3). Suuremamahuline liiva või kruusa kaevandamine hävitaks kaitsealal kaitstavad ranniku- või metsaelupaigatüübid, mis paiknevad maavarade peal. Kunilamäe ja Naissaare piiranguvööndis on lubatud liiva ja kruusa võtmine saaresisesteks vajadusteks kaitseala valitseja nõusolekul ning „Maapõueseaduse“ § 59 lõike 2 alusel tohib võtta liiva ja kruusa oma kinnistu tarbeks. Pühasustusega väikesaartel saab kaevandamise luba taotleda kohalik omavalitsus.⁴⁸

Saare turismi arengu seisukohalt säästaks oluliselt loodust vähemalt **poolte saare küllastajate rongiga saarel liikumine, kuid selle jaoks on tarvis järjepidevalt raudtee rekonstrueerimistöödesse investeerida ja teenuseosutajate vahel rongiliikluse kui liikuvuse prioriteet kokku leppida**. Hetkel avatud raudteelõigu puhul otsustavad liinireiside ning turismipakettide pakkujad, kas ja kuidas nad rongipileti oma teenuse hulka lisavad. Pikemas perspektiivis peaks veerem pakkuma ka külaliste sõiduteenust/atraktsiooni lõunast põhja ja tagasi. Oluliseks küsimuseks on raudteel tulevikus kasutatav veerem: traditsioonilise suure rongi osas ei ole raudtee ehitaja vastupidavusgarantiisid pakkunud, samuti oleks eelistatav loodussõbralikuma vahendi leidmine.

⁴⁸ Maavara ning maavarana arvele võtmata kivimit ja setendit on pühasustusega väikesaare kohaliku omavalitsuse üksusel või tema volitatud isikul õigus sellel pühasustusega väikesaarel asuvalt kinnisasjalt võtta kaevandamisloata kohaliku omavalitsuse üksuse ülesannete täitmise eesmärgil (MaaPS 100). Maavara või maavarana arvele võtmata kivimi ja setendi võtmise loa saamiseks esitab pühasustusega väikesaare kohaliku omavalitsuse üksus Keskkonnaametile enne maavara ning maavarana arvele võtmata kivimi ja setendi võtmist taotluse. Loa kehtivusaeg on kuni viis aastat, mida võib põhjendatud taotluse alusel pikendada kuni 5 aasta kaupa. Keskkonnaamet otsustab loa andmise 90 päeva jooksul taotluse saamisest arvates. Kui Keskkonnaamet vajab taotluse esitajalt täiendavaid andmeid, pikeneb loa andmise tähtaeg andmete saamiseks kuluva aja võrra.

Saare teed ei ole ametlikult mõeldud mootorsõidukite kasutamiseks (Kaitsekorralduskava 2015, lk 39) ja on valdavalt kehvast seisukorras. **Teede amortisatsioon sunnib elanikke ja külalisi kasutama üha võimsamaid sõidukeid, mis omakorda teede olukorda raskendab.** Teede valdajaks on RMK, kuid kuna teede põhiline kasutuskoormus on ennekõike seotud turismiga, on vastutus nende hooldamise eest langenud pigem Viimsi vallavalitsusele, kes on koostöös kogukonnaga teinud osalistel lõikudel säilitusremonti kohapeal saadud kruusaga. RMK on väljendanud soovi anda teede omandiõigus üle anda vallale, mistõttu on kogukond alustanud läbirääkimisi Viimsi vallaga teede omandisuhete korrastamiseks. Eesmärk on saada saare põhitrassid valla kasutusse, mille järel saaks vald küsida riigilt toetust ja hoiaks teed korras.⁴⁹ RMK vastutusalasse kuulub ka matkaradade hooldus ning puhkealad, mida korraldavad saare elanikud ning loodusvaht. Kaitsekorralduskava (2015) toob teede osas välja, et külastuskoormuse suurenedes oleks päevakorras ka teetrassi laiendamine ning selle jaoks oleks vaja kaitse-eeskirja teha muudatusettepanek, et kaitseala valitseja loal on tee hoolduseks lubatud raie ka mittemajandatavas sihtkaitsevööndis.

⁴⁹ Sh soovis arengukava koostamise ajal kogukond Põhja-Lõuna suunalise tee remonti, kasutades ära sadamehituses rakendatavat masinaparki, kuid selline koostöö ei osutunud võimalikuks.

Kitsarööpmeline raudtee

Saare turismi seisukohalt on oluline kasutusele võtta ajalooline ja unikaalne Peeter Suure merekindluse kitsarööpmeline raudtee. 20. sajandi esimeses poole ehitati koos haruteedega kokku 37,7 km raudteed, millest ligikaudu 15,45 km on tänaseks säilinud. Raudtee on munitsipaalomandis ja muinsuskaitse all. Arengukava koostamise alguses on käimas raudtee rekonstrueerimistööd, mille jaoks on eraldatud vahendeid veel vähemalt aastani 2022.⁵⁰ Kogu raudtee kinnistu ja raudtee ning veerem kuulub SA Rannarahva Muuseum. 2019. aastal suve alguses on kasutuskorras Naissaare sadama ja Männiku vaheline teelõik. **Raudtee kasutuselevõtt suuremas mahus aitaks lahendada küllastajate kestliku transpordiga seotud probleeme ning vähendada teede kasutuskooormust.**

Elekter

Käesoleval hetkel puudub Naissaarel elektrivõrk. Saarel on 15-20 majapidamist, kes toodavad enda vajadusteks elektri ise. Taastatud majapidamistes on mitmel juhul kasutusel PV paneelidel põhinevad taastuenergia süsteemid, kuid endiselt ollakse sõltuvad ka generaatoritest. 2007. aastal oli saarel 9 diiselgeneraatorit⁵¹, 2019. aastal 20 päikeseenergia ja generaatoril põhinevat elektrivarustuse süsteemi. Suuremad tarbijad on piirivalve (hetkel 2 diiselgeneraatorit), sadam (PV+generaator), RMK külustuskeskus (PV+tuulik+generaator) ja Külalistemaja (PV+generaator). Suurimaks probleemiks on talvine pime aeg, kus PV süsteemid ei suuda tagada vajalikku elektrit. PV süsteemile tuleks täiendava elektri saamiseks lisada väiketuulik, mille töökindlus on sageli väike ja paigaldamine kõrge metsa tõttu problemaatiline ja/või generaator.

Tuuleenergiasse on suhtunud kõhklevalt, kuna lindude turvalisuse huvides on tuulikuid saartel taunitud: teema tõusis päevakorda ka looduspargi kaitsekorralduskava koostamisel (Kaitsekorralduskava 2015, lk 107).

⁵⁰ Viimsi valla arengukava ja eelarvestrateegia aastateks 2018-2022. (2017), lk 52.

https://www.riigiteataja.ee/aktiis/4230/9201/7001/Lisa_M-13.pdf#

⁵¹ Naissaare arengukava aastateks 2008-2015. (2007), lk 28. <http://naissaar.eu/wp/wp-content/uploads/2012/03/Naissaare-arengukava-aastateks-2008-2015.pdf>

NAISSAARE ELEKTRIVARUSTUSE TARK VÕRK

Naissaare elektrifitseerimine on üks loodava arengukava mitmetest põhiküsimustest: hetkel saadakse elektrienergiat diisलगeneraatoritest, mõnede elumajade ja puhkemajade puhul ka päikese-, vähemal määral tuuleenergiast.

Lähtudes saare elanike ja turistide arvu kasvust viimse 10 aasta jooksul, võib prognoosida, et järgmise dekaadi jooksul tõuseb tarbijate ning majapidamiste hulk vähemalt kaks korda ja saarele lisandub püsielanikke.

Kuna mitmetel majapidamistel on olemas oma akupank ja PV paneelid, siis oleks **kõige otstarbekam välja ehitada nn tark võrk (smart grid), mis seob kõik tarbijad ning tootjad**. Targa võrgu puhul saab kõik tootmisüksused panna kõige sobivatesse kohtadesse – nt akupank koos juhtinverteri ja generaatoriga sadamasse, 2 radari generaatorit asendada võimsamatega ning PV jaama päikesele avatud lõunakaldale.

Kuna saare pikkus põhjast lõunasse on üle 9 km, tuleks välja ehitada 10 või 20 kV keskpinge võrk ca 7 trafojaamaga. Keskpingevõrgu orienteeruv pikkus oleks ca 15 km, sellele lisandub umbes samas mahus madalpingevõrk.⁵² Võrgu rajamise kõrval tuleks hankida seadmed⁵³, mis tagavad piisava tootmisvõimsuse ka tippkoormusel ja talvekuudel ning võimaldaksid ca 70-80 % vajalikust energiast toota taastuvenergiانا.

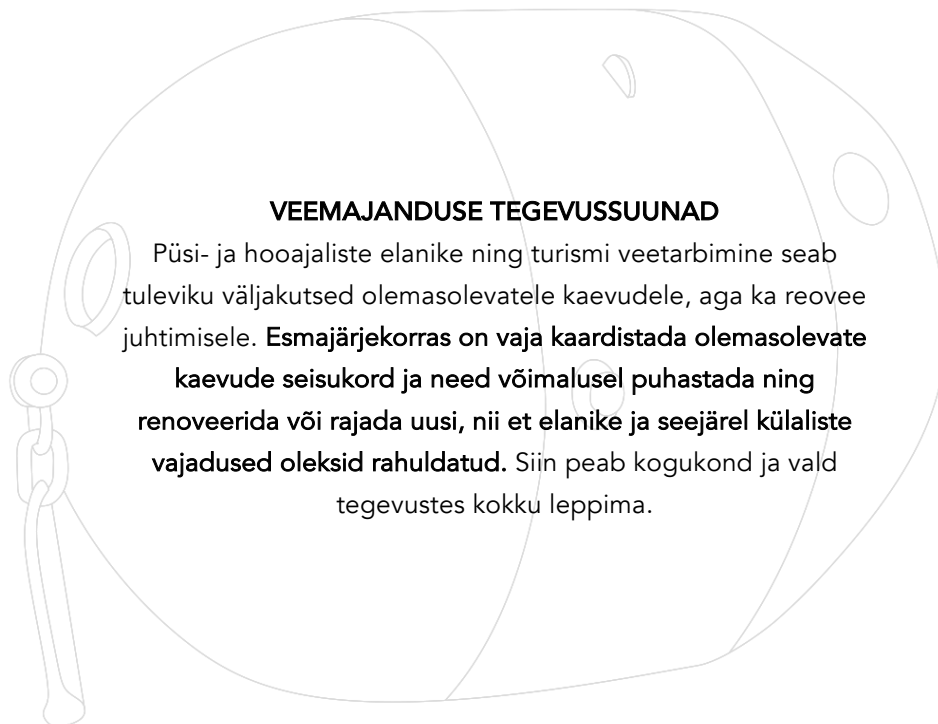
Tarbimine

Arvestuslikult võiks saare pidev elektritarbimine olla ca 30 kW, päevas 720 kWh, aastas 260 MWh. 10 aasta jooksul tarbimine tõenäoliselt kahekordistub. Tarbimise tipp on hetkel ilmselt kuskil 60-80 kW, mis suureneb kuni 120-140 kW-ni. Taastuvenergiail ja generaatoritel põhinev lahendus ei ole mitte ainult jätkusuutlikum, vaid ka odavam; hinnanguliselt ulatuksid kulud 4-5 miljoni euroni, pakkudes sealjuures rohkem võimalusi rahastamisvahendite leidmise osas.

⁵² MTÜ Naissaare Kogukonnale esitatud pakkumises (juuni 2019) võrgu rajamise ligikaudne hind ca 1,5-2 miljonit eurot.

⁵³ MTÜ Naissaare Kogukonnale esitatud pakkumises pakutud lahenduse põhitootmiseseadmed ja hind: PV park 150-200 kW; tuulik50-10050-100 kW; diisलगeneraator130-180 kW; juhtinverter 200 kW; aku550kWh (aktiivselt kasutatav mahutavus). Põhitootmiseseadmete ligikaudne hind 1,6-1,9 miljonit eurot.

Vee- ja jäätmemajandus

Keskset veemajandust saarel ei ole ning puudub ka plaan selle väljatöötamiseks. 2019. aastal koostamisel oleva Viimsi vee arengukavast jääb Naissaar välja, kuna saarel ei nähta tsentraalselt vee varustamist.⁵⁴ Sellegipoolest on vee väljaarendamine Viimsi vallavalitsuse ülesanne, sest juba 2016. aastal koostatud *Viimsi valla sademevee arengukava 2016–2027*⁵⁵ lähtudes Naissaare kehtivast üldplaneeringust ja arengukavast aastatel 2008–2015, näeb ette vajaduse koostada Naissaare veemajanduse arengukava.

⁵⁴ Arengukavas on Naissaare kohta järgmine kokkuvõte: "Viimsi valla hulka kuulub ka Naissaar, kuid investeeringuid seoses ÜVK rajamisega Naissaarele ei ole käesolevas arengukavas käsitletud. Võttes arvesse, et saarel on püsielanike arv kõigest 7, siis ühe elaniku kohta maksaks Naissaare ÜVK rajamine ca 465 tuhat eurot. Naissaare veega varustamine toimub erapuurgaevude ja salvkaevude baasil ning jääb ka perspektiivselt nii. Kanalisatsioon on piirkonnas samuti lahendatud lokaalselt ning lähiperspektiivis ühiskanalisatsiooni rajamist ette ei nähta." VIIMSI VALLA UHISVEEVÄRGI JA -KANALISATSIOONI ARENDAMISE KAVA AASTATEKS 2019–2030 (Infragate AS, Tellija: AS Viimsi Vesi, Koostajad: K. Erimäe, R. Hansen, K. Kärmas, Tallinn, 2019) <http://www.viimsivesi.ee/Arengukava>

⁵⁵ Viimsi valla sademevee arengukava 2016-2027. (2016). /koost. Infragate Eesti AS. https://www.viimsivald.ee/public/Viimsi_valla_sademevee_arengukava_2016-2027.pdf

Jäätmekäitlust Naissaarel reguleerib Viimsi valla jäätmehoolduseeskiri, mis seab kohustused ja vastutuse jäätmevaldajale tema kinnistul tekkivate jäätmete nõuetekohase kogumise ja käitlemise korraldamise eest.⁵⁶ Sadamas on olemas jäätmejaam, mis peaks suutma vastu võtta kuni 7 tonni, sealhulgas ka väikelaevadelt⁵⁷, kuid praktilist kasutust jäätmejaam ei ole leidnud. Kaitsekorralduskava järgi toimub prügi äravedu hetkel 2–3 korda aastas, mistõttu prügi jääb jäätmejaama liiga kauaks (Kaitsekorralduskava 2015, lk 39, 112), kuigi jäätmehoolduseeskiri seab operaatorile kohustuse hooajal (1.mai–1.oktoober) korraldada jäätmete äravedu vähemalt kord kuus selliselt, et oleks välditud jäätmejaama ületäitumine.

JÄÄTMEAJANDUSE ÜMBERKORRALDAMISE VAJADUS

Saarel puudub jätkusuutlik keskne prügikäitlemise süsteem. Kuna Naissaar ei kuulu hajaasustusala korraldatud jäätmeveo piirkonda, korraldab hetkel olmejäätmete käitlust saarel jäätmejaama operaator.⁵⁸ **Tulevikus on vaja korraldada jäätmete vaheladustamine ja sortimine saarel (sh rajada purgimis-koht lagunevate olmejäätmete komposteerimiseks kohapeal) ja nende äravedu vastavalt vajadusele.**

PRÜGIVABA TULEVIK

Olenemata sellest, et kõik saarel viibivad isikud on kohustatud täitma jäätmehoolduseeskirja nõudeid (sh on jäätmevaldajad kohustatud teavitama oma kinnistul viibivaid isikuid saarel kehtivatest jäätmekäitlus- ja heakorranõuetest), **ei ole saarel tekkivate jäätmete käitlemise informatsioon ühene ja selge.** Sadamas, sh puhkealadel ja peamiste tõmbepunktide juures peaks olema selge sõnum külastajatele, mida nad oma prügiga tegema peavad. Väiksed prügikastid/mahutid loodusparki ei sobi, eelistatult peaks rajama prügimajade süsteemi. Sh **võiks kaaluda võimalust turistidel saarelt lahkudes oma jäätmed kaasa võtta** (külastajate teavitamine saarele saabudes, vahendite jagamine sõidu ajal jne).

⁵⁶ Viimsi valla jäätmehoolduseeskiri, <https://www.riigiteataja.ee/akt/414032014025> (vastu võetud 11.03.2014 nr 8, jõustumine 17.03.2014)

⁵⁷ Naissaare sadama jäätmekava vastuvõtmine. Viimsi Vallavolikogu 09.09.2008 määrus nr 19 – *Riigi Teataja KO 2008, 146, 2065* <https://www.riigiteataja.ee/akt/13058541>

⁵⁸ Viimsi valla jäätmehoolduseeskiri (vastu võetud 11.03.2014 nr 8 jõustumine 17.03.2014) <https://www.riigiteataja.ee/akt/414032014025>

Turu saarestiku (Soome) saartel toimiv prügikäitlemise süsteem on tsentraalne, sadamas kohe kai servas on selged juhised väikelaeva ja praamiga saabujatele, kui tegemist on prügivaba saarega. Foto: Kljavin, 2019.

Telekommunikatsioonid

Saarel on olemas varieeruva kvaliteediga telefoni- ja internetiühendus. Saare põhjaosas on radari tornis olemas laevadele suunatud Elisa saatja. Saare kogukonnal on olnud soov lisada radarile ka saarele suunatud saatja, mis võimaldaks katta umbes pool saare territooriumist, mida omakorda toetaks lõuna poolt side mandrilt⁵⁹, kuid nende investeeringute osas ei ole vastutajat ning puuduvad vahendid.

⁵⁹ Elisa poolt 2019. aasta aprillis esitatud side hinnang ja pakkumus märgib saarel tihedamalt asustatud alade mastide kõrgused (Põhjas radarimastis tugijaam 30m, radarimasti kõrval majakas 48m, sadamas RMK looduskeskuse kõrval ca 30 m mast, Hülkari tulepaak on 20m kõrge) ja soovi nende kasutuselevõtuks. Elisa lahendus oleks olemasoleva 2-sektoriga tugijaam asendada 3-sektoriga tugijaamaga, mis võtaks kasutusele loodusemaja masti ja paigaldaks Lõunakülla välijaama masti. Pakkumuse toodud seadmete ja elektri lahenduse hinnad ulatuvad Elisa pakkumuses kokku ca 80 000 EUR.

1.8 Ülevaade Naissaare päästevõimekusest

2009. aastal asutati MTÜ Naissaare Päästeselts. Päästeseltsi eestvedamisel on hangitud päästevõimekuse varustust ja tehtud esimesi katseid päästealase töö organiseerimisel. Vallavalitsuse toel on renoveeritud päästevõimekuse ruum, hangitud 3 mootorpritsi koos voolikute ja varustusega ja 2 vene päritolu päästeautot. Aastatel 2016–2019 on Naissaare päästevõimekuse arendamisega tegelenud saarel ka MTÜ Naissaarlaste Kogukond ning alates 2018. aastast, kui Naissaar on väikesaarte nimistus on selle toetusvoor ka saare päästele toetust jaganud.⁶⁰ Saarel on Naissaare Päästeselts ja kogukonna poolt korraldatud tuletõrjeõppused⁶¹, mille käigus harjutati päästetehnika kasutamist. Erinevatel päästevõimekust puudutavatel kogukonna koosolekutel on rõhutatud, et igas majapidamises peab olema olemas kustutusvahendid ja esmaabitarbed.

Päästealases tegevuses on kogukonna suuremaid väljakutseid Naissaare Päästeseltsi töö reorganiseerimine. Selle eesmärgi saavutamiseks tuleb kriitiliselt üle vaadata senine töökorraldus, valida uus juhatus ja komplekteerida päästemeeskonnad.

PÄÄSTEVÕIMEKUSE ÜMBERKORRALDAMISE PLAAN

MTÜ Naissaarlaste Kogukonna soov on kokku panna saarel tegutsev vabatahtlik tuletõrjeühing, nn maa- ja merepääste komando, millel oleks kolmes erinevas piirkonnas oma vastutusala ja varustus.

Asukohad: põhjas (endise piirvalvekordoni juures) ja lõunas (Naissaare Külalistemaja ja Männiku asumis).

Nende toimiseks:

- koostatakse tegevuskava kriisiolukorras tegutsemiseks. Vastava kava väljatöötamisel kaasatakse Tuletõrje- ja Päästeameti spetsialistid.
- koostatakse ennetustegevuste kava;
- luuakse toimiv avarii raadioside;
- komplekteeritakse 2 kustutusautot ja 3 järeelvetavat kustutushaagist (päästevõimekuse, mootorpumbad, kustutusvoolikud ja tarvikud (kiivrid, roobad jne));
- on igas päästerühmas on haakekonksuga sõiduk ja vastutav sõidukijuht ning väljaõpetatud meeskond;
- kaardistatakse kõik tuletõrje veevõtu kohad (vajadusel renoveeritakse vanu ja luuakse uusi);
- koostöös RMK-ga puhastatakse tuletõrje eesmärgil rajatud metsasihid;
- on korraldatud päästekaatri mehitamine ja valvekorrad;
- ehitatakse välja vähemalt 2 helikopteri maandumisplatsi.

⁶⁰ 2018. aasta toetusvoorust haagised (MTÜ Naissaarlaste Kogukonna projekt "Naissaare püsielanikele osutavate esmatähtsate teenuste kättesaadavus", osteti 3 kerghaagist ja tsisternhaagise päästevõimekuse töstmiseks). 2019. aastal sai toetust 68 000 MTÜ Naissaare Päästeselts.

⁶¹ nt 8. aprill 2017 päästeõppus kõigile tulekollektiga majapidamistele ja 3. juuni 2017 üldõppus saare kogukonnale.

1.9 Naissaare rahanduslikud suhted

TOETUSMEETMETE JA INVESTEERINGUTE ÜMBERKORRALDAMINE

Viimsi valla investeeringud Naissaarel võib hinnata juhuslikuks ja mõneti arusaamatuks. Rahastamine peaks olema süsteemne ja vastama saare eripärale ja muutuvatele vajadustele. **Naissaare kogukonna ja vallavalitsuse poolt tuleks igaks järgnevaks eelarveaastaks töötada välja investeeringute kava, mis peaks kajastuma valla eelarves.**

PÜSIASUSTUSEGA VÄIKESAARTE TOETUS

Seni kui tehniliste lahenduste väljatöötamine ei ole abikõlblik, peaks valla poolt rahastama tehniliste lahenduste ja ehitusprojektide väljatöötamist. Vastavalt väljakujunenud praktikale tasuma ka omafinantseeringu osa. Samuti oleks vajalik valla toetus hilisemate aruannete koostamisel.

VÄIKESAARTE IGA-AASTANE TOETUS RIIGIEELARVEST

Püeiasustusega väikesaarte loetellu kantud saari omavatele valdadele on eraldatud oma ülesannete täitmiseks riigi poolt täiendavaid toetusi. **Naissaare püeiasustusega väikesaareks arvamine on toimunud võrreldes teiste väikesaartega hiljem** (vt allpool Naissaare iga-aastane toetus riigieelarvest), **seades seekaudu Naissaare (sh KOV) ja selle elanikud ebavõrdsesse olukorda.** Alates 2004. aastast on saamata jäänud tulu suuruseks 527 000 EUR.⁶² Vald peaks seda alust kasutama täiendavate eelarvehahendite saamiseks.

Naissaare iga-aastane toetus riigieelarvest

Riigieelarvest eraldatakse saarvaldade ja saarelise osaga valdade eelarvetesse täiendavad vahendid Vabariigi Valitsuse kehtestatud korras.⁶³ 2004. aastal võeti vastu *Püeiasustusega väikesaarte seadus* ja 2004 algas korrastatud toetuste maksmine väikesaaretele.

Alates 2002. aastast on õigusaktidega ette nähtud eeldused Naissaare püeiasustusega väikesaarte nimekirja kandmiseks olnud täidetud. Vaatamata sellele arvati Naissaar püeiasustusega väikesaarte nimekirja alles Vabariigi Valitsuse 25.01.2018 määrusega nr 7 „Väikesaarte nimistu“. Kuivõrd Naissaar ei olnud arvatud püeiasustusega väikesaareks, ei saanud Viimsi vald riigieelarvelistest vahenditest õigusaktidega ette nähtud täiendavaid toetusi Naissaarega seotud kohaliku omavalitsusele pandud ülesannete täitmiseks ja Viimsi

⁶² NAISSAARE TOETUSE ARVESTUS, kokkuvõtte tööprotsessist, Koostaja: Olavi Grünvald (Finantsakadeemia OÜ), 23.02. 2019.

⁶³ Riigieelarvest saarvaldade ja saarelise osaga valdade eelarvetesse täiendavate vahendite eraldamise kord, <https://www.riigiteataja.ee/akt/713358> (RT I 2003, 23, 141, § 12 alusel)

vald on jäänud seadusandja tegevusetuse tõttu õigusvastaselt ilma toetusest, milleks tal oleks õigusaktide kohaselt olnud õigus.⁶⁴

Alates 2019. aastast eraldatakse riigi eelarvest Viimsi vallale Naissaare regulaarsed toetussummad, 2019. aastal on väljaarvutatud summa suuruseks 23 000 eurot.

Püasiaustusega väikesaarte toetus

Väikesaarte arengu programmis on esmatähtsateks teenusteks mida toetatakse:

- mandri- ja saarevaheliste transpordiühendus (sh ühendus saarekeskuse ja sadama vahel)
- hoolekande- ja tervishoiuteenused
- ligipääsetavus erivajadustega inimestele
- esmatarbevahendite, toidu, elektri, joogivee, kanalisatsiooni ja kütuse kättesaadavus
- alg- ja põhiharidus
- jäätmekäitluse korraldamine
- päästevõimekuse tõstmine
- sideteenused
- kohaliku omavalitsuse omandis oleva ning avalikku teenust osutavale ametnikule või töötajale mõeldud eluruumide või sotsiaaleluruumide kvaliteedi parandamine või nende ehitamine.

Vaatamata sellele, et ülaltoodud loetelu on enamikus osas asjakohane, ei vasta senine lähenemine väikesaarte tegelikele vajadustele. Saared on väga erinevad. Toetada tuleks tegevusi, millised on konkreetse saare jaoks olulised. Täna sõltub toetuste määramine kohalikke olusid mittetundvate ametnike suvast.⁶⁵

Toetusmeetme alla ei kuulu projekteerimine ja tehniliste lahenduste väljatöötamine. Eksisteerib reaalne oht, et ebapiisavate lähteandmete tõttu esitatakse taotlus, mis ei vasta tegelikele vajadustele.⁶⁶

⁶⁴ Rahandusministeeriumi poolt kinnitatud meetodika alusel on aastatel 2004-2018 saamata jäänud tulu indekseeritud (tarbijahinna indeksiga) toetus kokku 527 tuhat eurot. NAISSAARE TOETUSE ARVESTUS, kokkuvõtte tööprotsessist, Koostaja: Olavi Grünvald (Finantsakadeemia OÜ), 23.02. 2019.

⁶⁵ Näiteks ollakse seisukohal, et majapidamiste settepaakide tühjendamiseks mõeldud paakhaagis ei ole kanalisatsiooniteenuse kättesaadavaks tegemise vahend ja toetuse alla ei kuulu. Tee asfalkattega katmine sadamast saare keskusesse on abikõlbulik, tee remont ja teeremondiks vajaliku rõõpsaha ostmine, abikõlbulik ei ole. Viimsi vallavalitsuse staotlusele elektrigeneraatori ostuks esitati küsimus elektrikatkestuste sageduse kohta Naissaarel ehk ametnik ei teadnud, et Naissaarel puudub elektrivõrk.

⁶⁶ Naissaarel seisab juba aastaid kasutult jäätmekäitlusjaam, sest ei hinnatud selle sobivust väikesaarele.

PVS toetusmeede Naissaarel 2017-2018:

- 2017 taotleja Viimsi vald (Naissaar arvati erandina toetuse saajate nimekirja) – taotlus jäeti 100% rahuldamata. Sooviti osta traktor koos lisavarustusega (haagised, tee remondiks vajalikud seadmed jne);
- 2018 taotleja MTÜ Naissarlaste Kogukond – taotlus rahuldati summas 20 650,00 EUR. Soetati päästevõimekuse tõstmiseks tsisternhaagis ja kolm kerghaagist, kastaagis jäätmeeveo tarvis. Haagised on saarel, sihipärasel kasutuses;
- 2019 taotleja MTÜ Naissarlaste Kogukond – taotlus jäeti 100% rahuldamata. Sooviti osta Lõunasadama ujuvkai ja traktoriga ühilduv generaator; 2019 taotleja Naissaare Päästeselts – taotlus rahuldati 68 000 EUR päästetehnika ost.

Toetuskorra muutmiseks oleks mõistlik:

- Määrata abikõlblikeks vastavate tehniliste lahenduste väljatöötamine ja projekteerimine;
- Toetuste määramise aluseks võtta kogukonna ja kohaliku omavalituse poolt esitatud põhjalik taotlus. Vajadusel võib toetuse määraja tellida sõltumatu ekspertarvamuse;
- Töötada välja toetuste määramise uus kord kaasates väikesaarte esindajad.

Viimsi valla toetused Naissaarele

Viimsi valla 2019 aasta eelarves eristuvad Naissaare kulud saarte nimetuse alla koondatud ridadele (sh on eristatud eraldi veetransport, muu majandus Viimsi saared) ning võib eeldada, et osa tegevusi on planeeritud üldistele valdkondadele (teed, jäätmekäitlus, korrashoid, kultuuriüritused, külaseltside toetus).

Eraldi saab 2019. aasta Viimsi valla eelarve seletuskirjast välja tuua päästeteenuste tegevustoetuse 3000 EUR Naissaare Päästeseltsile, sh kajastus ka eelarves EELK Naissaare Püha Maarja kiriku tegevuse (teenib EELK Tallinna Rootsi-Mihkli kogudus) toetamine summas 2000 EUR ning sihtotstarbelised eraldiste juures on märgitud SA Rannarahva Muuseumi investeeringute kogusummas 150 000 Naissaare kitsarööpmelise raudtee ehitustöödeks 50 000 EUR. Sh kinnitab eelarve seletuskiri ka avaliku korra ja julgeoleku tagamise toetamise Naissaarel.

Varasemates eelarvete seletuskirjadest on loetavad kulud näiteks Naissaare päästetepoo hoonete ümbruse korrastamiseks (5000 EUR jagatud Prangli päästekuuri, 2017), Naissaare ankrute ekspositsiooni rajamine (30 000, 2018), Naissaare kalmistute hooldus- ja halduskuludeks (6000 eur jagatud Prangli, Rohuneeme, Randvere kalmistutega, 2017; 5800 EUR jagamisel aastal 2016; 2015 aastal konkreetselt 1100 eur), Naissaare klubi nõukogude sõjaväe seinamaali restaureerimine (2000 eur, 2017). Seni kõige olulisem toetus naissarlaste igapäevaelu seisukohalt on Viimsi valla ratastraktori New Holland MTÜ Naissarlaste Kogukond kasutusse andmine.

Viimsi valla endiselt kehtivas, eelmises investeeringute kavas aastani 2022 on raudtee investeeringud märgitud järgmiselt:

INVESTEERINGU OBJEKTID	2018	2019	2020	2021	2022	KOKKU
Naissaare raudtee rekonstrueerimine	0	0	0	0	400000	400000
<i>Sh toetuse arvelt</i>					<i>300000</i>	<i>300000</i>
<i>Sh muude vahendite arvelt (omaosalus)</i>					<i>100000</i>	<i>100000</i>

Viimsi valla investeeringud 2018–2022

Naissaarel on ootamatult palju raudteed. Natuke kõhe on kõndida sombuse ilmaga mööda raudteed ja läbi murda langenud puudest, tihnikust ja kõrvenõgestest. Augustikuu on teatavasti viljakas kuu ja siin avaldus see eriti hästi – külluses oli nii mustikaid kui metsvaarikaid. Teelt sai ka karbitäie kukeseeni. Foto: Liisa Kilk

2. Naissaare tuleviku stsenaariumid, visioon ja tegevuskava

2.1 Mis on stsenaariumiplaneerimine? Naissaare tulevik stsenaariumiplaneerimise teel

Stsenaariumiplaneerimine on üks tuleviku planeerimise meetodeid, mille eesmärgiks on mõista erinevate otsuste poolt kujundatud võimalikke tulevikumaailmu. **Stsenaariumid ei ole ennustused või visioonid ühest ainsast tulevikust, nad on kujutletavad maailmad, läbi mille meil on võimalik tulevikust rääkida, tulevikku muutvaid tegureid paremini teadvustada ning ideaalis luua strateegia parema tulevikuni jõudmiseks (ning vältida soovimatute tulevike realiseerumist).** Stsenaariumiplaneerimine pakub võimalust arutleda selliste tuleviku jaoks oluliste muutuste või otsuste üle, mille osas meil hetkel täpsed andmed puuduvad. Stsenaariumites mõtlemine võib toimuda erinevatel viisidel olenevalt eesmärkidest, mida nendega soovitakse saavutada (Börjeson et al, 2006; Shearer, 2005).

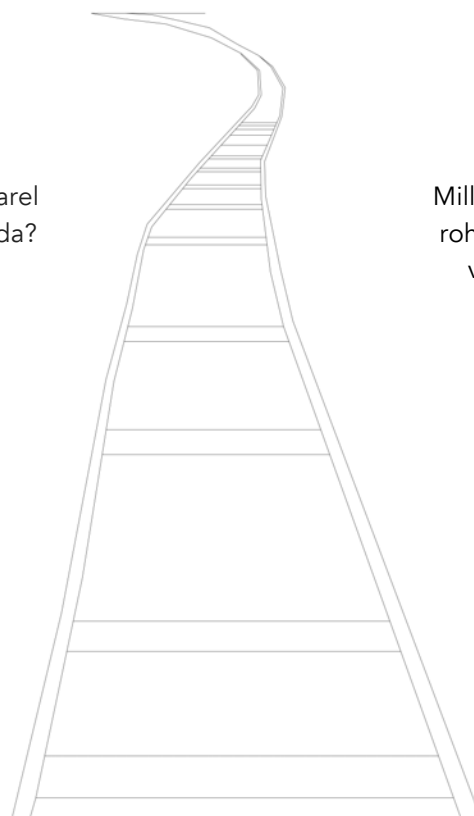
Antud stsenaariumid on **avastuslikud**, mis tähendab end nende rolliks on **uurida erinevaid võimalikke tulevikke, mitte ühe konkreetse eesmärgi saavutamiseks vajalikke tulevikutrajektoore.** Lisaks keskenduvad antud stsenaariumid enam sisemiste protsesside juhtimisele kui välistele mõjuteguritele reageerimisele. Välistele mõjuteguritele (nt kliimamuutus) peab samuti arvesse võtma, kuid välistele mõjuteguritele keskenduvate stsenaariumite eesmärgiks on leida valikuid ning ellujäämisvõimalusi muutuvate olude kontekstis. **Valitud strateegiline stsenaariumite suund keskendub rohkem sisemistele protsessidele, mida saab kontrollida riigi, omavalitsuse või üksikisiku tasandil.**

STRATEEGIAD

Mida me tahame, et Naissaarel muutuks ja kuidas sinna jõuda?

STSENAARIUMID

Millised muutused Naissaart kõige rohkem mõjutavad? Kuidas näeb välja tulevik siis kui juhtub see, mida me ei taha, et juhtuks?

2.2 Naissaare arengut mõjutavad tulevikutrendid

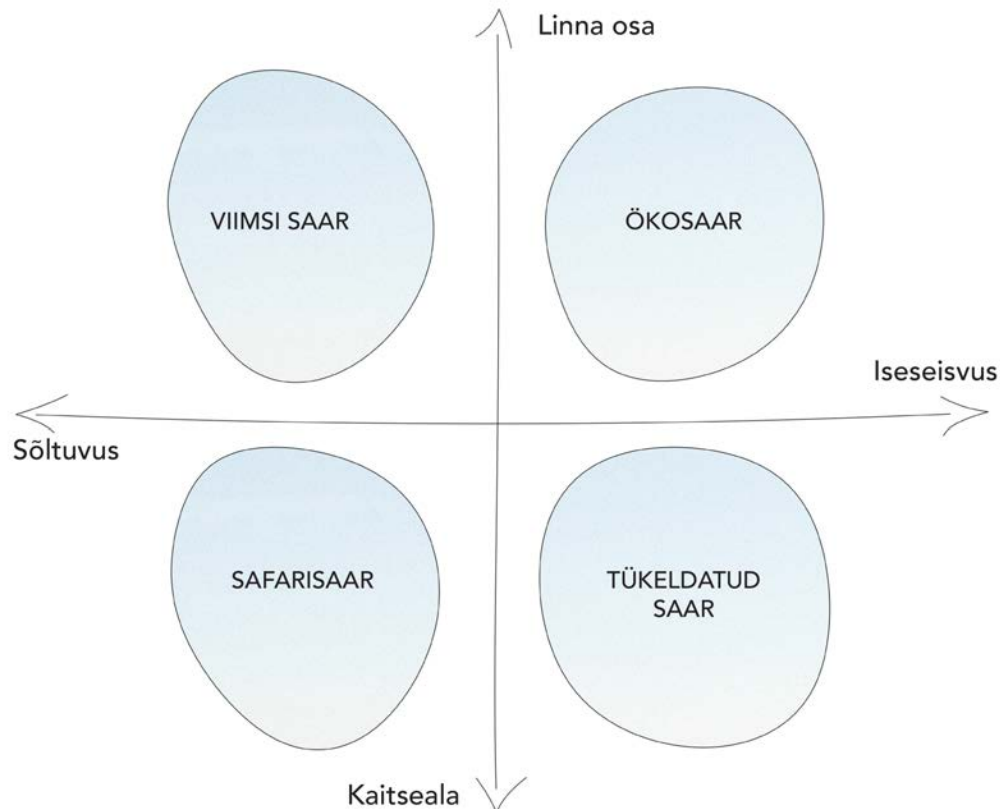
Harju regiooni jätkuv linnastumine. Eeldatav rahvastiku arv aastaks 2050 on ca 670 000, mistõttu jätkub piirkonnas surve elumajade arendamisele ning ka hooajaliste elamute ehitamiseks. Eriti kriitiliseks muutub surve elamuarendusele suurte infrastruktuuri projektide (Rail Baltic ja Helsinki-Tallinn tunnel) rajamisel, mis muudavad kohaliku kinnisvarasektori atraktiivseks välisinvestorite ning naaberriikide elanike jaoks.

Sise- ja väliturismi kasv. Siseturismi osas on oluliseks muutujaks looduskülastuste arvu kasv, eelkõige külastatakse pealinnaregiooni lähedasi või sellega hästi ühendatud piirkondi. Teiseks on jätkuvalt kasvamas väliturism, kuigi turismikorraldust hakkab kindlasti mõjutama suurem tähelepanu jätkusuutlikkuse printsiipidele (pikem aeg kohapeal, loodusturismi kasv, pakutud teenuse jätkusuutlikkus sh transport).

Eesti merekultuuri areng. Eraomandis väikelaevade arv on kasvamas, ning laevaga sõitmine muutub üha rohkemate elanike jaoks kättesaadavaks hobi- ning vabaaja tegevuseks. Samas, sadamate infrastruktuuri kaasajastatakse kogu Eestis, niisiis on sama regiooni sadamad ka omavahel külastajate meelitamise osas konkurents.

Suurem tähelepanu kliimaeesmärkide täitmisel. Euroopa direktiivid nõuavad energiatõhusate hoonete ehitamisele üleminekut, samuti hoonete renoveerimist, kuna kuni 40% toodetud energiast kulub hoonete jahutamisele ning kütmisele. Naissaare puhul on tegemist kliimaeesmärkide täitmise osas pigem eeskujuliku kogukonnaga, kelle näitel saaks edukalt katsetada *smart grid* vms taastuvenergiapõhiseid lahendusi. Eriti oluline on kliimaeesmärkide sh energiatõhususe eesmärkide täitmine turismiteenuste arendamisel. Ka siin saaks Naissaar olla regiooni suunanäitajaks ja nn elavaks laboriks (*living lab*).

2.3 Stsenariumite loomine

Naissaare stsenaariumite loomiseks valiti kaks peamist suunatelge. Suunatelgede valiku aluseks on kohaliku konteksti jaoks kõige olulisemad tuleviku arengut mõjutavad muutused:

- **Keskkonna piirangud** vastavalt sellele, kas jätkatakse looduspargile kohaste rangete looduskaitsete piirangutega või pigem vähendatakse piiranguid, et võimaldada elamuarendust nii uutes piirkondades kui ka seal, kus see on ajalooliselt eksisteerinud. Keskkonnast tulenevad piirangud on olulised ka turistide arvu kasvatamisel ning saare turismimajanduse arendamisel, et tagada kestlike eesmärkide täitmine ning mitte kahjustada saare habrast looduskeskkonda.
- **Juhtimine** (otsused ja ressursid) vastavalt sellele, kas Naissaarel on tugev kogukond, kes suudab koostöö ja juhtimise osas ise hakkama saada, näiteks teatud teenuste pakkumise ning ressursside majandamisega või peab muutus tulema pigem kohaliku omavalitsuse või peamise maaomaniku (RMK) poolt, kes oma tegevustega muutusi suunavad.

Nende kahe telje ristamisel kujunes neli erinevat stsenaariumit, mille lõpliku sisu jaoks koguti sisendit kolmest erinevast allikast:

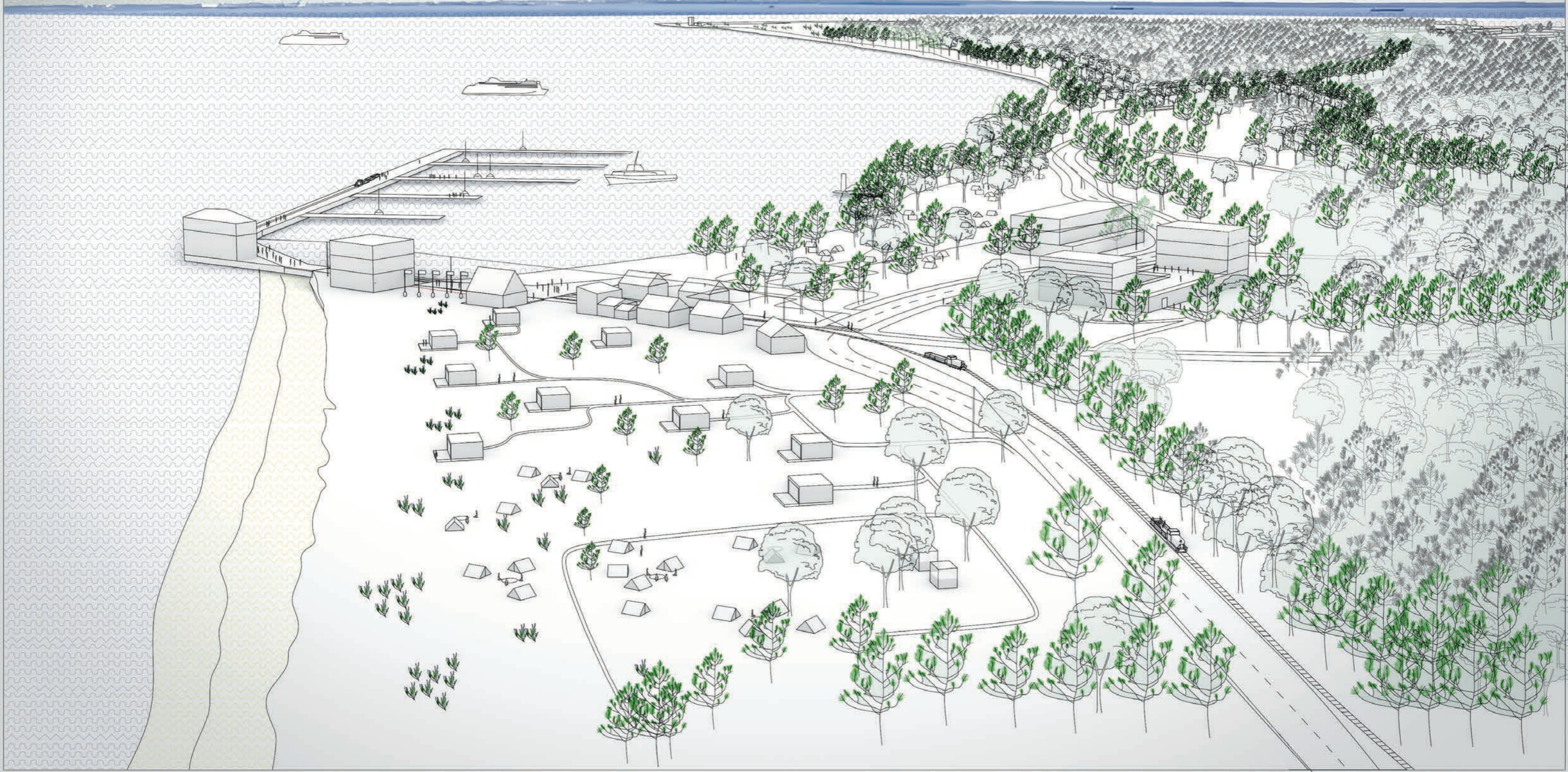
- 1) tulevikuperspektiivid vastavalt elanikkonna ja teenusepakkujate seas läbi viidud küsitlusele;
- 2) kohalike elanike ja teenusepakkujate osalusel toimunud tuleviku teemaline töötuba (07.06.2019), mille käigus osalejad:
- 3) arutasid erinevate tulevikutrendide mõju Naissaare elu-, loodus- ja puhkekeskkonnale;
- 4) koostasid sisu neljale erinevale tuleviku stsenaariumile, et paremini teadvustada soovitud ning soovimatuid arengusuundi ning valida välja eelistatuid stsenaariume;
- 5) Linnalabori töörühma poolt loodud tulevikustsenaariumid, mis osaliselt kattusid eelmainitud viisidel koostatud stsenaariumi sisuga.

Telgede ristamisel võib välja tuua neli erinevat tulevikuperspektiivi. Nendele neljale perspektiivile lisandub viiendana **tegevusetuse** stsenaarium, mille puhul ei kogukond, KOV ega peamised maaomanikud ei suuda teha koostööd või viia läbi suuremaid muutusi järgmises kümnendil. Tegevusetuse stsenaariumi lõpetab mõne välise muutuse aktiivne mõju. Taolisteks aktiivseteks mõjutajateks võivad olla:

- Riigi toel ehitatakse välja kogu saart hõlmav elektrisüsteem, milline tagab aastaringse elektriga varustuse;
- Saarel toimib min 4 G tasemel mobiilivõrk ja kiire internetiühendus;
- Saarel on püsiühendus mandriga riigi poolt doteerituna või suureneb vedude hulk eraettevõtete vahelises konkurentsisis;
- Elamuarendus saarel (nt otsustab keegi maaomanikest krunte kokku osta ja/või tükeldada ning aktiivsemalt elamuarendusega tegeleda);
- Riik otsustab oma maaomandit müüa, näiteks sarnaselt piirivalvekordonite hoonetele ja patarei 10B-le;
- RMK hakkab Naissaare keskkonnale suuremat tähelepanu pöörama, muudetakse kaitsekorralduskava nt alustades erinevates piirkondades lageraiega.

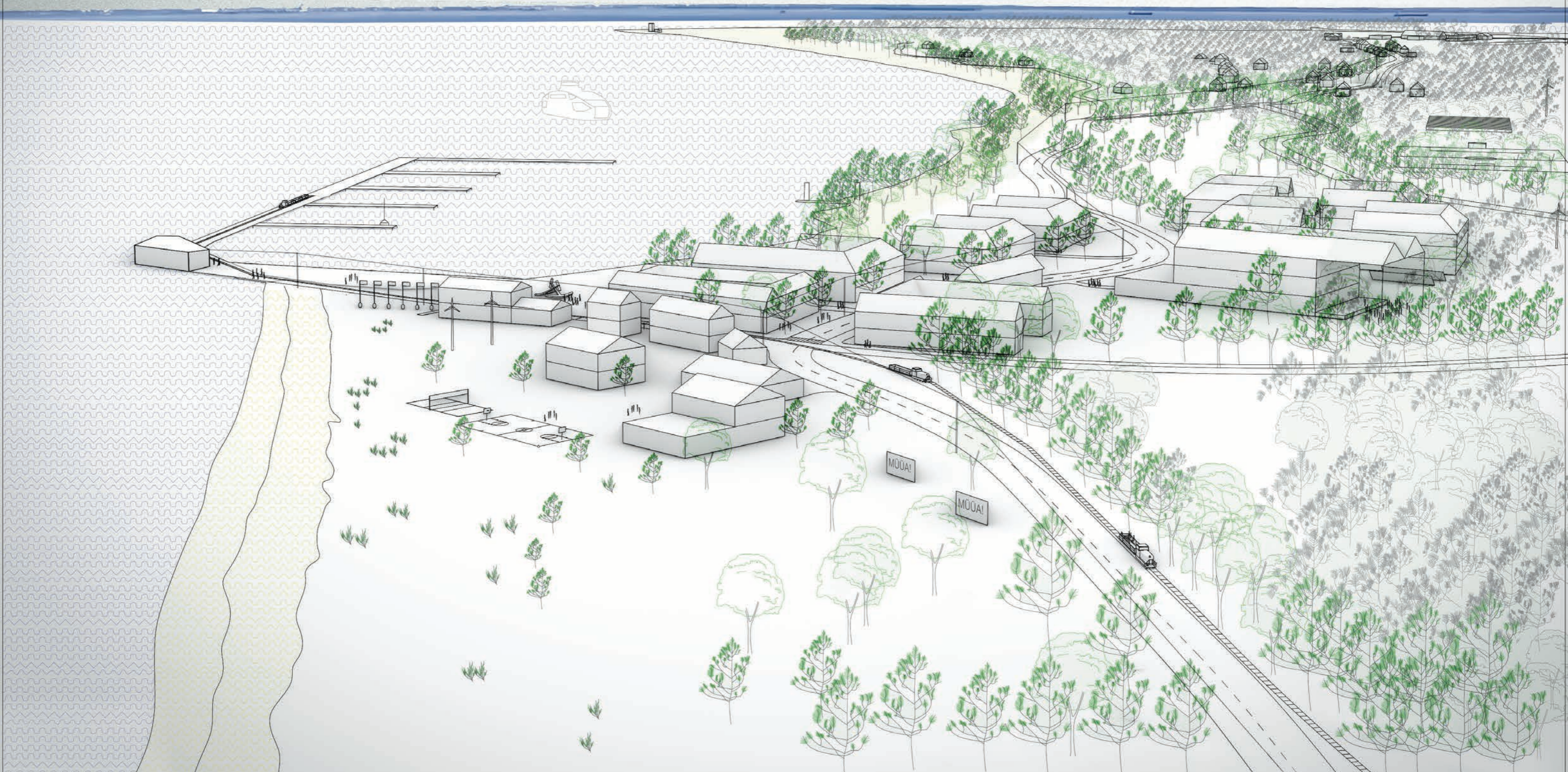
“SAFARISAAR”

Selle stsenaariumi puhul kasvab saare hooajaliste ja püsielanike arv aeglaselt. Hüppeliselt kasvab turistide arv ning turismiteenuste pakkumine eraettevõtjate poolt, mõjutatuna näiteks raudtee rekonstrueerimisest, uute ühenduste või püsiühenduse lisamisest. Sh võib turule tulla uusi pakkujaid või võivad laieneda olemasolevate teenusepakkujate tegevused (kaasaegsed ökokämpingud, glamping jne), mis parandavad saare majutusvõimalusi. Selle stsenaariumi puhul on enamik saare turismi jätkuvalt mitte-kestlik (lühike külastusaeg, vähene teenuste tarbimine, mootorsõidukite aktiivne kasutamine) ega toeta saare kultuuri- ja looduspärandi väärtustamist. Kogukond turismi arendamisest osa ei võta, pigem on suhted kogukonna ja teenusepakkujate vahel pingelised.

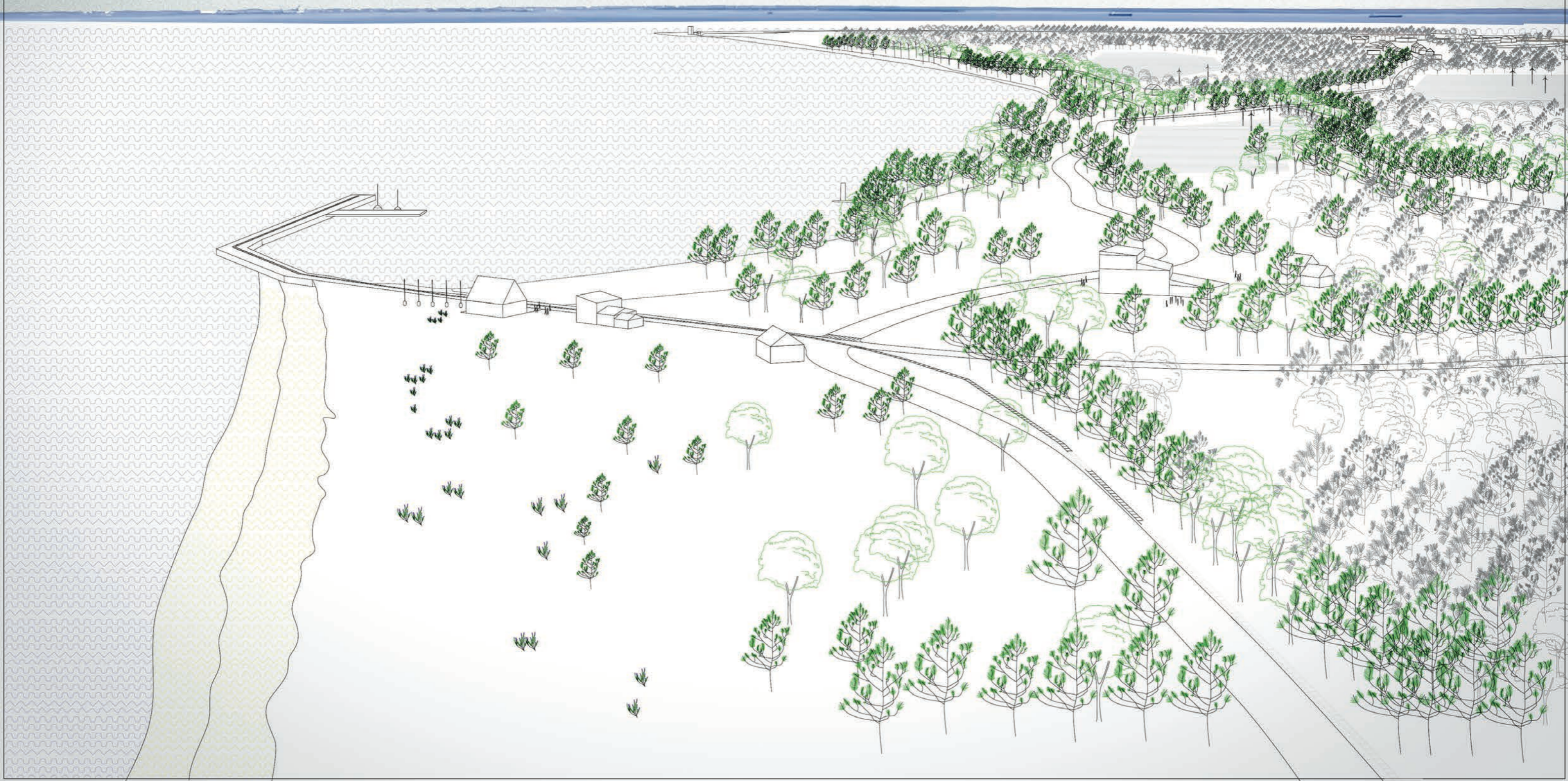
“VIIMSI SAAR”

Selle stsenaariumi puhul on domineerivaks muutujaks saarel hoogustuv hooajaline- ja püsielamuarendus. Stsenaariumi realiseerimiseks on vajalikud suuremad investeeritud saare infrastruktuuri (püsiühendus, energiavarustus, side, teedevõrk), mis teeksid piirkonna elamuarenduse jaoks perspektiivseks. Elamuarenduse surve on tõenäoline arvestades arenguid Helsingis, kus linnalähedastele saartele ehitatakse uusi elupiirkondi ning kaalutakse isegi uute tehissaarte rajamist. Uued elamupiirkonnad Naissaarel jätkavad esialgu vana asustusstruktuuri poolt kujundatud mustrit - tihedam asustus Lõunakülas, individuaalelamud Väikeheinamaa ja Tagakülas). Elukeskkonna arendamisel lähtub Viimsi-saare-linn stsenaarium esialgu perspektiivist 400-500 püsielanikku, mis on mõistlik arvestades saare elanike hulka enne I maailmasõda. Samuti korraldab Viimsi vald sellises tulevikumaailmas ka baasteenuste kättesaadavust (kaubandus, lasteaed, kool).

“TÜKELDATUD SAAR”

See stsenaarium on veidi sarnane tegevusetuse stsenaariumiga, kus erinevate maaomanike ning teenusepakkujate vaheline koostöö on kasin. Kogukonna liikmed ei suuda leppida kokku ühistes eesmärkides, ning muutuvad oma huvi kaitsvateks ning kapselduvad. Saare maaomanikud, kellel on ka rahalisi võimalusi, ostavad võidu kokku müüki tulevat maaomandit, et täita oma isiklike eesmärke (nt suurema privaatsuse kaalutlustel). Kogukonna tegevus ega teenusepakkujate tegevus pole kantud ühistest kehtivatest eesmärkidest, mistõttu tuleb ette konflikte. Eelkõige võib selle stsenaariumi puhul kujuneda probleemiks turismiteenuste korraldamine viisil, mis oleks kooskõlas kohalike elanike nägemusega heast ning rahulikust elukeskkonnast. Sh ei suudeta kokku leppida saare elektrivarustuse ja telekommunikatsiooni korraldamises.

“ÖKOSAAR”

Selle stsenaariumi puhul juhib saare arengut kogukond, kelle eestvedamisel koostatakse Naissaare kestliku elukeskkonna põhimõtted. Elanike arv saarel jääb Viimsi saar stsenaariumist oluliselt väiksemaks (200-300 elanikku). Saarele kolimise jaoks seatakse selged piirangud - energiatõhusad hooned, kohalike elanike kaasatus saare juhtimisse (teenuste pakkumine, toidukasvatust jms). Isemajandava kogukonna puhul on saare majandamisel suurem vastutus kogukonnal, kes vajab selleks tegevuseks ressursse ning toetust riigilt ning KOVilt. Selle stsenaariumi puhul ei ole nii oluline saare püsiühendus, küll aga on olulised investeeringud energialahendustesse, prügimajandusse ning veevõrku. Samuti kokkulepe kogukonnale antavate ressursside heaperemeheliku majandamise osas (nt. tohib kogukond majandada saarel olevat metsa).

2.4 Stsenaariumiplaneerimisest visiooni ja missiooni juurde

Kogukonna poolt Naissaare tuleviku töötoas välja valitud eelistatuim stsenaarium on ÖKOSAAR, kuid leiti ka põhjuseid ning olukordi, kui TÜKELDATUD SAARE või SAFARISAARE stsenaarium on tõenäoline. Ökosaare stsenaariumi eesmärgiks on tasakaalustada Naissaare kui elu- ja puhkekeskkonna arengut ja võimustada saare kogukonda. Samal ajal on ÖKOSAARE stsenaarium lugupidav Naissaare kui kaitsealuse looduskeskkonna vastu ning toetub arengus kestliku arengu eesmärkidele. Juhul kui TÜKELDATUD SAARE ja SAFARISAARE stsenaariumid ei ole eelistatud valik, siis peaks antud stsenaariumite tõenäosuse vähendamine olema üks Naissaare arengukava eesmärke. Stsenaariumite realiseerumise tõenäosuse vähendamiseks tuleks arengukava eesmärkideks seada saare kogukonna võimustamine ning kogukonna arengu toetamine ning kestliku turismi arengukava väljatöötamine üheskoos kogukonna ja teenusepakkujatega. VIIMSI SAARE stsenaarium ei olnud kogukonna eelistatud tulevik ning on vähem tõenäoline järgmise kümne aasta perspektiivis, kuna saarel puudub aastaringset elamist võimaldav infrastruktuur, elamuarendust soosiv maaomandi jaotus, kehtivad keskkonnakaitse piirangud ning puudub püsiühendus mandriga, mis muudaksid selle atraktiivseks kinnisvaraarenduse sihtkohaks. Samuti ei ole elamuarenduse surve Harjumaal veel nii suur, et kasutusele võtta vähem ligipääsetavaid asukohti ning vähendada looduskaitselisi piiranguid. Naissaare arengukava eesmärgid lähtuvad eelistatuima ÖKOSAARE stsenaariumi teostumiseks vajalikest tegevustest.

VISIOON:
Tuleviku saar –
Naissaar on kestlik elu- ja
puhkekeskkond

MISSIOON:
Tasakaalustada erinevaid saare
keskkonda mõjutavaid huvisid,
sh elu- ja puhkekeskkonna
kasutusvõimaluste surve
looduskeskkonnale.

Strateegilised eesmärgid:

1. Õnnelikud inimesed

- Naissaarel on saarlaste tervist ja heaolu toetav kestlik elukeskkond.
- Naissaarlastel on võrdne ja kogukonna vajadustest lähtuv ligipääs baasteenustele (nt transport, side, päästevõimekus jne.).

Side ÜRO kestliku arengu eesmärkidega:

E3: Tagada kõigile igas vanuses hea tervis ja heaolu

E9: Rajada vastupidav taristu, toetada innovatsiooni ning säästliku tööstuse loomist

Võimalikud mõõdikud:

- Laevade väljumiste ja kasutajate arv, sadamate ja laurite arv.
- Naissaare elanike (sh hooajalised elanikud) rahulolu transpordiühendustega.
- Avalike teenuste kättesaadavus ja rahulolu teenuste kvaliteediga.

2. Tugev kogukond (kogukonna võimestamine ja vastutus)

- Naissaarlastel osalevad aktiivselt saare elukeskkonna kujundamises (usaldus, ühtne nägemus ja kohustuste jagamine).
- Saare arengut suunab avalike institutsioonide, ettevõtjate ja kogukonna vaheline koostöö.
- Naissaarel on välja arendatud kogukonnateenused (maa- ja veetransport, loodusharidus, sotsiaalne turismiettevõtlus, päästevõimekus jms)

Side ÜRO kestliku arengu eesmärkidega:

E11: Muuta linnad ja asulad kaasavateks, turvalisteks ja jätkusuutlikeks

E13: Võtta kiiresti kasutusele meetmed kliimamuutuste ja nende mõjudega võitlemiseks

E16: Toetada rahumeelseid ja kaasavaid ühiskondi säästva arengu saavutamiseks

Võimalikud mõõdikud:

- Elanike arv, sh aastaringselt saarel elavate inimeste arv.
- Kogukonna kaasamisürituste arv, üritustel osalenud erinevate huvigruppide arv.
- Elanike üldine rahulolu (rahuloluküsitlus).

3. Tasakaalus ökosüsteemid ning bioloogiline mitmekesisus

- Tagada ligipääs puhtale joogiveele ning veevarustus ja kestlik heitvee käitlus.
- Kaitsta ranniku ja mereelustikku.
- Kaitsta taime- ja loomaliikide saarel, sh väärtuslikke kooslusi.
- Naissaare metsade kestlik majandamine ning kohapealsete ressursside tasakaalustatud viisil kasutamine.

Side ÜRO kestliku arengu eesmärkidega:

- E6: Tagada kõigile vee kättesaadavus, heitveekäitlus ning säästev majandamine
- E12: Tagada säästev tarbimine ja tootmine
- E14: Kaitsta ja säästvalt kasutada ookeane, meresid ja mereressursse, et saavutada säästev areng
- E15 Kaitsta ning taastada maismaa ökosüsteeme ja propageerida nende säästvat kasutamist

Võimalikud mõõdikud:

- Elupaikade inventuuri ja liikide seire tulemused.
- Elanike üldine rahulolu (rahuloluküsitlus).
- Veemajanduse inventuuri tulemused.
- Keskkonnavalaste projektide arv ja mahud.

4. Elamist ja turismi tasakaalustav keskkond elanike, küllastajate ja teenusepakkujate jaoks

- Kaitsta Naissaare kultuuri- ja militaarpärandit.
- Edendada Naissareel loodusharidust ja loodusturismi.
- Heakorrastada Naissaare elukeskkonda ja kujundada seda jagatud põhimõtete baasil.
- Edendada merekultuuri ja hoida Rannarootsi pärandit.
- Koostada Naissare turismikorralduskava koostöös kõigi osapooltega.

- Arendada kestlikke turismiteenuseid Naissaarel (roheline transport, jäätmemajandus, pikem peatumine saarel).
- Naissaare mainekujundus, külastusvõimalustest ja kultuurisündmustest teabe kättesaadavuse parendamine.

Side ÜRO kestliku arengu eesmärkidega:

E11: Muuta linnad ja asulad kaasavateks, turvalisteks ja jätkusuutlikeks

Võimalikud mõõdikud:

- Elanike ja külastajate keskkonnaalane teadlikkus (küsitluse alusel).
- Majanduslikult aktiivsed üksused/ettevõtted.
- Majutuskohtade ja ööbimiste arv.
- Kultuurilooliste objektide inventuuri tulemused.
- Naissaarel toimuvate kultuurisündmuste arv ja osalejate arv.
- Turismisektori müügitulu.
- Külastajate rahulolu pakutavate teenustega.

5. Taastuvad energiaallikad ning energiatõhusus

- Tagada Naissaarel energiaga varustatus kesksete energiaajagamise süsteemide juurutamine *smart grid* põhimõttel. Kohalik energiatootmine.
- Suurendada taastuvenergia osakaalu üldisest energiatarbimisest.
- Tagada süsinikuheite vähendamine Naissaarel (nt üleminek rööbastranspordile turismikorraldamises jne).

Side ÜRO kestliku arengu eesmärkidega:

E7: Tagada kõigile mõistliku hinnaga, usaldusväärne, jätkusuutlik ja kaasaegne energia

Võimalikud mõõdikud:

- taastuvenergia osakaal saare üldisest energiatarbimisest.
- Naissaare süsinikeite hulk.
- Üldine energiatarbimine saarel.
- Kohalikult toodetud energia.

6. Jätkusuutlikud ja teadlikud tarbimis- ja tootmisvõimalused

- Edendada kestlikku ning vastutustundlikku ettevõtlust ja turismi Naissaarel.
- Jäätmemajanduse arendamine, sh prügi sorteerimise ja taaskasutuse võimaluste suurendamine, eesmärgiga vähendada elanike ja külaliste ökoloogilist jalajälge saare keskkonnale.
- Arendada kohalikku tootlikkust Naissaarel (kalapüük, kohalik toit, kohalik puidupank ja karjäär).

Side ÜRO kestliku arengu eesmärkidega:

- E8: Edendada kaasavat ja jätkusuutlikku majanduskasvu ning tagada kõigile inimväärne töö
- E9: Rajada vastupidav taristu, toetada innovatsiooni ning säästliku tööstuse loomist
- E12: Tagada säästev tarbimine ja tootmine

Võimalikud mõõdikud:

- Saarel pakutav toit ja selle pakendamine.
- Saarel tegutsevate sertifitseeritud teenusepakkujate ja ettevõtete arv.
- Saarel tegutsevate teenusepakkujate ja ettevõtete arv, kes järgivad kestlikke põhimõtteid (näiteks on liitunud saare kestliku turismi põhimõtetega).
- Jäätmete hulk saarel.
- Taaskasutatud jäätmete hulk.

 SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS
17 GOALS TO TRANSFORM OUR WORLD

ÜRO kestliku arengu eesmärgid.

Oma mitmekülguses on Naissaar väga hea matkamiseks. Laiad liivarannad vahelduvad paksu metsa, õhukese metsa ja keskmise metsaga. Foto: Liisa Kilk

Kavandatavad investeeringud, tegevused ja ajakava aastateks 2019-2029

Tegevus	Alategevus/möödik	Side strateegiliste eesmärkidega	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	Vastutaja	Orienteeruv maksumus	
Kommunaal ja taristu (teedevõrk, transport ja liikuvuskorraldus, vesi ja kanalisatsioon, soojamajandus ja energeetika, merendus ja sadamad, side.															
Merendus ja sadamad															
Naissaare sadama rekonstrueerimise projekti II etapp	raudtee rajamine kaile	S4: Elamist ja turismi tasakaalustav keskkond			x								Saarte Liinid, Viimsi Vallavalitsus	orienteeruv hind 200 000€, täpsustub peale riigihanget	
	täiendav ujuvkai, kaikohtade arvu suurendamine		x											orienteeruv hind 60000 €	
	Sadamaala väliruumi maastikuarhitektuurse lahenduse projekteerimine ning etapiline väljachitamine (ootealad gruppidele, katendid ja puhkealad)	S1:Õnnelikud inimesed; S4: Elamist ja turismi tasakaalustav keskkond		x											orienteeruv projekteerimise hind 10 000 €, täiendava investeeringu maht rajamiseks oleneb lahendusest.
	Haalamispoi ankrute eksponeerimine (tervikliku maastikuarhitektuurse lahenduse ühe osana)	S4: Elamist ja turismi tasakaalustav keskkond	x	x											Orienteeruv hind 30 000 €
Naissaare lõunasadama taastamine	Sadama ehitusprojekt ja ehitusloa taotlemine	S1:Õnnelikud inimesed; S4: Elamist ja turismi tasakaalustav keskkond	x										MTÜ Naissaare Lõunasadam, Viimsi Vallavalitsus	Summa selgub peale ehitusprojekti koostamist, minimaalselt 400 000 €	
	Registreerimine väikesadamana			x											
	Sadama ehitustööd			x	x	x	x								
Transport ja teedevõrk															
Merekindluse raudtee rekonstrueerimise jätkuetaapid. Raudtee taastamine Männikuküla asumist saare põhjaosas asuvate piirivalve kordonihooneteni	Kitsarööpmelise raudtee taastamine	S4: Elamist ja turismi tasakaalustav keskkond; S5: Taastuvad energiaallikad ning energiatõhusus	x	x	x	x	x	x					Rannarahva Muuseum, Viimsi Vallavalitsus	minimaalselt 300 000 €	
Teede staatuse ja omandisuhete korrastamine Naissaarel	Viimsi Valla ja RMK vaheline asjaõigusleping	S1:Õnnelikud inimesed; S4: Elamist ja turismi tasakaalustav keskkond	x										Viimsi Vallavalitsus	riigilõiv vähem kui 100€ ja notaritasu	
Teede remont	Põhja-lõunasuunalise tee ehitus 13 km	S1:Õnnelikud inimesed; S4: Elamist ja turismi tasakaalustav keskkond	x	x	x								Viimsi Vallavalitsus	orienteeruv hind 400 000 €, eeldusel, et saarel on avatud kruusakarjäär	
Vesi															
Naissaare veemajanduse arengukava väljatöötamine. Olemasolevate kaevude kaardistamine. Olemasolevate kaevude korrastamine ja vajadusel uute kaevude rajamine.	Arengukava väljatöötamine ja olemasolevate kaevude kaardistamine	S1:Õnnelikud inimesed; S3: Tasakaalus	x										Viimsi Vallavalitsus ja MTÜ Naissarlaste Kogukond	summa suurus selgub peale arengukava lähteülesande väljatöötamist.	
	Olemasolevate kaevude korrastamine ja uute kaevude rajamine	ökosüsteemid ning bioloogiline mitmekesisus		x	x	x	x								

Energeetika															
Smart grid lahenduse väljatöötamine (hajainnovatsiooni näidisprojekt)	Tehnilise lahenduse väljatöötamine.	S1: Õnnelikud inimesed; S2: Tugev kogukond; S5: Taastuvad energiaallikad ning energiatõhusus S6: Jätkusuutlikud ja teadlikud tarbimis- ja tootmismisvõimalused	x											orienteruv hind 20 000 €	
	Tootmisjaamade ja võrgu väljaehitamise projektdokumentatsiooni koostamine			x										orienteruv hind 150 000 €	
	Rahvusvaheliste partnerite leidmine, ühiste koostööprojektide (teadus, innovatsioon) taotlemine hajainnovatsiooni energialahenduse teemadel.		x	x	x	x	x	x							
	Projekti tutvustamine erinevates ministeriumides ja asutustes		x	x	x										Viimsi Vallavalitsus; MTÜ Naissarlaste Kogukond
	Riigihangete läbiviimine														Viimsi Vallavalitsus, MTÜ Naissarlaste Kogukond, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Siseministeerium
	Ehitustegevusega alustamine								x	x					orienteruv hind 5 000 000€
Sideteenused															
Telekommunikatsioonide parandamine	Mandril asuvatele mobiilimastidele täiendavate Naissaare suunaliste moodulite paigaldamine.	S1: Õnnelikud inimesed; S4: Elamist ja turismi tasakaalustav keskkond	x	x										MTÜ Naissarlaste Kogukond Viimsi Vallavalitsus Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium	Orienteeruv mooduli hind 20 000x 2 =40 000 €
	Teises etapis kahe mobiilimastimobiilmasti paigaldamine saarele													MTÜ Naissarlaste Kogukond Viimsi Vallavalitsus	Teine etapp peale saart hõlmava elektrisüsteemi rajamist, orienteruv hind 100 000 €
Kultuur ja haridus															
Koostööpartnerite leidmine Põhjamaade regioonist, ühiste koostööprojektide (teadus, innovatsioon) taotlemine militaarpärandit ja Kroonlinnaga kasutamise teemadel.	Peeter Suure merekindluse tutvustamisega seotud rahvusvahelise projekti organiseerimine. Koostöö Soome saartega, kus leidub militaarpärandit ja Kroonlinnaga 2021	S2: Tugev kogukond; S4: Elamist ja turismi tasakaalustav keskkond elanike, külastajate ja teenusepakkujate jaoks		x	x	x	x	x	x	x	x			MTÜ Naissarlaste Kogukond, Viimsi vallavalitsus, Muinsuskaitseamet, ülikoolid	selgub peale seda kui projekti mahud on piiritletud
Looduskeskuse rajamine ja koostöö erinevate haridusasutuste ja teadlastega	Saare loodus-õppeprogrammi väljatöötamine ja rakendamine	S3: Tasakaalus ökosüsteemid ning bioloogiline mitmekesisus; S4: Elamist ja turismi tasakaalustav keskkond S6: Jätkusuutlikud ja teadlikud tarbimis- ja tootmismisvõimalused	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		MTÜ Naissarlaste Kogukond, RMK	selgub peale seda kui projekti mahud on piiritletud

Kultuuriüritused															
Kultuuriürituste toetamine saarel	Nargenfestivali jätkuv toetamine	S2: Tugev kogukond; S4: Elamist ja turismi tasakaalustav keskkond	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	Kultuuriministeerium, SA Lootsi Koda; Viimsi Vallavalitsus	20 000 € aastatoetus
	Naissaare kogukonna kaaskorraldatud saare festival (nn Ruhnu Rahu jne eeskuju, fookus militaarpärandil, filmil, jazzil jms)		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	MTÜ Naissaarlaste Kogukond; Viimsi Vallavalitsus, Kultuuriministeerium	10 000 € aastatoetus
	Muinastulede öö; Hülkari märgutuli		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	MTÜ Naissaarlaste Kogukond	2000€ aastatoetus
	Uute militaarobjektide avamine: militaaraajaloo ja merekultuuri tutvustamine patareides		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	Naissaare KOhvik OÜ, Viimsi Vallavalitsus	5 000€
	Uute militaarobjektide avamine: tuletorni kinnistul Generaatorluurehoone avamine külastajatele		x											MTÜ Naissaarlaste kogukond, Viimsi Vallavalitsus, Veeteede Amet	10,000 €
	Residentuuriprogramm loovinimestele				x	x	x	x	x	x	x	x	x	SA Lootsi Koda	2000€ aastatoetus
	Rootsi Mihkli Kabeli renoveerimine				x	x	x	x						Viimsi Vallavalitsus, Kogodus	5,000 €
	Rootsi Naissaare seltsiga ühisürituste korraldamine				x			x					x	MTÜ Naissaarlaste Kogukond Viimsi Vallavalitsus	5,000 €
Ettevõtlus (ettevõtluse arendamine, turism)															
Naissaare veebileht, mis koondab erinevaid teenusepakkujaid ja infot (võib koondada kogukonna lehega). Eeskuju vormsi.ee	Domeeni Naissaar.ee kasutuse saamine; Veebilehe tellimine	S4: Elamist ja turismi tasakaalustav keskkond ; S6: Jätkusuutlikud ja teadlikud tarbimis- ja tootmismisvõimalused	x											MTÜ Naissaarlaste Kogukond	sõltub domeeni haldaja pakkumisest; vastavalt veebilehe projektile
	Veebilehe haldamine ja uuendamine			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	MTÜ Naissaarlaste Kogukond	vastavalt veebilehe projektile ja teenusepakkujate hinnakirjale
Looduspargi radade liigendamine (lühemad rajad, rajad ligipääsuga piiratud liikumisega kasutajatele)	RMK ja teenusepakkujatega radade alternatiivvariantide lisamine informaterjalidesse	S4: Elamist ja turismi tasakaalustav keskkond S6: Jätkusuutlikud ja teadlikud tarbimis- ja tootmismisvõimalused	x	x										RMK MTÜ Naissaarlaste Kogukond	investeeringud on ette nähtud RMK viidastuse uuendamise eelarves.
Viidasüsteemi korrastamine	Leppida kokku viidasüsteemi korrastamine ja osapoolte panus selle elluviimisel	S4: Elamist ja turismi tasakaalustav keskkond	x											MTÜ Naissaarlaste Kogukond RMK	investeeringu suurus selgub peale kokkuleppe saavutamist.
	RMK uued viidad saarel	S4: Elamist ja turismi tasakaalustav keskkond		x										Saarte Liinid, Keskkonnaamet, teenusepakkujad jt.	

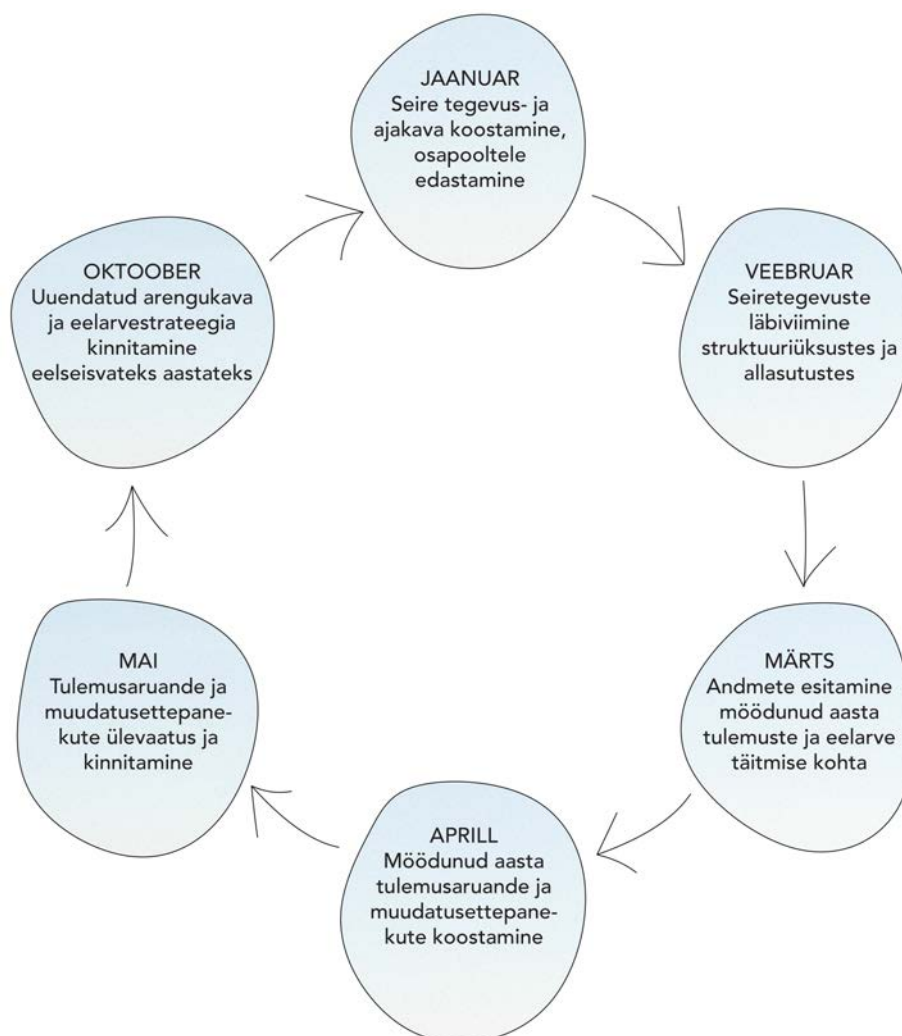
Telkimisalade lisamine	Vastavalt RMK tegevuskavale Hülkari puhkekoha juurde uue tellkimisala lisamine	S4: Elamist ja turismi tasakaalustav keskkond		x	x	x												RMK	
Metsa hooldusega tegeleva äriühingu asutamine	Asutada osaühing		x															MTÜ Naissarlaste Kogukond	asutamiskulud 200€
Lepingu sõlmimine RMK-ga metsasihtide hooldamiseks ja hooldusraieteks	Metsa hoolduslepingu sõlmimine ja uuendamine	S2: Tugev kogukond; S6: Jätkusuutlikud ja teadlikud tarbimis- ja tootmismisvõimalused		x	x	x	x	x	x	x	x	x						MTÜ Naissarlaste Kogukond	metsatehnika ost. Investeeringu suurus selgub peale tööde mahu kindlakstegemist.
Vastutustundliku jahiturismi arendamine	Esitada taotlus jahipiirkonna moodustamiseks	Tasakaalus ökosüsteemid ning bioloogiline mitmekesisus;	x	x	x													MTÜ Naissarlaste Kogukond	
Tuletorni kinnistu arendamine külustus-sihtkohaks	Generaator-luurehoone avamine külalistele. Saare ajalugu ja tuletorni tuvustavate materjalide eksponeerimine	S6: Jätkusuutlikud ja teadlikud tarbimis- ja tootmismisvõimalused	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x						MTÜ Naissarlaste Kogukond	10 000€
Igaastane Naissaare koristustalgute korraldamine	kokkulepe laevafirmaga talgu korraldamine saarel (transport jne) toitulustamine (iga aastane üritus)	S3: Tasakaalus ökosüsteemid ning bioloogiline mitmekesisus; S4: Elamist ja turismi tasakaalustav keskkond; S6: Jätkusuutlikud ja teadlikud tarbimis- ja tootmismisvõimalused	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x						MTÜ Naissarlaste Kogukond	2000€ aastas
Kogukond, koostöö, julgeolek																			
Kogukonna võimestamine ja kasv konkreetsete tegevuste kaudu (kogukonnateenused, Lõunasadama arendamine)	Tihe koostöö Viimsi Valla ja MTÜ Naissarlaste kogukond vahel arengukava eesmärkide saavutamisel; Arengukava strateegiliste eesmärkide ja tegevuste monitoorimine		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x					
	Lõunasadama projekteerimise ja ehituse toetamine		x	x	x	x	x												
	Saarlasi ühendavate ürituste korraldamine (“Pritsumeeste võistlus - põhi vs lõuna”, talgud, Muinastulede öö) jne.		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x					
	Koostöö Saarte koguga, väikesaarte probleemide selgitamine ja lahendus-ettepanekute tegemine		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x					
	Kogukonnateenuste arendamine		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x						
																			investeeringute summa sõltub sündmuse sisust ja haardest

Looduskeskkond (keskkonnakaitse, jäätmemajandus, ruumiline planeerimine)														
Kruusakarjääri avamine miiniladude piirkonnas	Viimsi Vallavalitsuse taotlus Keskkonnaametile, karjääri avamine	S6: Jätksuutlikud ja teadlikud tarbimis- ja tootmismisvõimalused	x										Viimsi Vallavalitsus	
Jäätmejaama sihipärane kasutuselevõtt ja operaatoriga lepingu sõlmimine	Viimsi vald sõlmib lepingu jäätmejaama operaatoriga	S6: Jätksuutlikud ja teadlikud tarbimis- ja tootmismisvõimalused	x										Viimsi Vallavalitsus, Saarte Liinid	
	Jäätmejaamas algab jäätmete sorteeritud vastuvõtt		x										Viimsi Vallavalitsus	summa sõltub jäätmejaama ja operaatori vahelisest kokkuleppest
Purgimiskoha rajamine lagunevate olmejäätmete komposteerimiseks	Viimsi Vallavalitsus koostab ehitusprojekti	S6: Jätksuutlikud ja teadlikud tarbimis- ja tootmismisvõimalused	x										Viimsi Vallavalitsus	summa suurus selgub peale ehitusprojekti koostamist
	Viimsi Vallavalitsus esitab taotluse PVS toetusmeetme raames toetuse saamiseks		x											
	Korraldatakse riigihange ja alustatakse ehitusega		x	x										
Saarevahi ametikoha mehitamine	Siseministeeriumi veenmine saarevahi vajalikkuses; hooajalise saarevahi ametikoha loomine	S1: Õnnelikud inimesed, S2: Tugev kogukond, S3: Tasakaalus ökosüsteemid ning bioloogiline mitmekesisus	x	x	x	x							Viimsi Vallavalitsus; MTÜ Naissarlaste Kogukond; Siseministeerium;	
Loodusõppe, kestliku arengu põhimõtete toetamine. Looduskeskuse loomine	MTÜ NK ja RMK vahel Looduskeskuse rendilepingu sõlmimine	S3: Tasakaalus ökosüsteemid ning bioloogiline mitmekesisus; S6: Jätksuutlikud ja teadlikud tarbimis- ja tootmismisvõimalused	x										MTÜ Naissarlaste Kogukond; RMK	Investeeringu vajadus selgub peale kasutusõiguse saamist
	Looduskeskuse operaatori leidmiseks konkursi korraldamine ja lepingu sõlmimine		x											
	Hariduskoostöö pilootprojekt ATRIUM huvikooliga Viimsis, Lepingud Tallinna Haridusametiga kevad ja sügise õuesõppe korraldamine		x	x										
	Looduskeskuse arendamine ja loodusõppe võimaluste laiendamine.				x	x	x	x	x	x	x	x	MTÜ Naissarlaste Kogukond	
Elamuehituse ja haljastuse põhimõtete korrastamine (stiil, tarad jne miljö juhtimine)	Uus üldplaneering (sh muinsuskaitse eritüüpid). Detailplaneeringute üldpõhimõtete kehtestamine	S1: Õnnelikud inimesed; S4: Elamist ja turismi tasakaalustav keskkond		x	x								MTÜ Naissarlaste kogukond, Viimsi Vallavalitsus	10 000€

2.6 Arengukava seire

Arengukava on elav dokument. Arengukava seire toimub kord aastas kooskõlas Viimsi valla arengukava seiretegevusega (vt skeemi allpool. Viimsi valla arengukava ja eelarvestrateegia 2020–2024, lk 61) ja selle käigus koostatakse ülevaade arengukava elluviimise senisest käigust, milles hinnatakse strateegia elluviimise edukust, täpsustatakse vajadusel strateegilisi eesmärke ja tegevusi ning investeringute loetelu. Tegevuskava seotakse Viimsi valla eelarvestrateegiaga.

Lähtudes läbipaistvuse ja kaasatuse põhimõttest, korraldatakse vähemalt kord aastas arengukava hindamiseks ja täiendamiseks strateegiaseminar, mis on avatud kõikidele Naissaare arenguga seotud huvigruppidele ning kus arutatakse koos kogukonna esindajatega läbi valda puudutavad võtmeküsimused ja võimalikud lahendused. Arengukava koostamine, seire ja kaasamine on korraldatud lähtudes Kohaliku omavalitsuse korralduse seadusest.

Seiretegevuste läbiviimise indikatiivne ajaraam

3. Arengukava arhiiv: lähtematerjalid ja lisad

Arengukava mõttelise osa moodustavad ka Naissaare arengukava sisend ja lähtematerjalid, mis on saare elukeskkonda juba kujundanud või on olulised selle lähiaastate tuleviku seisukohalt. Siit edaspidi algab käesoleva Naissaare arengukava arhiiv, mis annab ülevaate erinevate valdkondade teadmisest (näiteks erinevate ajalookäsitluste süntees, loodusresursside ülevaade või looduspargi regulatsiooni puudutavate korralduste sisu, muinsuskaitsealaste objektide nimekiri jne) ning esitab konkreetseid projekte või materjale, mis loodi arengukava raames. Arhiiv muudab arengukava tuleviku arengute hindamisel avatuks, s.t lubab järgmistes arengukavades paremini mõista, milline oli olemasolev informatsioon, kuidas seda koondati ning mis oli veel teadmata. Lisaks on visualiseeritud ka ajalooline kujunemine kaartidel.

3.1 Ajalookäsitlused Naissaarest

Muinasajast Põhjasõjani

Naissaare ajalugu ulatub tagasi ligikaudu 8500 aasta tagusesse aega, kui saar jääaja järgsest Litoriinamerest välja kerkis. Läbi aegade on saar kandnud hulgaliselt nimesid, sealhulgas *Nargen*, *Nargheten*, *Nargö* ja *Narg Öön*. 11. sajandi Bremeni piiskop Adam, kes oma reisikirjades Muinas-Kreeka amatsoonid Soome lahele paigutas, viitas saarele nimega *Terra Feminarum* ehk Naiste Saar. 12. sajandi *Historia Norvegiae* kirjeldab saart nimega *Virginium Terra*. Eestikeelse nime Naissaar teadaolev kirjalik esmamainimine jääb 1723. aastasse. (Terra Feminarum 2013, lk 7, Kourdumehed... 2013, lk 11-12)

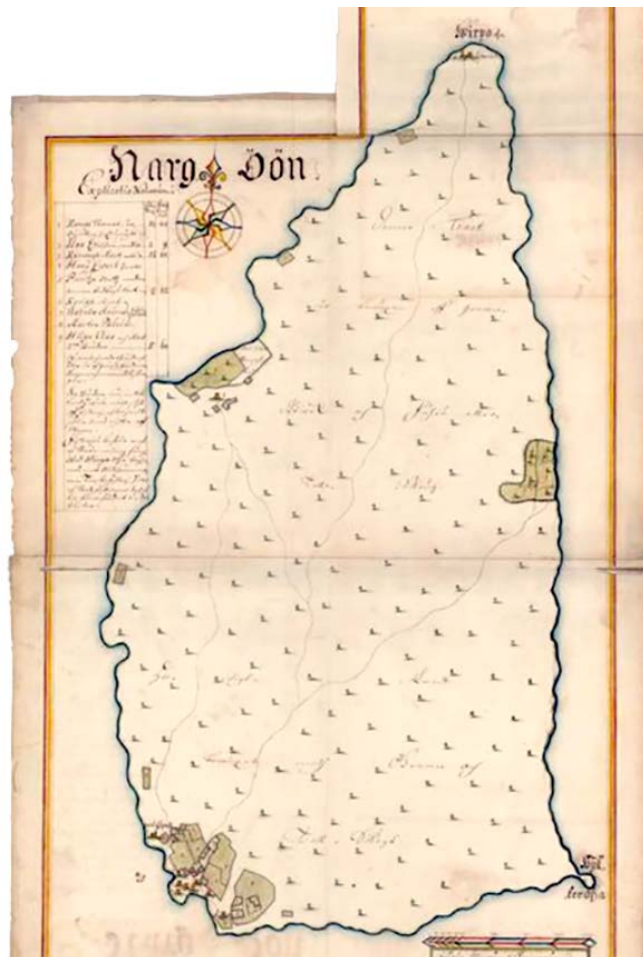
Inimasustuse järgi saarel on dateeritud 8-10. sajandisse: sellest ajastust pärinevad saarel leitud araabiamaa mündid, mille on tõenäoliselt maha jätnud saarel ajutiselt peatunud meresõitjad. Saare põliselanike peamiseks elatusallikaks arvavad raamatu “Terra Feminarum” autorid olevat kala- ja hülgepüügi; tegevusalad, mis jätkusid läbi aastasade. (Terra Feminarum 2013, lk 9)

Peale Põhja-Eesti alade vallutamist taanlaste poolt 1219. aastal sai Naissaarest Tallinna linna valdus. 1297. a välja antud aktiga keelas Taani kuningas Valdemar võõrkaupmeestel ja kloostritel metsaraie Naissaarel, jättes selle õiguse vaid Tallinna linna ja Toompea linnuse tarbeks. Võimalik, et raie piirangul oli ka navigatsiooni toetav funktsioon, kuna metsased kõrgendikud aitasid meremeestel kurssi hoida ning saar ise oli juba Taani hindamisraamatu lisades välja toodud olulise navigatsiooniobjektina. (Kourdumehed... 2013, lk 42) Saare põhjaossa rajati kabel, mis seisis seal veel 17. sajandi lõpus, kuid tänaseks pole sellest midagi säilinud. (Gustavson 1994, lk 14)

Tallinna linna varustamine Naissaare puiduga jätkus ka peale Taani valitsusaja lõppu: varuti nii ehitus- ja tarbepuitu, kui ka põlenduspuitu tööstuse jaoks. Raietöid tehti üle talve, saare metsatöölised moodustasid ajutise elanikkonna. Samuti peatusid saarel endiselt

meresõitjad. Saare püsiasiustuse kohta Põhjasõja eelsel ajal on vähe andmeid – esimesed kirjalikud märkmed pärinevad aastast 1469. Tegeleti jätkuvalt kalapüügi ja -kaubandusega, mida reguleeris Tallinna raad, samuti lootsimisega. Ranget kontrolli peeti metsaraie üle, 16. sajandil määrati selleks metsavalvur. 16. sajandist pärinevad ka teated Taani piraatidest, kelle tugipunktid asusid Djuphamneni ja Mädasadama lahes. (Kourdumehed... 2013, lk 42–48)

1689. a mõisate reduktsiooni tulemusena läks Naissaar Tallinna linna käest Rootsi riigi valdusesse. Vastavalt reduktsiooni hindamisdokumentidele oli tol ajal Naissaarel 9 talu, kusjuures talunike hulgas oli nii eesti kui ka rootsi nimedega inimesi. Asustus oli peaaegu täielikult koondunud saare lõunaossa. Kaardilt võib näha, et põllumaad oli saarel väga vähe. Peeti mitmesuguseid koduloomi, sealhulgas hobuseid ja härgi. (Kourdumehed... 2013, lk 48)

Naissaar 1689. aasta mõisate reduktsiooni eel.
Johann Holmbergi kaart. Allikas: Rahvusarhiivi kaardirakendus

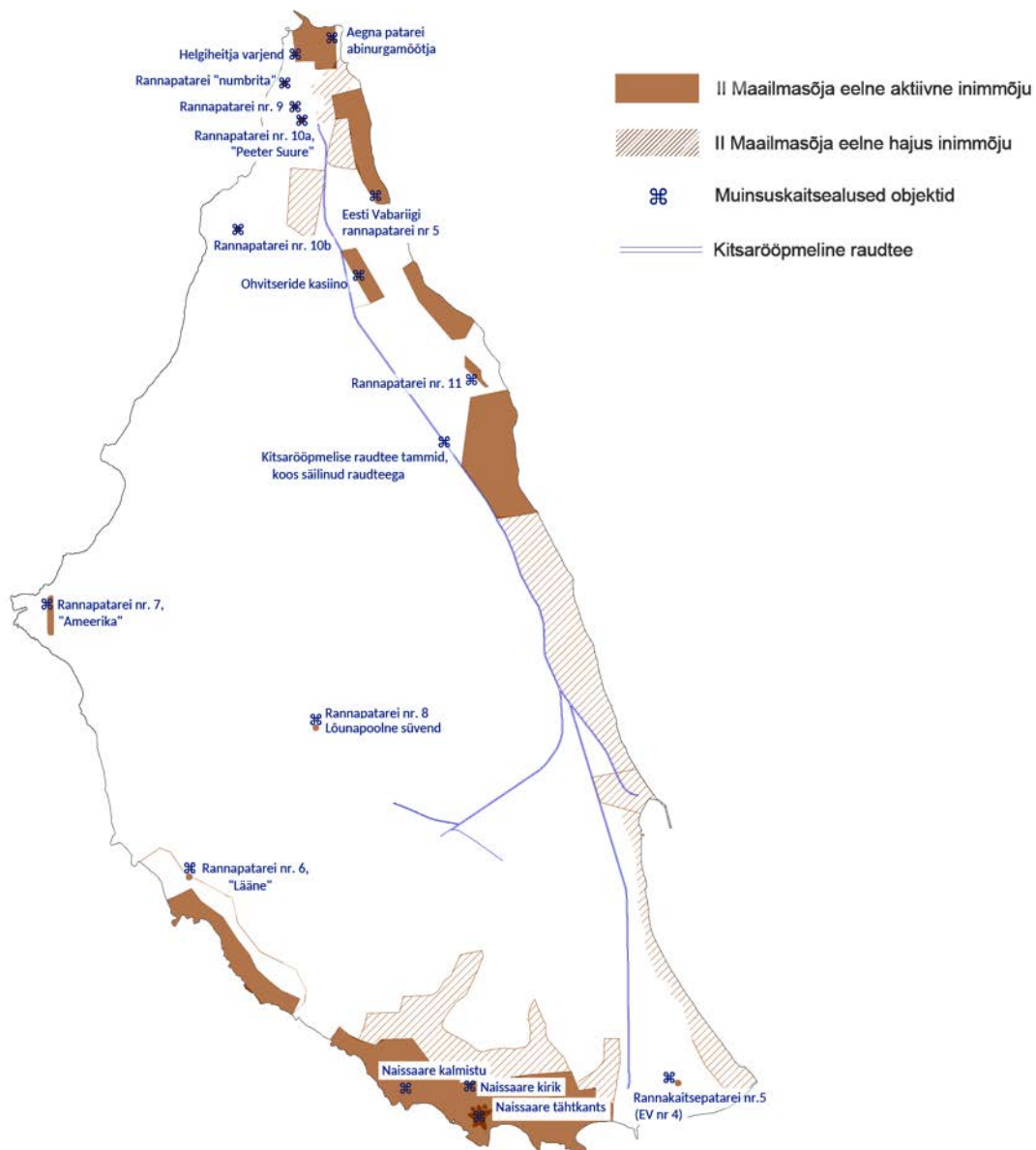
Põhjasõjast 20. sajandini

1700. aastal alanud Põhjasõda puudutas ka Naissaart. Juba 1705. aastal sai saar osaks Tallinna sadama eelkaitseliinist, peale Tallinna kapituleerumist 1710. a oli see oluliseks pidepunktiks Rootsi laevastiku jaoks. Naissaare elanikkond kannatas rängalt 1710-1712 aasta katkupeidemia käes.

Saare kindlustamine jätkus peale Põhjasõja lõppu, nüüd juba Vene tsaaririigi valitsuse eestvedamisel. Naissaare tähtkants, kui osa Peeter I plaanist Tallinna lahe kaitseks, ehitati saare lõunarannikule 1726-1727. aastal. Tänapäeval on kantsi muldkeha veel maastikus säilinud, kuid tugevalt võssa kasvanud. Samuti ehitati kividest sadamamuul, mis on säilinud osaliselt. Saare militariseerimise käigus alustati 1734. aastal tsiviilelanikkonna sundevakueerimisega. Alates 1748. aastast tsaarivalitsuse poolt seatud piirangud siiski lõdvenesid ning väikesele hulgale inimestele anti võimalus saare tühjaks jäänud majadesse elama asuda. (Gustavson 1994, lk 17-18, Kourdumehed... 2013, lk 52)

Sõjaväe roll Naissaare igapäevaelus jätkus läbi 18. ja 19. sajandi: muldkantsi siseõuel ning ka saare teistes osades paiknesid kasarmud, sõjaväe tarbeks raiuti metsa, loodi katkuhaigete karantiin, jätkati kindlustuste ehitamisega. 1809. aastal Vene-Rootsi sõja käigus hõivasid saare inglased ja rootslased. 19. sajandi keskpaigas ehitati saare põhjatippu kivist tuletorn, mis seisis seal 1941. aastani. Krimmi sõja käigus 1854. aastal viisid Inglise ja Prantsuse mereväed taaskord läbi dessandi Naissaarele; selle käigus põletati maha või veeti välja suur osa Naissaare metsast. 1854-1855. aastal Naissaarele maetud Briti sõduritele püstitati 1927. Inglise Kuningliku Sõjalaevastiku poolt mälestusmärk, mis püsib seal veel tänase päevani.

1844. a andmetel oli saarel 139 tsiviilelanikku, neist pooled eestlased, pooled rootslased. Välja oli kujunenud tänapäevane külade jaotus, iga küla juures oli olemas sadamakoht. Lisaks kala- ja hülgepüügile ning kaubandusele tegeleti ka laevade Tallinna sadamasse lootsimisega, väikeste laevade ja paatide ehitamisega ning teatud määral salakaubaveoga. 19. sajandil oli saarel veel kolm tuuleveskit, kuid põllumaad oli vähe ja leivavili saadi mandrilt. Loomi peeti vähe. Maarja kiriku nurgakivi pandi 1853. aastal; kuigi ehitustegevus Krimmi sõja tõttu katkes, õnnistati kirik sisse juba 1856. a juulikuus. Saare esimene päästekeskus valmis 1874. aastal, koolimaja 1876. (Gustavson 1994, lk 24-29) Kooli õppekeeleks oli rootsi keel. (Terra feminarum 2013) Sajandi lõpus hakkas Naissaar pälvima tähelepanu kui väljasõidu- ja suvituspaik; saare idarannikule mõõdeti välja 19 suvilakrunti, kuhu ehitati villad, ühendust Tallinnaga hakkas pidama aurupaat. (Gustavson 1994, lk 30) Lõunakülas oli olemas pood. (Kourdumehed... 2013, lk 54)

Maailmasõja-eelsest ajast pärinev inimõju Naissaarel. Kaart: Merit Saik

Kahekümmes sajand

1904–1905 toimunud Vene-Jaapani sõja järel algasid 20. sajandil Soome lahel põhjalikud militaarsed ümberehitustööd – hakati rajama Peeter Suure merekindlust. Tallinnast pidi saama Peterburi kaitsva laevastiku operatiivbaas, kusjuures põhiroll vaenlase tee tõkestamisel langes Naissaare ja sellest 36 km kaugusel Soome ranniku lähedal paikneva Mäkiluoto suurtükkidele ning nende vahelisele miiniväljale. Kaitsesüsteemide rajamisega paralleelselt alustati 1913. aastal Naissaarele kitsarööpmelise raudtee, sadamamuulide ja kahuripatareide ehitamist. Väikese Mustakivi sadama asemele hakati rajama saare suurimat sadamat. 1914. aastal kuulutati välja saare tootalne militariseerimine ning elanikkond sundevakueeriti.

Seoses I Maailmasõja algusega muutusid esialgsed plaanid: valmis 37,7 km kogupikkusega raudteevõrgustik, lisaks kahele esialgselt projekteeritud patareile (numbrita patarei koos helgiheitevarjendiga ja patarei nr 5, hiljem 4) kerkisid ka patareid nr 6, 7, 8, 9, 10a, 10b ja staabivarjend ehk keskkomandopunkt. Rajatud patareid õhiti 1918. aasta veebruaris sakslaste eest taganedes, samuti põletati maha kirik, ohvitseride kasiino, elumajad ja puidulaod. (Gustavson 1994, lk 34-40)

1918. aastal võttis Naissaare enda valitsusalasse uue vabariigi Kaitseliit ning koheselt hakati saare kaitsepositsioone taas kindlustama: tsaariaegse patarei nr 5 varemetele rajati patarei nr 4. Hiljem lisandus sellele saare põhjaosas uus patarei nr 5. Naissaare jäi ka oluliseks strateegiliseks asukohaks, kuna koostöös Soomega oli olemas võimalus sulgeda läbipääs Peterburi laevastikule. (Gustavson 1994, lk 43-56)

Tsiviilelanikkonna tagasipöördumine Naissaarele algas juba Saksa okupatsiooni ajal, kuid ümberasustamise, kaotatud töövahendite ja saarel toimunud hävitustöö tulemusena toimus senise kogukonna taastumine visalt. Tasapisi elujärg siiski paranes, hakati ostma mootorpaate. Saarlaste kasutuses oli ka sõjaväe rajatud kitsarööpmeline raudtee. Lisaks traditsioonilistele elatusallikatele töötasid nooremad saareelanikud ka laevadel või Tallinnas. (Kourumehed... 2013, lk 72-74, 80) 1934. aastal elas saarel 450 inimest, sõjaväelased kaasa arvatud. Saarel tegutses 6-klassiline algkool, õppetöö toimus nii rootsi kui eesti keeles. 1938. aastal õnnistati sisse uus kirik. (Gustavson 1994, lk 45)

Ülemineku-aeg Nõukogude perioodist tänapäeva

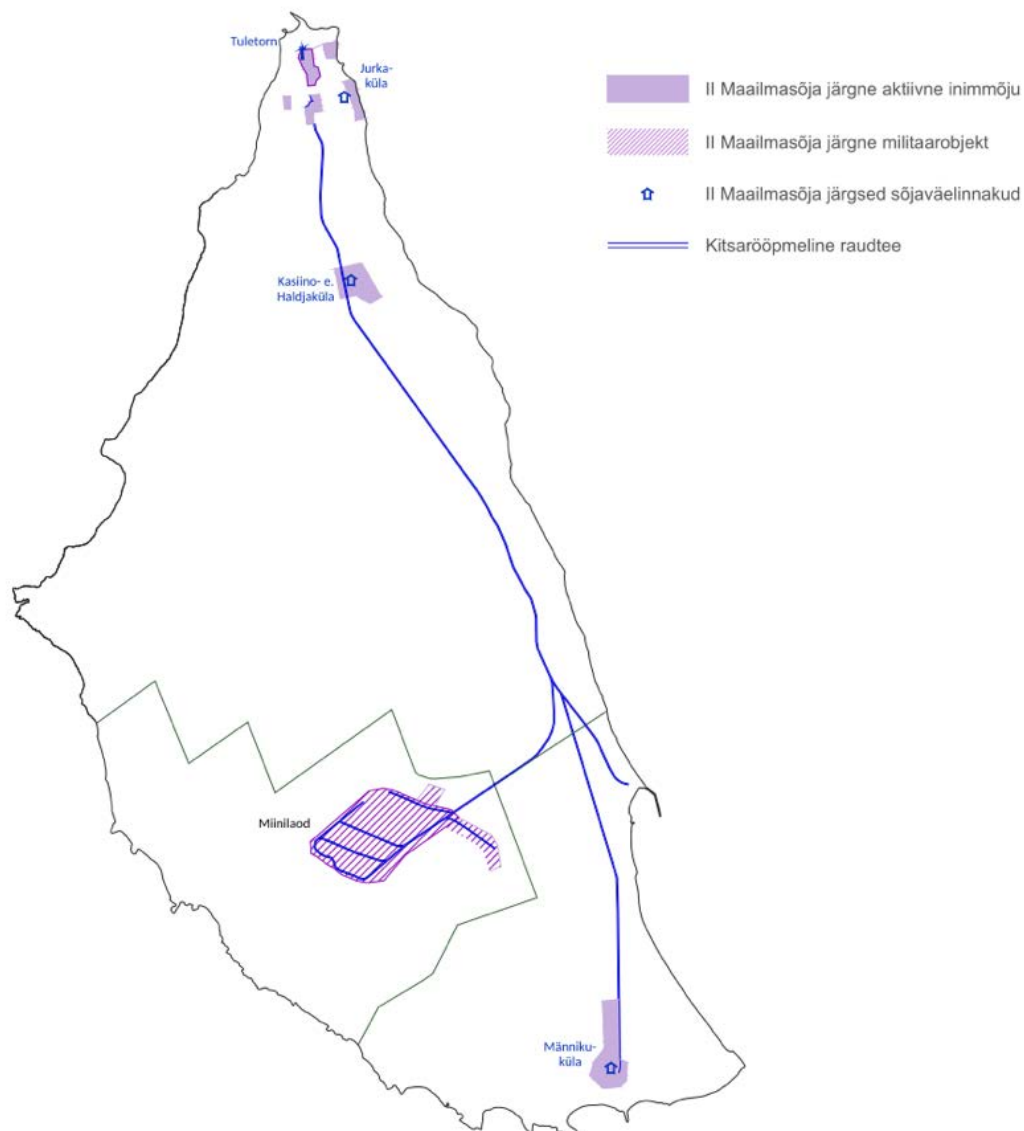
Sõjaväe lahkumise tulemusena jäi saar püsielanikest tühjaks. Ainsana jäi saarel tegutsema piirivalvekordon ning Jurkakülas elavad majakavaht ja metsavaht. 1997. aastal valminud Naissaare üldplaneeringu hinnangul oli saarel umbes 15 inimest.⁶⁷

1991. aastal käivitunud Maareformi käigus alustati saare ajalooliste elamukruntide tagastamisega kunagistele omanikele või nende järeltulijatele; kokku oli erastamiseks ette nähtud 81 maatükki (Naissaare üldplaneering 1997, lk 5). Sellegipoolest oli inimasustus visa taastuma. Saare sundevakueerimine ning sulgemine tsiviilelanikele 50 aastaks oli katkestanud senised kogukonnasidemed ja traditsioonid ning hävitanud suure osa saare elu-olu toetavast infrastruktuurist: valdav osa saare elanikkonnast oli 1944. aastal Eestist lahkunud (Kourumehed... 2013, lk 82). Saare teed olid vaevuläbitavad, raudteest oli kasutuskõlblik vaid 12 km pikkune lõik. Sadama kehva olukorra tõttu puudus esimestel iseseisvusaastatel püsiv laevaühendus mandriga. Teise maailmasõja eelsest hoonestusest olid Nõukogude perioodi lõpuks säilinud vaid varemed. Väga kehvast seisusest oli ka kirik ning surnuaeda oli rüüstatud (Kourumehed... 2013, 310). Inimasustuse väljakujunemisele sai oluliseks piiravaks teguriks elektrivarustuse puudumine saarel.

Probleemiks oli ka sõjaväe tegevusest maha jäänud saaste, mehaanilised kahjustused ja sellega kaasnevad ohud. Keskkonnaministeeriumi poolt 1999 a. koostatud uurimus *Endise Nõukogude Liidu sõjaväe jääkreostus ja selle likvideerimine* hindas Naissaare reostust

⁶⁷ Naissaare üldplaneering (1997). /koost. AS Entec, lk 5
https://www.viimsivald.ee/public/Seletuskiri_SEPT96_Naissaar.pdf

järgnevalt: pinnareostus naftaproduktidega 350 m², I ja II ohutusklassi jäätmeid 1,2 t ja III ohutusklassi jäätmeid 10 t. Kuna saarel puudus prügila, ladestati jäätmeid metsas ja rannikualadel. Eriti ulatuslik oli reostus sadamaalal, kus maasse ehitatud mahutipargid põhjustasid ka põhjavee reostumist. Samuti põhjustas ulatuslikku pinnasereostust põhjakülas asunud elektrijaam ja Männiku küla kütusehoidla; raketibaasis, Põhjaküla autopargis, tuletõrjeüksuse linnakus ja Männiku linnakus leidus hulgaliselt lagunevaid hooneid ja suurtes kogustes olme- ning ehitusprahti. Amortiseerunud hoonestuse likvideerimine on paljudes kohtades endiselt päevakorras. Enne sõjaväe lahkumist põletati mererannas tühjak mitmeid sadu ladustatud meremiine. Selle käigus toimus ka lõhkemisi, mis vigastas ümbritsevaid puid. Tühjad miinikestad jäid mereranda. Ohtlike jäätmete kogumise käigus likvideeriti tuhandeid lõhkamist põhjustavaid happeampulle.

Nõukogude perioodist pärinev inimõju Naissaarel. Kaart: Linnalabor

Iseseisvuse esimestel aastatel pälvis Naissaar palju tähelepanu loodusuurijatelt: pikk suletus, saare metsistunud alade suhteline puutumatus ning sõjaväelise inimtegevuse kõrvalmõju oli andnud saare mitmekesisele looduskeskkonnale omamoodi arengusuuna. 1993. aastal valmis *Naissaare Keskkonnaseisundi rekognostseeriv hinnang*,⁶⁸ mille käigus uuriti muuhulgas ka saare sambla- ja samblikufloorat ning saarel kasvavaid soontaimi. 1995 koostas Eesti Metsakorralduskeskus ülevaate saare puistutest, hinnates metsamaa pindalaks 88,3% saare pindalast. Sellest ligi 90% moodustasid juba tol ajal keskealised metsad ja valmivad ning küpsed metsad. 31. märtsil 1995 loodi Naissaare loodusressursside kaitsmise ning suunatud kasutamise eesmärgil puhkealase suunitlusega looduspark ning kinnitati selle kaitse-eeskiri.⁶⁹ 2004. aastal arvati Naissaar Euroopa Komisjonile esitatavasse Natura 2000 võrgustiku alade nimekirja.⁷⁰ Natura elupaigatüüpe on saarel inventeeritud 2001, 2003 ja 2008. aastal.

Kahel viimasel aastakümnel toimunud arenguid suunab 1997. aastal vastu võetud Naissaare üldplaneering,⁷¹ mis pani paika erinevate piirkondade maakasutusfunktsioonid, suunates asustuse taaskujunemist ajaloolistesse külakohtadesse ja militaarasulatesse. Lisaks nägi üldplaneering ette saare infrastruktuuri väljakujunemist toetavad tegevused, nagu raudteevõrgustiku taastamine ning sadama ja teede renoveerimine ning põhiliselt puhkemajandusele fokuseeritud majandustegevuse väljakujunemise. Kõiki üldplaneeringus ette nähtud tegevusi tänapäevaks täide viidud ei ole – kõige olulisemaks puudujäägiks võib pidada püsiva elektriühenduse puudumist saarel, samuti on endiselt väga kehvast seisukorras saare teedevõrk.

Saare elanikkond on aastate jooksul tasapisi kasvanud, kuigi aastaringne püsielanikkond on suhteliselt väike. 2018. aasta seisuga on saarele sisse kirjutatud 13 elanikku.⁷² Rajatakse elumaju ja suvilaid, põhiliseks majandustegevuseks on puhkemajanduslike teenuste – majutuse, toitlustuse, ekskursioonide ja ürituste korraldamise – pakkumine. Samuti tegeletakse ajaloolise kultuuripärandi taastamise ja renoveerimisega. 2018 aasta augustis pühitseti taas sisse saare kirik⁷³, selle kõrval paiknev Omari küün on üle-Eestilise tähtsusega Nargenfestivali⁷⁴ toimumispaigaks. Talgukorras korraldatakse surnuaeda, sadama ümbrust ja tehakse ettevalmistusi ajaloolise Lõunaküla sadama ja muuli taastamiseks. Saare arengut toetavate tegevuste korraldamisel on aktiivne roll 2016. aastal rajatud MTÜ-l Naissarlaste kogukond, kelle tegevuse põhieesmärgiks on kohaliku elu edendamine ja suunamine.

⁶⁸ Naissaare Keskkonnaseisundi rekognostseeriv hinnang. (1993). *Eesti TA Ökoloogia Instituut, Tallinn*

⁶⁹ Naissaare looduspargi moodustamine ja kaitse-eeskirja kinnitamine. Vabariigi valitsuse 31.03.1995 määrus nr 150 – *Riigi Teataja I 1995, 41, 596*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/29418>

⁷⁰ Euroopa Komisjonile esitatav Natura 2000 võrgustiku alade nimekiri. Vabariigi valitsuse 05.08.2004 korraldus nr 615. – *Riigi Teataja L 2004, 111, 1758*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/790098>

⁷¹ Naissaare üldplaneering (1997). /koost. AS Entec, lk 8
https://www.viimsivald.ee/public/Seletuskiri_SEPT96_Naissaar.pdf

⁷² Eesti statistikaameti kaardirakendus <https://estat.stat.ee/StatistikaKaart/VKR>

⁷³ Püha Maarja kabeli taaspühitsemine 19.08.2018 – *Naissaare Külalistemaja* <https://naissaare.ee/puha-maarja-kabeli-taaspuhitsemine-19-08-2018>

⁷⁴ Nargenfestival <http://www.nargenfestival.ee/>

3.2 Loodusressursside ülevaade ja keskkonnakaitse korraldus

Naissaare looduspargi kaitstavad elupaigatüübid:

- esmased rannavallid (Natura 2000 kood: 1210)
- püsitaimestikuga kivirannad (1220)
- rannaniidud (1630*)
- püsitaimestuga liivarannad (1640)
- eelluited (2110)
- valged luited (liikuvad rannikuluited) (2120)
- hallid luited (kinnistunud rannikuluited) (2130*)
- metsastunud luited (2180)
- luidetevahelised niisked nõod (2190)
- puisniidud (6530)
- vanad loodusmetsad (9010)
- vanad laialehised metsad (9020)
- soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080)
- siirdesoo- ja rabametsad (91D0)

Naissaar on läbi aegade olnud valdavas osas kaetud metsaga, erandiks liivased rannikualad, vanad asulakohad ning laguunide kohale tekkinud soolaukad. Mullad on toitainetevaesed ning maaviljelusega saarel kuigivõrd tegeletud ei ole. (Kourumehed... 2013, lk 22, 28). 2015. aastal kinnitatud Naissaare looduspargi kaitsekorralduskava andmetel moodustavad metsad 85,7% saare pindalast; arvestades juurde ka puistunud sood ja rabad, on üle 89% saarest puudega kaetud. Valdavaks puuliigiks on harilik mänd, teisena harilik kuusk. Kunagistel niidukooslustel on probleemiks võsastumine. (Kaitsekorralduskava 2015, lk 31)

Vahelduvate niiskustingimuste tõttu on nii saare mullastik kui ka kasvutingimused suhteliselt mitmekesised: kokku on esindatud 20 erinevat metsatüüpi. Valdavad on vanad loodusmetsad (9010), mis moodustavad 41,2% saare territooriumist. (Kaitsekorralduskava, lk 32)

Kaitsealustest elukohatüüpidest on samuti esindatud soostuvad ja soo-lehtmetsad (9080), siirdesoo- ja rabametsad (91D0) ja vanad laialehised metsad (9020). Naissaare sood Kunila, Kullkrooni, Suursoo, Bletkärra, Storkärra ja Sinkara on Eesti põhjapoolseimad. Enamik soodest on jõudnud siirdesoo faasi, suurim turba paksus on 2 m.

Ürglooduse objektiks kuulutatud sood:⁷⁵

- Suursoo
- Kunila
- Kullkrooni
- Sinkara

⁷⁵ Ürglooduse objekt: Naissaar: Suursoo, Kunila, Kullkrooni ja Sinkara sood – EELIS Infoleht
https://infoleht.keskkonnainfo.ee/default.aspx?comp=objresult=yrg&obj_id=-349914368

Lisaks metsadele ja soodele on Naissaarel esindatud puisniidu (6530) elupaigatüüp Taani kuninga aia piirkonnas. Viimastel aastatel on tegeletud ajaloolise koosluse taastamisega, muuhulgas on karjatatud ka lambaid. (Kaitsekorralduskava 2015, lk 43-44, 112)

Taimed ja seemed

Saarel on mitmekesine seene- ja samblikufloora: kokku on loendatud 356 erinevat seeneliiki (sealhulgas hinnatud söögiseened nagu hobuheinik, harilik kivipuravik ja kitsemampel), 257 samblikuliiki ja 149 samblaliiki. Naissaar on Eesti väikesaartest kõige samblikurikkam, rohkelt leidub ka haruldasi ja ohustatud liike. (Kaitsekorralduskava 2015, lk 17)

Kaitsealused seeneliigid Naissaarel (Kaitsekorralduskava 2015, lk 7):

- I kaitsekategooria: limatünnik (*Sarcosoma globosum*)
- II kaitsekategooria: valge sirmik (*Macrolepiota nymphaeum*)
- III kaitsekategooria: hall hundiseenik (*Boletopsis grisea*); pruunikas mütsnarmik (*Bankera fuligineoalba*)

Rohttaimedest on metsas valdavalt pohl, mustikas ja kanarbik; avamaal harilik raudrohi, võilill ja harilik hiirehernes ning rannaaladel kurdlehine kibuvits, liiv-vareskaer ja randseahernes. Saare lääneosa veega täitunud miinikraatrites kasvavad veetaimed, peamiselt laialehine hundinui, kollane võhumõök ning konnaosi. (Kourduhed... 2013, lk 24) Kõige liigirikkam piirkond on Taani Kuninga aed saare lääneosas.

Kaitsealused taimeliigid Naissaarel (Kaitsekorralduskava 2015, lk 7):

- III kaitsekategooria: roomav öövilge (*Goodyera repens*)

Linnud ja loomad

Suurematest imetajatest leidub saarel rebaseid, halljäneseid, metsnugist, hooajati ka põtru ja metssigu; kahepaiksetest rohukonn; roomajatest rästik ja nastik. Militaarkindluses talvituvad põhja-nahkhiired (Kourduhed... 2013, lk 26).

Kaitsealused loomaliigid Naissaarel (Kaitsekorralduskava 2015, lk 7):

- II kaitsekategooria: põhja-nahkhiir (*Eptesicus nilssonii*)

Saarel ja rannikumerel on kohatud kokku 162 liiki linde, kellest 110 liiki on tõenäolised pesitsejad. (Kaitsekorralduskava, lk 18)

Kaitsealused linnuliigid Naissaarel (Kaitsekorralduskava 2015, lk 7):

- I kaitsekategooria: merikotkas (*Haliaeetus albicilla*)
- II kaitsekategooria: karvasjalg-kakk (*Aegolius funereus*)
valgeselg-kirjurähn (*Dendrocopos leucotos*)
öösorr (*Caprimulgus europaeus*)

- III kaitsekategooria: nõmmelõoke (*Lullula arborea*);
musträhn (*Dryocopus martius*)
väike-kärbsenäpp (*Ficedula parva*)
sookurg (*Grus grus*)
punaselg-õgija (*Lanius collurio*)
jõgitiir (*Sterna hirundo*)
randtiir (*Sterna paradisaea*)
rukkirääk (*Crex crex*)
vööt-põõsalind (*Sylvia nisoria*)
väiketüll (*Charadrius dubius*)

Kaitstavad looduse üksikobjektid

Kaitstavate looduse üksikobjektide hulka kuuluvad:

- Kunila mäe mänd (KLO4000083)⁷⁶
- Järvesaare kuusk. (KLO4000059)⁷⁷
- Põlendiku kivi (KLO4000917) saare edelaosas⁷⁸
- Lehtmetsa rändrahn (KLO4000092)⁷⁹

Rannik ja meri

Saare pinnamoodi on kujundanud mandrijää, mille tulemusena on tekkinud ka saare keskel paiknevad voorjad suurvormid. Pinnavormidest on valdavad kulutus- ja kuhjetasandikud. Jää taganemisele järgnenud maapinna kerkimine, tänu millele Naissaar alguse sai, mõjutab saare arengut tänapäevani: iga aasta kerkib maapind umbes 2,5 mm. Ajaloolisi rannajooni tähistavad rannamoodustised ning veepiiril ja metsades paiknevad rändrahnud. Kokku on saarel säilinud 20 suurt rändrahnud, sealhulgas looduskaitsealused Lehtmetsa kivi ja Põlendiku kivi. (Kourumehed... 2013, lk 18-20)

Rannatüüpidest on valdavaks liivarannad, idapoolsel rannikul ka astangrand, sealhulgas ligi 7 m kõrgune Savikallas. Puhkemajanduse seisukohalt on eriti sobilikud laugjad liivarannad saare lõunaosas. Sealjuures peab aga tähelepanu pöörama tallamisõrnade

⁷⁶ Kunila mäe mänd (KLO4000083) – EELIS Infoleht

https://infoleht.keskkonnainfo.ee/default.aspx?state=6;68547593;est;eelisand;;&comp=objresult=ala&obj_id=-553664322

⁷⁷ Järvesaare kuusk. (KLO4000059) – EELIS Infoleht

https://infoleht.keskkonnainfo.ee/default.aspx?state=6;68547593;est;eelisand;;&comp=objresult=ala&obj_id=115273425

⁷⁸ Põlendiku kivi (KLO4000917) – EELIS Infoleht

infoleht.keskkonnainfo.ee/default.aspx?state=6;68547593;est;eelisand;;&comp=objresult=ala&obj_id=749

⁷⁹ Lehtmetsa rändrahn (KLO4000092) – EELIS Infoleht

https://infoleht.keskkonnainfo.ee/default.aspx?state=6;68547593;est;eelisand;;&comp=objresult=ala&obj_id=-207645337

liivaluidete ja nende taimestiku säilimisele. Saare idaranniku kaldajoon on vähe liigestatud, lõuna- ja läänerannikul leidub mitmeid maaninasid ja lahtesid, mida on minevikus ka sadamatena kasutatud. Tänapäeval on peamiseks randumispaigaks idaranniku lõunapoolses osas paiknev Naissaare sadam. Mererannale kehtib *Ranna ja kalda kaitse seaduse* alusel ehituskeeluvöönd 200m.⁸⁰

Natura 2000 elupaigatüübid Naissaare rannaalal on enamasti seotud liivarandadega. Sinna hulka kuuluvad esmased rannavallid (1210), mis lähevad sujuvalt üle püsitaimestikuga kivirandadeks või (1220) püsitaimestuga liivarandadeks (1640), millele järgnevad valged luided (2120), harva ka eelluided (2110). Laiguti leidub rannaniitusid (1630*). Kõik nimetatud elupaigatüübid esinevad kitsaste ribadena. Maa poole edasi liikudes esineb halle luiteid (2130*), mis lähevad üle metsastunud luideteks (2180). Taani kuninga aiaga piirneval alal esineb ka niiskeid luitenõgusid (2190) (Kaitsekorralduskava 2015, lk 84-85)

Kaitsekorralduskavas on spekulieritud, et esmaste rannavallide fragmentaarse esinemise üheks põhjuseks on viimaste aastate tugevad tormid, mis on Naissaare rannikut lõhkunud. Lainetuse murrutatavat tegevust on täheldatud ka Noodamajarannas.⁸¹

⁸⁰ Ranna ja kalda kaitse seadus – Riigi Teataja I 1995, 31, 382 <https://www.riigiteataja.ee/akt/256508>

⁸¹ Itse, B. Jalutuskäik saladusliku Naissaare lõunarajal – *Eesti Loodus* 2005/1.
http://vana.loodusajakiri.ee/eesti_loodus/artikkel977_958.html

Kõik miinikestad on kompaktselt umbes ühele pikaksvenitatud hektarile kokku kogutud. Foto: Liisa Kilk

3.3 Nimekiri Naissaarest pärimuses, kirjanduses ja naissarlaste looming

Naiste maa

- Bremeni Adam 11. sajandil kirjeldab 'Aestlandist' põhjapool asuvat saart, millele ta annab nime *Terra Feminarum*. Tema jutustuse järgi pidavat saarel elama ainult naised, kes üheskoos elavad ning meestesse vaenulikult suhtuvad. Lapsi saadakse saarel elavate koledate elukatega, erilistest allikatest juues, või saarele sattunud meremeestega. Pojad müüakse orjaturgudel maha, tütreid kasvatatakse üles (Gustavson 1994, lk 11).
- Hilisemates ürikutes on saarele viidatud nimedega Virginium Terra või Amazonia (Gustavson 1994, lk 11).
- Ühe legendi järgi olevat Taani kuningas saatnud saarele eksiili oma tütre, kes eelistas peigmeestele naissoost armukesti. Printsessi järgi olevat nime saanud ka Kullkrooni soo, kuhu printsess olevat saarel ringi rännates oma kullast krooni, teiste versioonide järgi ka oma elu kaotanud. Sama legendiga seostatakse ka Taani kuninga aia ja Kunilamäe nime (Gustavson 1994, lk 14).
- Teise legendi järgi olevat Naissaar sündinud kirikus maha kukkunud püha leiva "varastamise" eest üle laeva parda heidetud naisest, kes taevast appi kutsudes kindla maa jalge alt oli leidnud (Gustavson 1994, lk 12).
- Eelnevast legendist on inspireeritud Marie Underi poeem „Naissaare sünd”,⁸² mille peategelane varastas kirikust püha leiba, et oma meest surivoodilt päästa. Koduteel päästab leib tormisel merel naise elu ning merest kerkib Naissaar. Suurtele pingutustele vaatamata mees siiski sureb ning maetakse uuele saarele.
- Soome kirjamehe Eino Leino poeem "Naissaari" räägib saarel elanud neiust, kelle laevnikust armsam maha jätab. Suurest murest muutub neiu mustaks kivirahnuks, mis kättemaksuks laevu uputab (Gustavson 1994, lk 12).
- Saarel elanud Nõukogude sõdurid rääkisid lugusid saare põhjaosas paiknenud nunnakloostri, kust ulatuvat maa-alune käik Lõunakülani (Gustavson 1994, lk 12).

Piraadid

- 16. sajandist pärinevad teated Taani piraatidest, kelle tugipunktid asusid Djuphamneni ja Mådasadama lahes. (Kourduhed... 2013, lk 42-48)

Bernhard Schmidt (Kourduhed... 2013, lk 226-228)

- Naissaarel sündinud optik ja astronoom, Schmidt teleskoobi leiutaja Tema järgi on nime saanud väikeplaneet „1743 Schmidt” Bernhard Schmidt sünnikodu hävis Nõukogude okupatsiooni ajal. Asukoht on pärandkultuuri objektina kaitse alla võetud, tänapäeval paikneb seal mälestusmärk.⁸³

⁸² Under, M. "Naissaare sünd". Õnnevarjutus: kogu ballaade – Digar <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:209819/120448/chapter/12>

⁸³ Pärandkultuuri objekt: B.-W. Schmidt sünnikoht (890:TAK:001) – EELIS Infoleht

- Lähedal paiknev Omari küün ja seal toimuvad sündmused toovad asukohale ka turistide tähelepanu.

Naissarlaste looming

- Erik Schmidt: kunstnik ja kirjanik, kes kirjutas muuhulgas ka oma lapsepõlvest Lõunakülas ning Naissaare ajaloost („*Tuultest tõugatud*“, „*Pagana eestlane*“ „*Jumalaga, Naissaar!*“, „*Naissaare põlised perekonnad*“)

Muu

- Läti kirjanik Andrejs Upitsi romaan „Renegaadid” Peeter Suure merekindluse ehitamise kohta (Gustavson 1994, lk 64).
- Naissaare meremiinid Mati Karmini loomingus

3.4 Muinsuskaitsealased objektid

Kõik Naissaarel paiknevad muinsuskaitsealused objektid on kultuurimälestiseks tunnistatud Kultuuriministri 03.10.1996 a. määrusega nr.12, (RTL 1997, 5, 28)⁸⁴ ning üles tähendatud Kultuurimälestise Riiklikus Registris.⁸⁵

Ehitismälestised:

18. sajand

- 2639 Naissaare tähtkants. Seisund: halb

20. sajand

Peeter Suure merekindlus:

- 2638 Kitsarööpmelise raudtee tammid koos säilinud raudteega. Seisund: rahuldav
- 2640 Helgiheitja varjend. Seisund: halb
- 2641 Rannapatarei nr.5 (EV nr. 4). Seisund: rahuldav
- 2642 Rannapatarei nr. 6, "Lääne". Seisund: halb
- 2643 Rannapatarei nr. 7, "Ameerika". Seisund: halb
- 2644 Rannapatarei nr. 8 lõunapoolne süvend. Seisund: rahuldav
- 2645 Rannapatarei nr. 9. Seisund: halb
- 2646 Rannapatarei nr 10a, "Peeter Suure". Seisund: halb
- 2647 Rannapatarei nr. 10b. Seisund: halb
- 2648 Rannapatarei nr. 11. Seisund: halb
- 2649 Rannapatarei "numbrita". Seisund: rahuldav

Eesti Vabariigi perioodist:

- 2637 Aegna patarei abinurgamõõtja. Seisund: rahuldav
- 2650 Eesti Vabariigi rannapatarei nr. 5. Seisund: rahuldav
- 2651 Naissaare kirik. Seisund: rahuldav [*hinnang antud enne renoveerimist*]
- 2652 Ohvitseride kasiino. Seisund: avariiline

Ajaloomälestised:

- 2653 Naissaare kalmistu. Seisund: rahuldav

Tehnikamälestised:

- 2656 Kitsarööpmeline diiselveður TU6A-1904. Seisund: avariiline
- 2657 Kitsarööpmeline diiselveður TU6A-1930. Seisund: rahuldav
- 2658 Kitsarööpmeline lokomootor T-54. Seisund: avariiline
- 2659 6" Canet suurtüki soomustorn. Seisund: rahuldav

⁸⁴ Kultuuriministri 03.10.1996 a. määrus nr. 12. Kultuurimälestiseks tunnistamine – *Riigi Teataja L 1997, 5, 28*
<https://www.riigiteataja.ee/akt/25171>

⁸⁵ Kultuurimälestise Riiklik Register. <https://register.muinas.ee/public.php>

3.5 Arengukava koosolekute, kohtumiste, töötubade ülevaade (sh intervjueeritavate nimekiri)

Naissaare tuleviku töötuba

7. juunil 2019 toimus Naissaare püsi- ja hooajaliste elanike ning saarel tegutsevate ettevõtjatega kohtumine, kus üheskoos arutati saare võimalikke tulevikuarenguid ning uutele väljakutsetele vastava arengukava sisu.

Tööleht:

TÖÖSEMINAR NAISSAARE PÜSI- JA HOOAJALISTELE ELANIKELE NING SAAREL TEGUTSEVATELE ETTEVÕTJATELE

7.06.2019 / Naissaare Külalistemaja

MTÜ Naissaarlaste kogukond on koostöös Linnalaboriga koostamas **Naissaare uut arengukava aastateks 2019–2029**. Arengukava on vahend, mille abil on võimalik kaardistada saare ruumilisi võimalusi ning seeläbi suunata – vahel ka algatada – investeringuid arendustesse ja teenustesse.

Tööseminari päev on jaotatud kolme ossa:

1. INSPIRATSIOON

- Linnalabori ettekanded ja ülevaade küsimustiku vastustest (Kristi Grišakov ja Keiti Kljavin)
- Naissaar võrdluses teiste saartega Eestis ja mujal.
- Naissaare vajadused ja võimalused. Naissaare tulevikustsenaariumite teljed.

2. SISEND

Töö rühmades tulevikustsenaariumitega.

3. KOKKUVÕTTED

Eelistatuima stsenaariumi tegevuskava arutelu.

Grupitöö

a) Palun kirjeldage mõne lausega, milline on teie grupi tulevikustsenaariumi maailm. Milline on sellise Naissaare tulevik aastal 2050? Milline on saare (elu)keskkond, kes seal toimetavad, kuidas on saare eluolu muutunud ja miks ta on muutunud? (30 min)

Iga rühm esitleb oma maailma/stsenaariumi kirjeldust. Arutelu. (20 min)

b) Millist tulevikku eelistate ja millist väldite?

Pange võimalikud stsenaariumid järjekorda? (10min)

Järjekorrastamine (10 min)

c) Sõnastage suuremas grupis viis sammu eelistatuima tulevikuni jõudmiseks (mida teha või milliseid tegevusi vältida, nii et soovimatut arengut ei juhtuks). Ehk ülesanne on vormistada ideaalse tuleviku top 5 tegevust. Tegevuskava sammud palun järjestage (võib mõelda ajakavas 2-3, 5 ja 20 aastat). (20 min). Valmib tegevuskava mustand. (20min)

Tuleviku töötuba 7.06.2019. Foto: Kljavin.

Osalejad:

Andres Davõdov, Tõnu Kaljuste, Olar Gofman, Rauno Noormaa, Patrik Göransson, Toomas Luhaäär, Ivar Valdmaa, Külli Rosenberg, Herkki Haldre, Aivo Rosenberg, Regina Hansen, Evelin Raik, Eda Lindström, Margus Mets, Ivar Teras, Mailis Alt, Liia Lõpp, Aivo Libert, Helje Aarsalu, Kaido Taberland, Ants Varblane, Janne Kukk, Kadri Hinrikus, Konstanin Polutornov, Mare Lehtla, Marita Nybom, Marten Loopere, Raul Aljas, Rita Gofman ning Sigrid Mets.

Naissaare püsi- ja hooajaliste elanike, maaomanike, teenusepakkujate, ettevõtjate jt kogukonna liikmete seas läbi viidud küsitluse tulemuste ettekanne.

Naissaare arengukava

QUESTIONS RESPONSES

Section 1 of 4

Naissaare arengukava küsitlus

Vastamine on konfidentsiaalne. Uuringutulemusi esitatakse üldistatud kujul, ning ühegi konkreetse vastaja vastuseid ei avaldata.

Nimi

Short answer text

Minu roll Naissaarel

- Püsielanik
- Hooajaline elanik
- Ettevõtja/Teenuse pakkuja

Kristi Grišakov
Keiti Kljavin
2019. juuni, Naissaar

linmalabor

Rahu, vaikus, loodus.
Kogukonda liidab sarnased vaated elukeskkonnale.

Naissaar on hea elukeskkond, sest
21 responses

- siin palju vaatamisväärsuseid
- rahuldav
- inimtuhi
- see on puutumatu looduspark ja samas linnale lähedal.
- On piisavalt privaatsust
- ümberringi on loodus ja meri
- On kaitseala
- seal on enamalt jaolt rahulik
- Puhas loodus, privaatsus, pealinna lähedus.
- ei ole palju rahvast
- väike kogukond kõik on tähtsad
- head naaprid

- Suurima puudusena nimetatakse prügi ja selle majapidamist. Lisaks vesi, elekter, side ja teede olukord ja kasutus.
- Vastused puuduste väljatoomisel ebaühtlased, s.t kas on kirjeldatud puuduste hulka või on välja toodud vaid väga kindel üks puudus, näiteks side või kanalisatsioon.
- Puuduste kategoorias ei hinnata turismi mõju halvaks, vaid küsimus on selles, mis sellega kaasneb (prügi, teedekasutus, loodusreostus).
- Eraldatus on nii võimalus kui puudus, sest ühelt poolt on infrastruktuuri puudumine see, mis annab võimaluse eraldatusele ja teatud elulaadile. Kogukond mõistab, et kui soovitakse sõltumatust, siis pead olema ise aktiivsem, pead ise panustama, vastasel juhul oled sõltuv suurtest süsteemidest.

Mis on sinu arvates Naissaare kõige suurem puudus?

20 responses

Pigem on need hirmud. 1) Võimalik, et külastajad, aga ka elanikud, teenusepakkujad ei mõista Naissaare tundlikku looduskeskkonda. Puudub mõistlik regulatsioon ja järelvalve tegevuse üle. Viimase 5 aasta jooksul on Naissaar nõ peaaegu täielikult üles ostetud ja ma kardan, et nagu ikka võimutseb raha looduse üle. 2) Võiks tuua välja ka elektri, kuid pigem on just see SEE ainuke asi, mis kaitseb Naissaart hävitavate turismiprojektide eest. Kunagi tulevikus võiks mõelda kohaliku tuule- või päikeseenergia põhineva elektrijaama rajamisele. Selleks oleks muidugi vajalik mõjuanalüüs looduskeskkonnale. 3) Kohalikele peaks olema tagatud juurdepääs veele. Suvel, kuival hooajal kipuvad vanad kaevud tühjaks saama. Ainuke kaev on siis Viimsi valla poolt rajatud kaev, mis asub Külalistemaja külje all. Oluline, et Viimsi vald toetaks torustiku vedamist kõikide kohalike elanikeni.

Ekskursioone tegevad SUURED veoautod lõhuvad olemasolevaid teid, teenides sealjuures kasumit, aga teede elementaarsesse korrashoidu ei panusta. See jätkub ka peale seda kui vald on teed paremaks teinud.

Tolmavad teed, rohke turim suvel, mille tõttu jäetakse prügi mööda saart laiali

Suurenev turism

Vee, kanalisatsiooni ja prügimajandus, teede korrashoid, tankla olemasolu, pood.

side

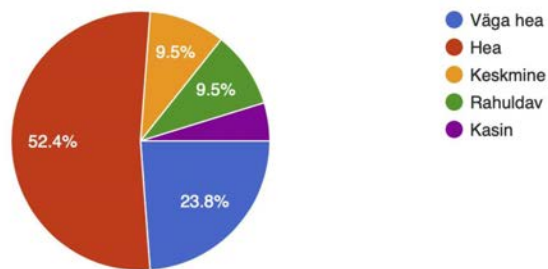
Võiks olla rohkem püsielanike

bentsiinijaam

Kogukonna koostööviimet hinnatakse väga kõrgelt – ¾ hindasid heaks või väga heaks. Kuna kogukond on formaalselt alles noor, siis koostööparandamine on pigem küsimus kommunikatsioonist, infokanalitest ja ühisüritustest.

Kuidas hindad Naissaare kogukonna koostööviimet?

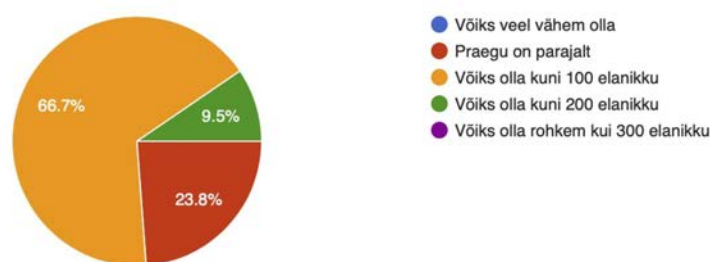
21 responses

Elanikke väga rohkem juurde ei taha, aga väga vähe ka ei tahta. Maksimaalne ajalooline arv on olnud ca 450 elanikku, s.t et hetkel soovitud 100 elanikku on väga tagaishoidlik prognoos.

Kas Naissaarel võiks olla rohkem elanikke (püsivad ja hooajalised)?

21 responses

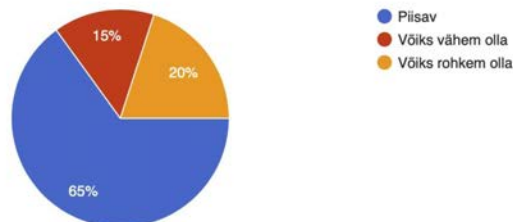
Turism on kindlasti tuleviku kujundamisel loodusmaastiku ja elukeskkonna korraldamise kõrval peateemasid.

Kogukonna poolt on eelistatud turist on **perega saarele loodust nautima tulija**. Aga sobivad ka need, kes ka täna saart külastavad, aga nende tegevust peab organiseerima.

Ühine on arusaam, et saare **külastaja tegevused peaksid olema ette antud ja korraldatud** (sh sobivad ka need turistid, kes on saarel rohkem kui paar päeva või isegi need kes on seal

Kuidas hindad Naissaart külastavate turistide arvu

20 responses

Kogukonnal on soov väga teadliku külastaja järele, kes ei viska prügi maha ega talla sammalt, ei tarbi meelemürke ning läbusta ja liigub jala etteantud marsruudil. Mis on peamine: on väga hästi informeeritud loodushoiu osas.

Teenusepakkujad tõid välja praktilisi puudujääke: matkakaart sadamas, infotahvlid.

Mis kõige rohkem turismiga/turistidega seostes häirib?

19 responses

peoturism. me oleme püüdnud oma kliente pigem suunata kultuuriradadele

rasked veoautod ja tolmad teed

suund mahule ja madalale hinnale

Vähene teadlikkus ja austus looduse vastu

Siiani on turistid suhteliselt viisakalt käitunud. Üksikud juhtumid, kui on era valdusele mindud päevitama. Peamine, et metsas jalutades hõõguvaid suitsu konisid maha ei visata.

Prügi maha jätmine metsa all

Teid lõhkuv vedu veoautodel, mahajääv prügi

sodi maha viskamine

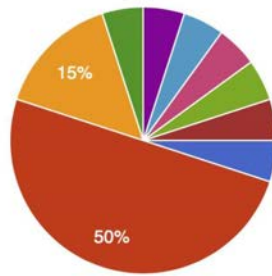
prügi, läbu ...

midagi

Liiga palju ühepäevaliblikad

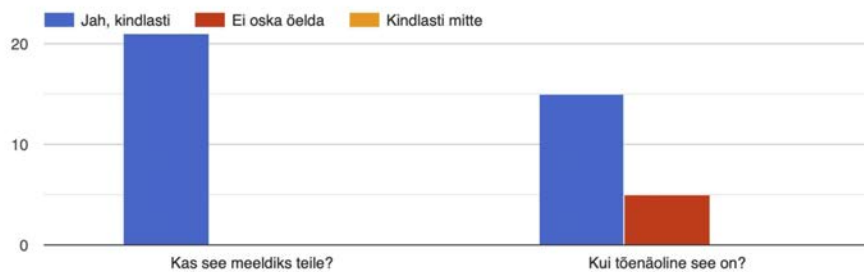
Kas Naissaarel kehtivaid looduskaitselisi piiranguid tuleks muuta?

20 responses

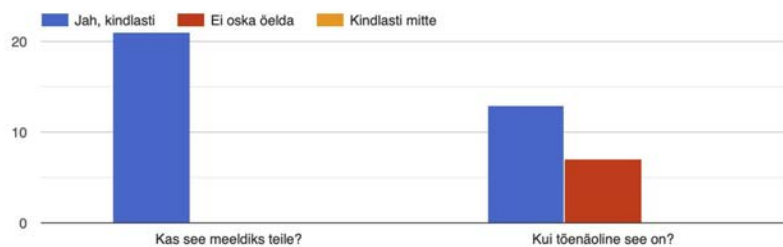

- Piirangud võiksid olla suuremad
- Piirangud on parajad
- Piiranguid võiks olla vähem
- säilitada ja korrastada olemasolevad
- Millised need piirangud on? :)
- osaliselt
- RMK võiks anda metsa kogukonnale halata
- Ei oska öelda
- ei oska vastata

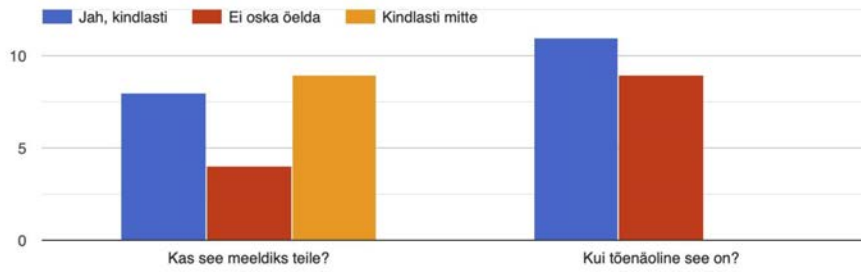
Naissaarele tuleb rohkem hooajalisi elanikke

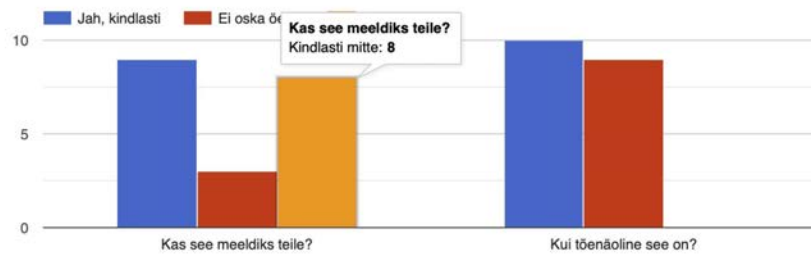
Naissaarele tuleb rohkem püsielanikke

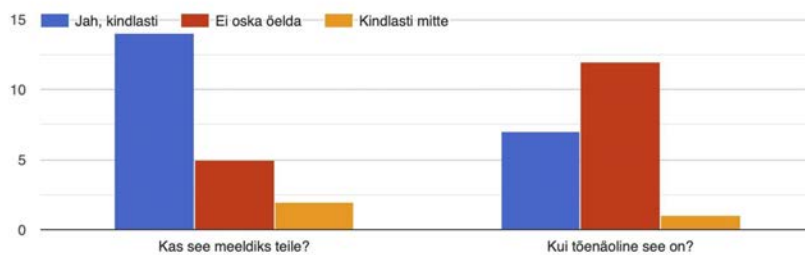
Naissaart külastavate turistide arv kasvab

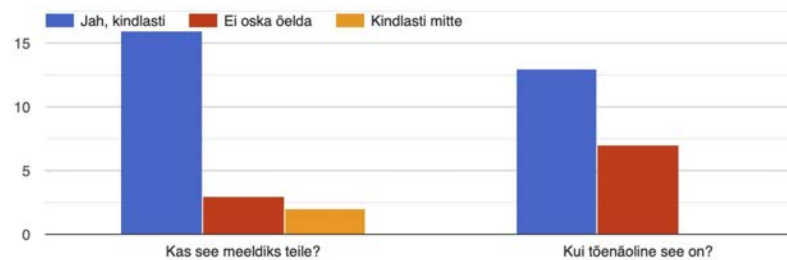
Tallinna jätkuva linnastumise tagajärjel süveneb elamuarenduse surve Naissaarel

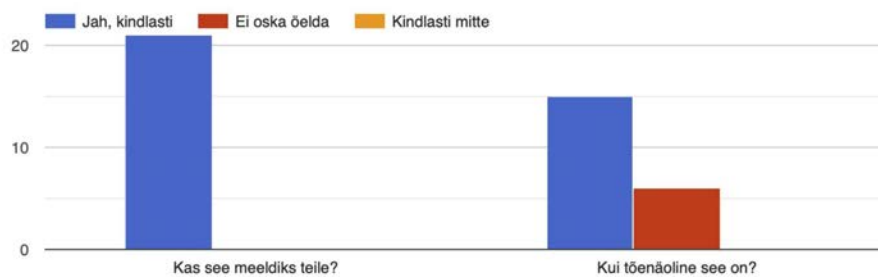
Aastaks 2030 on Naissaarel elektri ja interneti püsivõrk (taastuenergia baasil)

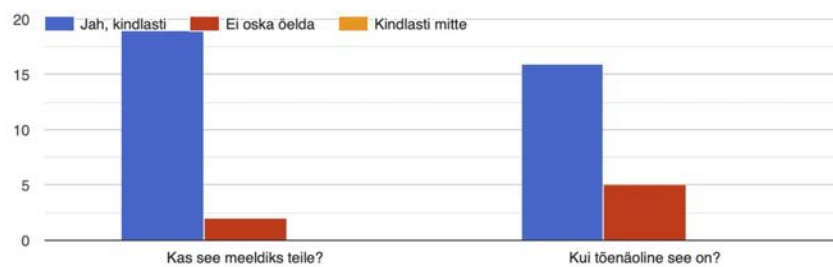
Aastaks 2030 on Naissaarel aastaringne laevavõrk

Aastaks 2030 on Naissaarel renoveeritud raudteeühendused

Aastaks 2030 on Naissaarel renoveeritud peamised külasid ühendavad teed

Sündmused, kus koguti sisendit või esitati vahekokkuvõtte:

- 1) 24.03.2019 MTÜ Naissarlaste Kogukond üldkoosolek
- 2) 11-12.05.2019 Naissaare talgud (sh vaatlused)
- 3) 22.10.19 MTÜ Naissaare Kogukond laiendatud juhatuse koosseisus tegevuskava ajurünnak
- 4) 08.11.19 MTÜ Naissaare Kogukond üldkoosolek, tegevuskava kinnitamine

Eraldi toimunud kohtumiste nimekiri

Viidi läbi semistruktureeritud avatud küsimustega intervjuud, peeti koosolek või saadeti küsimused e-kirja teel:

Viimsi vald: arendusjuht Mailis Alt, peaspetsialist-parnerlussuhete juht Liia Lõpp, ehitus- ja kommunaalosakonna juhataja Alar Mik.

RMK: RMK Tallinna külastusala juht Daniel Juhhov ja RMK külastuskorraldusosakonna kavandamise-seire spetsialist Kerli Karoles-Viia.

Keskkonnaamet: looduskaitse spetsialist Tiina Napp, looduskaitse juhtivspetsialist Maret Vildak ja kaitsealadel kaitse planeerimisega tegelev Riina Kotter.

Veeteede amet: AS Saarte Liinid sadamakapten Jaanus Jürivete.

SA Rannarahva Muuseum: muuseumi juhataja Jaanus Safaronski

Ettevõtjad: Sunlines OÜ (Herkki ja Ave Haldre), Naissaare Külalistemaja (Eda Lindström), Naissaare Turismi- ja Puhkekeskus (Evelin Terk), Rauno Noormaa (10B patarei, ekskursioonid ja seiklusturism).

Kogukond, maaomanikud: Toomas Luhaäär, Margus Mets, Aivo Rosenberg, Tõnu Kaljuste, Andres Davõdov, Ivar Valdmaa jt.

Kasutatud allikate loetelu

Algatatud detailplaneeringud – *Viimsi vald*.

<https://www.viimsivald.ee/teenused/planeeringud/detailplaneeringud/algatatud-detailplaneeringud>

Börjeson, L. et al., 2006. Scenario types and techniques: Towards a user's guide. *Futures*, 38(7), lk. 723–739.

Development and Sustainability Agenda for Åland. (2016).

https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1523development_and_sustainability_agenda_for_aland.pdf

EAA.1.2.C-II-2. Narg Öön – *Rahvusarhiivi kaardirakendus*.

http://www.ra.ee/kaardid/index.php/et/map/view?id=29558&_xr=eNoti0sOgCAUA%252B%252FyLiAYTUw9TQMESfwgqBvj3f2x6qTTEhpngOqJ9ocMrSATY5UdkxnkaVpIHGncyx1kZsiZTEUd02I%252F1UB8CvZFDVIL6vlaOfud%252FivWELdJf103tRgmcA%253D%253D

Eco-municipality of Gotland 2025 (2019) <https://www.gotland.se/eco>

Eesti statistikaameti kaardirakendus. <https://estat.stat.ee/StatistikaKaart/VKR>

Ekskursioonid Naissaarel – *Monica*. <https://monica.ee/ekskursioonid-naissaarel/>

Endise Nõukogude Liidu sõjaväe jääkreostus ja selle likvideerimine. (1999). / koost. A. Raukas.

Eesti Vabariigi Keskkonnaministeerium.

https://www.keskkonnaagentuur.ee/publications/99_PDF.pdf

Euroopa Komisjonile esitatav Natura 2000 võrgustiku alade nimekiri. Vabariigi valitsuse 05.08.2004 korraldus nr 615 – *Riigi Teataja L 2004, 111, 1758*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/790098>

Gustavson, H. (1994). Mõnda Naissaarest. Varrak

Hülkari puhkekoht – *Loodusega koos. RMK*

<https://loodusegakoos.ee/kuhuminna/kaitsealad/naissaare-looduspark/hulkari-puhkekoht>

Itse, B. Jalutuskäik saladusliku Naissaare lõunarajal – *Eesti Loodus 2005/1*.

http://vana.loodusajakiri.ee/eesti_loodus/artikkel977_958.html

Järvesaare kuusk. (KLO4000059) – *EELIS Infoleht*.

https://infoleht.keskkonnainfo.ee/default.aspx?state=6;68547593;est;eelisand;;&comp=objresult=ala&obj_id=115273425

Kehtestatud detailplaneeringud – *Viimsi vald*.

<https://www.viimsivald.ee/teenused/planeeringud/detailplaneeringud/kehtestatud-detailplaneeringud-2018>

Kossar, K. "Naissaarel pannakse punki" – *Postimees 14.07.2014*.

<https://www.postimees.ee/2856045/naissaarel-pannakse-punki>

Kultuuriministri 03.10.1996 a. määrus nr. 12. Kultuurimälestiseks tunnistamine – *Riigi Teataja L 1997, 5, 28.* <https://www.riigiteataja.ee/akt/25171>

Kultuurimälestise Riiklik Register. <https://register.muinas.ee/public.php>

Kunila mäe määnd (KLO4000083) – *EELIS Infoleht.*

https://infoleht.keskkonnainfo.ee/default.aspx?state=6;68547593;est;eelisand;;&comp=objresult=ala&obj_id=-553664322

Kuusk, K. Käräinen, M. jt. (2013) Kourumehed, pitskleidid ja meremiinid – mitmepalgeline Naissaare. Rannarahva muuseum.

Lehtmetsa rändrahn (KLO4000092) – *EELIS Infoleht.*

https://infoleht.keskkonnainfo.ee/default.aspx?state=6;68547593;est;eelisand;;&comp=objresult=ala&obj_id=-207645337

Lippus, M., Vihma, P. 2014. Eesti kogukondade hetkeseis. Uuringuraport. Tallinn: Linnalabor ja

Eesti Külaliikumine Kodukant. <http://www.linnalabor.ee/failid/n/fb185847775595f0776fb4aef32af1db>

Majutus Metsalaagris Naissaarel – *Monica.* <https://monica.ee/metsalaager/>

Majutus Naissaarel tuletornis – *Monica.* <https://monica.ee/majutus-naissaarel/tuletornis/>

Matkarajad – *Naissaare Turismi- ja Puhkekeskus.* <http://naissaar.eu/tegevused/matkarajad/>

MTÜ Naissaare Lõunasadam – *E-krediidiinfo.* <https://www.e-krediidiinfo.ee/80562736-NAISSAARE%20L%C3%95UNASADAM%20MT%C3%9C>

MTÜ Naissarlaste kogukond – *E-krediidiinfo.* <https://www.e-krediidiinfo.ee/80407846-NAISSAARLASTE%20KOGUKOND%20MT%C3%9C?lang=en>

Naissaare arengukava aastateks 2008-2015. (2007). <http://naissaar.eu/wp/wp-content/uploads/2012/03/Naissaare-arengukava-aastateks-2008-2015.pdf>

Naissaare kaitseala – *Loodusega koos. RMK.*

<https://loodusegakoos.ee/kuhuminna/kaitsealad/naissaare-looduspark>

Naissaare Keskkonnaseisundi rekognostseeriv hinnang. (1993). *Eesti TA Ökoloogia Instituut, Tallinn.*

Naissaare Külalistemaja <https://naissaare.ee/>

Naissaare looduspargi kaitse-eeskiri. Vabariigi valitsuse 15.09.2016 määrus nr 98 – *Riigi Teataja I 20.09.2016, 10.* <https://www.riigiteataja.ee/akt/120092016010>

Naissaare Looduspargi Kaitsekorralduskava 2015-2024.

https://www.keskkonnaamet.ee/sites/default/files/kaitse_planeerimine/naissaare_lp_kkk_2015-2024.pdf

Naissaare looduspargi moodustamine ja kaitse-eeskirja kinnitamine. Vabariigi valitsuse 31.03.1995 määrus nr 150 – *Riigi Teataja I 1995, 41, 596*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/29418>

Naissaare looduspark (KLO1000540) – *EELIS Infoleht*.

https://infoleht.keskkonnainfo.ee/default.aspx?state=5;68547593;est;eelisand;;&comp=objresult=ala&obj_id=1986

Naissaare muuseum – *Rannarahva muuseum*. <https://rannarahvamuuseum.ee/naissaare-muuseum/>

Naissaare reisirid ja ekskursioonid – *Sunlines*. <https://sunlines.eu/naissaare-reisid-ja-ekskursioonid/>

Naissaare sadama jäätmekava vastuvõtmine. Viimsi Vallavolikogu 09.09.2008 määrus nr 19 – *Riigi Teataja KO 2008, 146, 2065*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13058541>

Naissaare telkimisala – *Loodusega koos. RMK*.

<https://www.loodusegakoos.ee/kuhuminna/kaitsealad/naissaare-looduspark/12494>

Naissaare Turismi- ja Puhkekeskus. <http://naissaar.eu/>

Naissaare üldplaneering (1997). /koost. AS Entec.

https://www.viimsivald.ee/public/Seletuskiri_SEPT96_Naissaar.pdf

Naissaar ja reisilaev Monica. <https://monica.ee/>

Naissaar – *Sailing.ee*. <https://sailing.ee/jahtide-rent/naissaar/>

Nargenfestival. <http://www.nargenfestival.ee/>

Põlendiku kivi (KLO4000917) – *EELIS Infoleht*.

https://infoleht.keskkonnainfo.ee/default.aspx?state=6;68547593;est;eelisand;;&comp=objresult=ala&obj_id=749

Pärandkultuuri objekt: B.-W. Schmidt'i sünnikoht (890:TAK:001) – *EELIS Infoleht*.

https://infoleht.keskkonnainfo.ee/default.aspx?state=3;-294849174;est;eelisand;;&comp=objresult=parandobj&obj_id=1172024000

Püha Maarja kabeli taaspühitsemine 19.08.2018 – *Naissaare Külalistemaja*. <https://naissaare.ee/puha-maarja-kabeli-taaspuhitsemine-19-08-2018/>

Pühasustusega väikesaarte seadus, vastu võetud 11.02.2003, RT I 2003, 23, 141

(<https://www.riigiteataja.ee/akt/262923>). jõustumine 01.01.2004. Muudetud 22.02.2007, vaata RT I 2007, 25, 133 (<https://www.riigiteataja.ee/akt/12804495>), jõustunud 01.01.2008.

Ranna ja kalda kaitse seadus – *Riigi Teataja I 1995, 31, 382*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/256508>

Saarte Liinid. <http://www.saarteliinid.ee/>

Sadamaregister. <http://www.sadamaregister.ee/SadamaRegister/sadam/326>

Saunakari lõkkekoht – Loodusega koos. RMK.

<https://www.loodusegakoos.ee/kuhuminna/kaitsealad/naissaare-looduspark/saunakari-lokkekoht>

Sunlines. Naissaare laevaliin ja Dinner Cruises Tallinn. <https://sunlines.eu/>

Terra Feminarum: Naissaare rahutu lugu. (2013) / toim. A. Aruvee. Harjumaa. Grupp Trükiagentuur OÜ.

Under, M. "Naissaare sünd". Õnnevarjutus: kogu ballaade – *Digar*.
<https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:209819/120448/chapter/12>

Veetakso ja transport saartele – *Watersport.ee*. <https://www.watersport.ee/>

Viimsi valla arengukava ja eelarvestrateegia aastateks 2018-2022. (2017).
https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/4230/9201/7001/Lisa_M-13.pdf#

Viimsi valla heakorra ja haljastuse arengukava 2018-2028. (2018).
<https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/4211/2201/8075/Lisa.pdf#>

Viimsi valla sademevee arengukava 2016-2027. (2016). /koost. Infragate Eesti AS.
https://www.viimsivald.ee/public/Viimsi_valla_sademevee_arengukava_2016-2027.pdf

Viimsi valla turismi arengukava aastani 2025. (2014).
https://www.viimsivald.ee/public/Viimsi_turismi_arengukava_loplik_eelnou_06.03.14_l-lug.pdf

Viimsi Vallavolikogu otsus nr 19 „Viimsi valla üldplaneeringute ülevaatamine“ 11.03.2014.
https://www.viimsivald.ee/public/vol.otsus_11.03.14_nr19.pdf

VIIMSI VALLA ÜHISVEEVÄRGI JA –KANALISATSIOONI ARENDAMISE KAVA AASTATEKS 2019-2030
(Infragate AS, Tellija: AS Viimsi Vesi, Koostajad: K. Erimäe, R. Hansen, K. Kärmäs, Tallinn, 2019)
<http://www.viimsivesi.ee/Arengukava>

Viimsi valla jäätmehoolduseeskiri (vastu võetud 11.03.2014 nr 8
jõustumine 17.03.2014) <https://www.riigiteataja.ee/akt/414032014025>

Väikesaarte Disc Golf. <http://vsdg.ee/>

Ürglooduse objekt: Naissaar: Suursoo, Kunila, Kullkrooni ja Sinkara sood – *EELIS Infoleht*.
https://infoleht.keskkonnainfo.ee/default.aspx?comp=objresult=yrg&obj_id=-349914368

limnalabor